

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

VENDSYSSSEL

NU & DA 1991-1993

VENDSYSSEL NU & DA

1991 - 1993

VENDSYSSEL HISTORISKE MUSEUM

Vendsyssel nu & da 1991-1993 – nr. 14.
Tidsskrift om Vendsyssels natur,
kunst og kulturhistorie.

Redaktion og tilrettelæggelse:
Palle Friis og Per Lysdahl
under medvirken af
Else Mølgaard og Kjeld Poulsen.

Udsnit af kort, hvortil Kort- og Matrikelstyrelsen har ophavsret, er gengivet med styrelsens tilladelse (A. 404/85).

Sats: Century Schoolbook.
Tryk: Vestergaards Bogtrykkeri, Hjørring.
Bogbinderarbejde: Thomas Jensen og Søn, Hjørring.

Oplag: 1100 eksemplarer.
Copyright: Vendsyssel historiske Museum 1994.
ISSN 0105-2608.

KØBENHAVNS KOMMUNES
HOVEDBIBLIOTEK
AFD. FOR HISTORIE OG
GEOGRAFI
Krystalgade 15
1172 København K
Tlf. 33 93 60 60

Omslag

forside: Smykke af forgyldt bronze fra tidlig vikingetid fundet på bopladsen Stentinget i Hellevad sogn. Se artiklen side 64-77.

(foto: Torben Nilsson)

bagside: Bedstemor i køkkenet i husmandsstedet i Mosbjerg. Se artiklen side 96-123.

(foto: Ole Brønden)

Indhold

Magne Andersen: Hjørringhus, Vestergade 8	5
Else Mølgaard: Selvgjort er velgjort – en habit fra Linderum	26
Poul Hauerbach: Skagen Odde – en af verdens største oddedannelser	30
Torben Nilsson og Gert Jensen: En billedsten fra Børglum Kloster	38
Ernst Boe og Tage Jacobsen: Oprøret i 1954 – en byfest med mening i	42
Torben Nilsson: Stentinget – en boplads med handel og håndværk fra germansk jernalder og vikingetid	64
Magne Andersen: En »Osteriscene« fra Kyppers Hotel	78
Per Lysdahl og Merete Skjernov: En tand til – en jernaldergrav fra Lendum	88
Palle Friis: Vendsyssel historiske Museum 1986-1991	96
Palle Friis: Vendsyssel historiske Museum 1992	124

Hjørringhus, Vestergade 8

af Magne Andersen

Vestergade 8 eller Hjørringhus har sin oprindelse i en af Hjørrings gamle gårde. Denne gård, som i århundreder var byens vestligste bebyggelse, lå på en betydelig grund, der strakte sig fra det nuværende Børsen i syd og omtrent til Sct. Hans kirkegård i nord. I vest afgrænsedes den af en vej, der lå på den nuværende Kirkegårdsvejs plads og i øst af St. Kirkestræde, hvis nu nedlagte sydlige del dengang gik vest om Sct. Cathrine kirkegård.

På det ældste kort over Hjørring i Resens atlas fra 1677 er der tydeligt vist bebyggelse på stedet. Det må dog antages, at bebyggelsens omfang på kortet er ret stærkt overdrevet i forhold til virkeligheden. På Resens tid var Hjørring midt i en stagnationsperiode, som på daværende tidspunkt havde været i over hundrede år, hvor byen i hvert fald ikke var vokset. Det må derfor anta-

ges, at stedet har været bebygget siden middelalderen, måske tidligere.

Ligesom bebyggelsens alder, således fortoner også ejerforholdene sig i det dunkle. Den første ejer, vi har kendskab til, er sognepræst i Åby-Biersted, Hans Tancke. I en fortegnelse over Hjørring købstads markjorder fra 1743 er han anført som tidligere ejer af matr. nr. 24, som var gårdens tilliggende i markjorderne (1). Hans Poulsen Tancke var født i Flade ca. 1630 som søn af sognepræsten, Poul Nielsen Tancke. 1655 blev han kapellan hos faderen, og i 1657 efterfulgte han denne som sognepræst i Flade-Gærum, men blev 1663 forflyttet til Åby-Biersted, hvor han virkede til sin død i 1696. Her blev han i 1664 gift med Johanne Thomasdatter Hjørring, som var datter af forgæengeren i embedet, Thomas Henriksen Hjørring. Denne var født i Hjør-

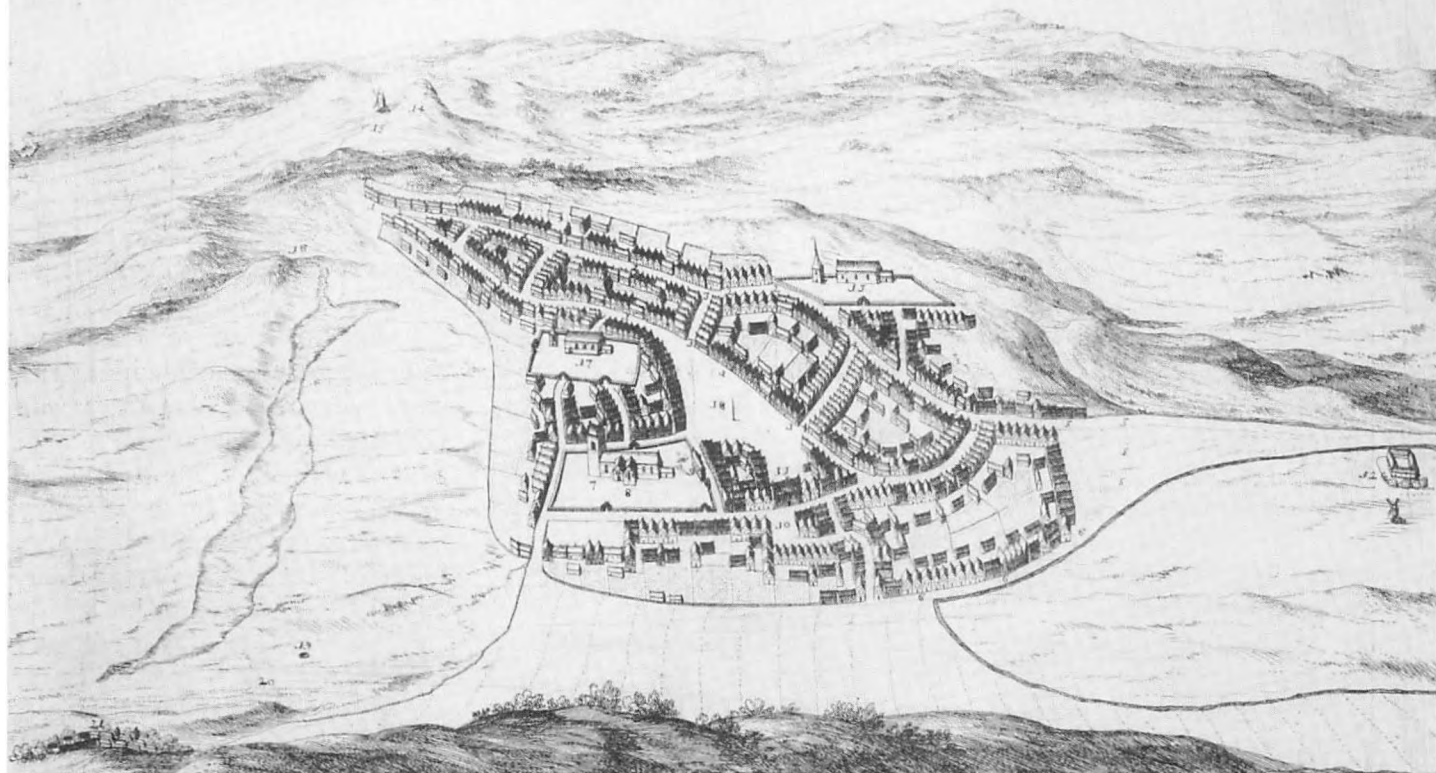
ring omkring 1612 som søn af rådmannemand Henrik Thomsen (2). Vi ved intet om, hvornår og hvordan Hans Tancke har erhvervet gården, eller hvor længe han har ejet den. Dog kan man vel gætte på, at hans erhvervelse af ejendommen på en eller anden måde har haft forbindelse til svigerfaderen og dennes oprindelse i Hjørring.

Med den næste kendte ejer er vi på fastere grund. Det var Anders Paulin, som var byfoged i Hjørring fra 1697 til sin død i 1725 (3). Han drev selv et betydeligt avlsbrug på gården. Oprindelsen til den store have, som stadig hører til ejendommen må have eksisteret allerede på Paulins tid; i hvert fald beklager han sig ved en lejlighed over, at der bliver stjålet frugt fra hans have.

Den 5. april 1702 udbrød der ild i taget på den danske skole (til forskel fra latinskolen), som var beliggende på en grund mellem Sct.

Hjørring HJORINGVM

1. Algeuden.
2. Profens Kirkevej fra St. Niagis Kirke til St. Olafis Kirke.
3. Kirke gade.
4. Taa gaden.
5. Stovman.
6. Marchs vejene.
7. St. Karols Kirke.

8. St. Anns Capel.
9. Skolen.
10. Gammel torv.
11. Raadhuset.
12. Byfengs gaarde.
13. St. Olafis Kirke.
14. Rind. byg.

15. Byermøllen.
16. Alderens byg.
17. St. Niagis Kirke.
18. Nye torv.
19. Tillys Balle.
20. Capelbyggen, hvor St. Anns Capel foruden hies staaet.
21. Vandfild, en Landfæst.

Fig. 1. Det ældste kort over Hjørring. Kobberstik efter Resens Billedatlas 1677.

Hjørring. HIORINGVM.

1. Algaden.
2. Præstens Kirche-vey fra St. Hansis Kirche til St. Olufs Kirche.
3. Kirche-Stie.
4. Tin-potten.
5. Strømmen.
6. Marche-veyen.
7. St. Karens Kirche.
8. St. Anne Capel.
9. Skolen.
10. Gammel torf.
11. Raadhuusit.
12. Bistrup-gaard.
13. St. Olufs Kirche.
14. Klunhøy.
15. Veyermøllen.
16. Alddirris høy.
17. St. Hansis Kirche.
18. Nye Torf.
19. Hellig Kilde.
20. Capelhøyen, hvor St. Annes Capel for-dum har Standet.
21. Vandsted, en Landsbye.

Hans kirkegårdsdige og Adelgade (Nørregade). Da der samtidig blæste en kraftig storm fra nordøst, bredte ilden sig hurtigt, og der nedbrændte 22 af byens gårde og huse, deriblandt byfogedens gård (4). Paulins tab ved den lejlighed opgjordes senere til over 2000 Rdl. Alligevel betegnes hans formueforhold ved en kongelig kommissionsakt af 25/6 1715 som temmelig gode. Gården blev genopbygget i 1703 med et muret og teglhængt våningshus på 12 fag, som året efter blev forlænget med yderligere 3 fag.

Ved skøde af 23. september 1721 overdrog Anders Paulin sin gård i Hjørring med 4 fjerdinge markjord til sin svigersøn og efterfølger i byfogedembedet, Rasmus Juel, for 400 Rdl. Købesummen på 400 Rdl. kan synes lav i sammenligning med det tab på 2000 Rdl., som Paulin skulle have lidt ved branden i 1702. Det fremgår da også, at hans hustru af andet ægteskab, som var barnløst, søgte at få handelen omstødt, så alt tyder på, at Paulin netop ved denne familiehandel har ønsket at sikre sin eneste overlevende datter af første ægteskab økonomisk.

Rasmus Juel døde i 1731, men i en indberetning til Kommercekollegiet om byens tilstand af 10. august 1735 oplyser byfoged Poul

Børglum, at »Førrige Byfoged, salling Rasmus Juels Enke, Madam Kristine Paulin, ejer sin Gaard med 4 Fjerdinger Markjord og Vejrmølle« (5). Møllen var den senere Christiansminde mølle, som Anders Paulin havde erhvervet i 1699. Kristine Paulin giftede sig i 1736 anden gang med sognepræsten i Mosbjerg, Thomas Thomsen Kjærgård. Derefter har hun formentlig ønsket at skille sig af med gården i Hjørring, for ved skøde af 23. maj 1737 blev denne erhvervet af købmand Peder Worm, Ålborg (6).

Peder Worm var en velhavende mand. Foruden gården i Hjørring ejede han også Kjærsgård i Hellevad sogn. Han døde i 1746, og i 1749 købte sønnen, kancellisekretær Henrik Christian Worm, Bramminge hovedgård ved Ribe for 20.000 Rdl. (7). Peder Worm boede aldrig selv på gården i Hjørring. Jorden var iflg. førnævnte fortegnelse over Hjørring markjorder fra 1743 udlejet stykvis til byens indvånere, og gården beboedes af Rasmus Juels efterfølger i by- og herredsfogedembedet, Poul Børglum. Det fremgår af følgende skøde, som Peder Worms enke og søn den 16. marts 1751 udstedte til Børglums svigersøn, by- og herredsskriver Gotfred Fibiger.

Tiirsdagen den 16de Junii 1751. Holdtes Hiørings Byeting. Hvorda Byeskriver Fibiger loed i Retten fremviise Eet hannem af Madame Sl. Peder Worms i Aalborg og Søn Velb. Hr. Cancallie Secretaire Worm til Bramminge udgivne Skiøde datteret Aalborg d. 16. Martii 1751 paa Een Gaard i Hiøring og 4 Fierdinger Markjord paa Hiørings Mark beliggende, der begiærttes Læst paaskreven og Protocoleret, lydende som efterfølger: -

No 3 Fr. 5tus Halvanden Rigsdaler No 1190
1751

Kiender vi underskrevne Sal. Peder Worms efterladte Enke Anne Marie Mørch og Søn Henrich Christian Worm til Bramminge Deris Kongelige Maj. Cancellie Secretaire at have Soldt og afhændt saasom vi og hermed Sælger, Skiøder og aldelis afhænder fra os og vores Arfvinger til kong. Maj. Byeskriver i Hiøring og Herritz-skriver udi Horns-Venneberg Herreder Sr. Gotfried Fibiger og Hans Arfvinger, dend bemelte Sal. Peder Worm tilskiødte Gaard, Grund og Eiendom i Hiøring med paastaaende Bygninger, Tilliggende Hauger, Tofte og Fortofter, samt Fiire Fierdinger Markjord, alt efter derpaa meddelte Skiøde af 23de Maii 1737 dessens vidre bemelding, som alt af Kong. Maj. Bye og Herritzfoged Sr. Poul Børglum bruges og beboes, og fremdeles sin Livstiid til Beboelse og Brug Nyder og beholder, hvilken fornæfnte Gaard, Grund og Eiendomme med paastaaende Bygninger, Tilliggende

Det kunne have været interessant at kende købesummen, men vi må nøjes med oplysningen om, at køberen har fornøjet sælgerne, selvfølgelig ved at betale den aftalte købesum. Det er bemærkelsesværdigt, at skødet indeholder en klausul, hvor sælgeren sikrer by- og herredsfoged Poul Børglum

livsvarig bolig på gården. Der er formentlig tale om en tidligere mundtlig aftale, som hermed bekræftes. Det kan vel næppe være helt forkert at antage, at Børglum har ydet Peder Worm nogle tjenester, som var en sådan modydelse værd. Hvilke forbindelser, der har været mellem de to, ved vi ikke,

Hauger, Tofte og Fortofter samt de fiire Fierdeinger Markjord med alle sine rette Tillæggelser som nu tilligger og af Arilds Tiid Tillagt haver, alt efter forberørte Skiødes vidre bemelding, inttet undtagen i nogen maader. Velbemelte Sr. Gotfried Fibiger og Hans Arfvinger skal nyde, bruge og beholde som er meldt til Evindeligh Arfv og Eje; og som Hand os derfor haver fornøjet, saa kiende vi og Vores Arfvinger ingen ydermeere Lod, deel eller Rettighed at have til eller udi fornæfnte Gaard, Grund, Ejendomme samt de fiire Fierdinger Markjord i nogen maader. Men samme Hannem hermed frie frelser og fuldkommelige tilstaar for hver Mands Tiltalle som derpaa med Rette kand have at talle, og holde oftere bemeldte Sr. Gotfried Fibiger og Arfvinger ved dette Kiøb, Skadesløs i alle maader. Dette til Bekræftelse under Vores og Lauværges Hænder og hostrøgte Signetter, samt ombemeldt Velædle og Velbyrdige Hr. professor Hemmer og Velædle og Velviise Hr. Raadmand Torp dette med os til Vitterlighed at ville underskrive og forsegle. Datum Aalborg den 16. martii 1751.

Anne Marie Sl. Worms
LS

Til Vitterlighed underskriver og forsegler

Lud. de Hemmer
LS

H. C. Worm
LS

Som Lauværg og til Vitterlighed underskriver og forsegler
Peder Torp

LS

men det er måske ikke helt uinteressant, at i 1745 blev en brodersøn til Peder Worm, Christian Knudsen Worm, efter indstilling fra Børglum adjungeret som den medhjælper og succederet efterfølger i by- og herredsfogedembedet (8).

Fibigers ejertid blev kun kort. Han døde 29. juni 1752. Han overlevedes af svigerfaderen Poul Børglum, som døde 4. februar 1756, og som formentlig har beboet og nydt gården indtil da. Ved skøde af 11. oktober 1756 solgte Gotfred Fibigers enke, Else Kirstine Børglum, gården til sin »tilkommende Sviger Søn Peder Kiær, Deres Kongl. Majests. Controleur ved Hjørring Toldsted«. Indholdet af dette skøde svarer stort set til det foregående, dog med den tilføjelse, at det også omfatter »Palle Kiærs Eng, som ieg mig ved Skiftet efter min Sal. Fader afgangne Byefoged Børglum haver tilforhandlet ved derover holte Auction«. Angående købesummen oplyses det, at sælgeren har »annammet og oppebaaret Fyldest og Fuldværði«.

9. december samme år blev Peder Kjær, som da var 30-32 år gammel (9) gift med den 16-årige Anne Fibiger. I 1761 blev han udnævnt til tolder. Om hans forhold iøvrigt er det begrænset, hvad vi ved. I en specifikation over Hjørring købstads matrikulerede jorder (d.v.s. markjorderne) 1776 (10) anføres nr. 24 med et hartkorn på 3 tdr, 6 skp, 3 fdk, 1 alb, som blev drevet af ejeren samt Chr. Brønderup og Niels Vigelsens enke. Det vil sige, at en del af jorden har væ-

ret lejet eller forpagtet ud. Fra et pantebrev dateret 11. november 1772 ved vi, at han da har lånt 200 Rdl. af Erik Wilsbech til Sejlstrup. Han må også på et tidspunkt have solgt en del af jorden, for mens tilliggendet i skødet fra 1756 angives at være 4 fjerdinger markjord, så er det ved auktionen over boet efter hans død 2 fjerdinger.

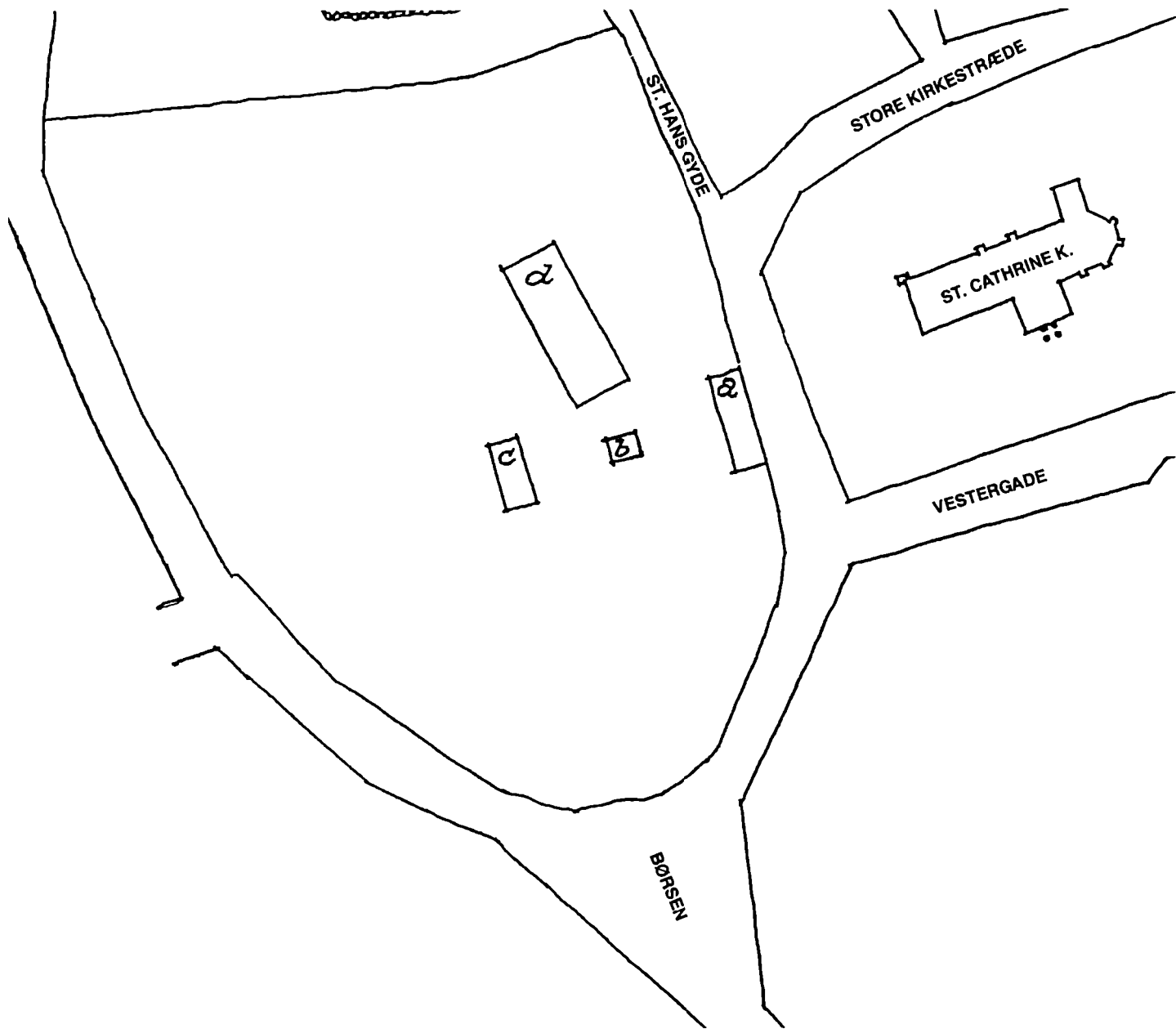
I Peder Kjærs ejertid brændte gården igen. Pinselørdag den 18. maj 1793 kl. 11 om aftenen opstod der ild ved byens »Nordre Bom«, nordligst i Nørregade, og da der blæste en kraftig storm, bredte ilden sig hurtigt ned langs Nørregades vestside. Også Sct. Cathrine kirkes tag blev antændt; her flød det smeltede bly i strømme fra taget og hindrede slukningsarbejdet. Foruden kirken brændte 17 gårde og huse. Hos Peder Kjær brændte foruden bygningerne alt indbo samt toldregnskaberne, og det var med nød og næppe, at den ca. 70-årige tolder selv reddede livet (11). 1. juli samme år tog han sin afsked fra embedet.

Vi har ikke nogen opgørelse over Peder Kjærs tab ved branden. Men denne har jo nok givet en lektion i fornuften af de dengang ret nye brandforsikringer. En brandtaksationsforretning for

Købstædernes Brandkasse af 19. maj 1801 giver et vist indtryk af den gård, som Peder Kjær lod opføre efter branden.

	Rd	Rd
Vester Gade Vester Side.		
4. Tolder Peder Kiærs Gaard Matricul no 34.		
a. Forhuus, en Etage, 11 Fag, Eege og Fuur Bindingsværk, murede Vægge, Straaetag, indrettet til Stuer, Kammer, Kiækken og Bryggers, med Kiælder under 4 Fag, 1 Skorsteen 2 Kakkellovne, en indmuret Kobberkiedel. a 60 rd.		660
b. En Sidelængde, en Etage, 5 Fag, Fuur Bindingsværk, Murede Vægge, Straaetag, indrettet til Rullestue og Bagestue m.v. en Skorsten og en Bagerovn, a 60 rd.		300
c. En Sidelængde i vester, en Etage, 3 Fag, Fuur Bindings- værk, klinede Vægge, Straaetag, til Tørvehus, a 10 rd.		30
d. En Sidebygning vester i Gaarden, en Etage, 15 Fag, Fuur Bindingsværk, klinede Vægge, Straaetag, indrettet til Loe, Lade, Heste og Koestald m.v. a 30 rd.		450 1440

Som det fremgår, har der ikke været tale om pragtbygninger. I hvert fald stuehuset virker beskedent i sammenligning med det 15 fag lange, teglhængte stuehus, som byfoged Paulin skulle have ladet opføre efter branden i 1702.

Men standarden har formentlig været den almindelige for byggeri i datidens Hjørring, hvor de gentagne bybrande medvirkede til en forarmning, der også gav sig udslag i byggeriets kvalitet, og hvor især stråtagene gav grundlag for udbredelsen af nye bybrande. Alligevel har genopbygningen nok kunnet volde økonomiske problemer. Det fremgår da også af et pantebrev dateret 6. oktober 1795, at Peder Kjær af skudehandler Niels Pedersen Hauerslev, Løkken, har lånt 200 Rdl, som sikkert nok er brugt til genopbygningen.

Peder Kjær døde i 1801, og enken Anne Fibiger døde i 1806. Herefter blev der på arvingernes begæring afholdt auktion over bodels ejendomme. Disse bestod af bygrunden med bygninger, toft og have, 2 fjerdingers jord i bymarken samt Palleskjær eng. Disse 3 dele skulle ifølge auktionsbetingelserne udbydes først særskilt og derefter samlet. Da der på den særskilte auktion var indkommet højeste bud på tilsammen 3620 Rdl., blev der herefter holdt auktion over den samlede ejendom. Her fik skudehandler Niels Hauerslev, Løkken, hammerslag for et højeste bud på 3860 Rdl. Hauerslev var Peder Kjærs svigersøn, gift med Kirsten Karup Kjær (12). Hun var den næstældste af Peder Kjærs 3 døtre. Sønnen, toldkasserer Gotfred Fibiger Kjær, var død ugift 3. januar 1806.

Hauerslev ejede kun ejendommen i 8 år. Ved købekontrakt af 17. august 1814 sælger han til Poul Steffensen i Skibsbjerg sin »eiende og påboende Gaard No. 40 her i Byen, ingen af dens bygninger udtagne, med Hauge og toft uden for gården, tilligge med 2de Fjerdingers Jord efter Udskiftnings inddeling«. I Skødet af 13. april 1815 fremhæves det, at »den saa kaldede Over »Palliskjær« eller »Toller« Engen er denne Han-

del uvedkommende«. Overtagelsen skulle ske 1. maj 1815. Dog er holdt køberen et kammer på gården fra 1. november og desuden 2 bæster (heste) og 2 køer passet. Købesummen var 5000 Rigsbankdaler Navne Værdi, d.v.s. seddelpenge, hvis kursværdi i årene efter statsbankerotten i 1813 var noget usikker.

Poul Steffensen var hurtig til at handle videre. Ved købekontrakt af 20. november 1814 sælger han til prokurator Niels Arctander Holm, Hjørring, den sydlige del af gårdens bygrund, »Rolling eller Stuehusbygningen« »tilligge med det lidet Tørve og Svinesti etc. med Straatag tækkede Huus, som vende med søndre Ende til Hagen vesten Rollingen«. Endvidere medfulgte haven med træer og buske etc. Skellene, som nævnedes i øst, syd og vest, fulgte det nuværende Børsen og den nuværende Kirkegårdsvej indtil Løkkensvejs udmunding i denne. Løkkensvej havde dengang en noget nordligere linieføring end senere. Fra Løkkensvej skulle der opføres et nyt skeldige i en lige linie til sydenden af det omtalte tørvehus og herfra i en lige linie ud til gaden nord om stuehuset. Derved kom det udhus, som prokurator Holm havde købt til at ligge på Poul Steffensens grund,

Fig. 2. Kort, der viser de i brandtaksationen fra 1801 nævnte bygninger, rekonstrueret på grundlag af matrikelkort fra 1842 og ældre oplysninger. Mål 1:1000.

Placeringen af udhuset, litra b, er noget usikker, men af købekontrakten af 20. november 1814 fremgår det, at det har ligget på diagonalen mellem tørvehusets sydgavl og stuehusets nordgavl.

hvorfor det da også indgår i kontraktens betingelser, at køberen skal fjerne det inden 1. juni 1816. Ligeledes kom den i brandtaksationen fra 1801 under punkt b nævnte rulle- og bagestue til at ligge i skellinien. Den skulle sælgeren have fjernet senest 14. dagen efter Sct. Hansdag 1815. Inden skødets udstedelse 13. april 1815 har man åbenbart fundet ud af, at det kunne ordnes på en nemmere måde. Da er skellinien ændret, så den i stedet går langs vestsiden af udhuset og fra nordenden af dette i en lige linie til gaden. Det tilføjes i skødet, at herefter må udhuset selvfølgelig blive stående, hvor det står. Derved fremkom det knæk, som stadig findes i skellet bag lagerbygningerne på stedet.

Selv om gård nr. 40 nu var delt i 2 separate ejendomme, var vandforsyningen dog stadig fælles. Salgsbetingelsernes punkt f siger: »Tillades det Kjøberen saavel som enhver der maatte blive Eier af den solgte Rollingsbygning, at have Udgang hvor samme maatte forgodtbefinde til min Gaard nord for samme og derved lade afhente til eget Huusbehov i Nærings Henseender – Brændevinsbrænderi undtagen – Vand fra min Brønd eller Kjæle i samme Gaard uden Vederlag eller Deel-

tagelse i Brøndens Vedligeholdelse«.

Overtagelsen skulle ske 1. maj 1815, samme dag som Poul Steffensen skulle overtage Gården fra Hauerslev. Købesummen var 2500 Rbd. N.V., altså halvdelen af hvad Poul Steffensen selv skulle give for hele gården, inclusive de 2 fjerdinge jord på godt og vel 2 tdr. hartkorn. Det synes som Poul Steffensen har gjort en god forretning, men så fik han jo selvfølgelig også en udgift til det nye stuehus, som han opførte i forbindelse med den ladehusbygning, han havde beholdt nord for det nye skel. Det fremgår af en panteobligation på 1250 Rdb. N.V., som han udstedte til Hauerslev, hvor der som sikkerhed for pantet ud over jord og ladehusbygning også stilles »det Rollingshuus, ieg nu er i færd med at opføre«.

Prokurator Holm ejede stedet til 1821. Ved købekontrakt af 2. februar 1821 og skøde af 16. juni samme år overdrog han sit »ved Byens vestre Bom under no. 40 beliggende Sted« til den nyudnævnte distriktskirurg Peter Wilhelm Sünchenberg til overtagelse 1. april for en købesum af 1300 Rbd. sølv. Salgsbetingelserne var stort set de samme som ved den forrige handel, og der henvises både i skøde og købekon-

trakt til betingelserne i de forrige. Et enkelt punkt i salgsbetingelserne viser, at i den landlige købstad Hjørring, drev selv prokuratoren på den tid landbrug. Punkt e siger: »Sælgeren forbeholder sig Afbenyttelse af Udhuset indtil han kan faae hans Kreaturer paa Græs næste Foraar«. Ganske vist hørte der ikke jord til ejendommen, men prokuratoren må jo have ejet eller lejet et stykke jord et eller andet sted.

Sünchenberg lod opføre et nyt, stort beboelseshus på ejendommen. Det blev bygget i haven i retning nord-syd med den nordre gavl ind mod gårdspladsen. Hvor når dette hus er opført vides ikke med sikkerhed. Brandtaksationsprotokollen for Hjørring Købstad mangler for årene 1820-37, men på et kort over byen fra 1825 er bygningen afsat, og det er næppe urealistisk at antage, at bygningen er opført straks efter overtagelsen i 1821.

Foruden at være læge har Sünchenberg åbenbart også været en interesseret havemand, idet han anlagde en ny have på stedet, eller snarere omlagde den have som må have eksisteret fra byfoged Paulins tid. I 1824 foretog den 76-årige pastor Niels Blicher en rejse til Vendsyssel. Om Hjørring skriver han bl.a.: »Blandt flere

Fig. 3. Den klassicistiske arkitektur hentede inspiration i den klassiske oldtids bygningsværker. Her det såkaldte Vesta-tempel i Rom. Fotograf (kalotyp) fra ca. 1848.

Fig. 4. Lysthuset ved Vestergade 8 efter restaurering, 1993.

Fig. 5. Kort der viser de i brandtaksationen fra 1847 nævnte bygninger på matr.nr. 155 tilhørende distriktslæge Sünchenberg. Grundkortet er et udsnit af »Kort over Hjørring Kjøbstæds Byplan. Optaget i Aaret 1842 af B. Madsen«, suppleret med oplysninger fra matrikelkort fra 1864. Mål 1:1000.

Med matrikelkortet fra 1842 fik man for første gang et nøjagtigt kort over Hjørring bygrunde. Nøjagtigheden er dog ikke helt gennemført i detaljerne. På matrikelkortet fra 1842 mangler de i brandtaksationen fra 1847 nævnte småbygninger, litra c, e og g. Disse findes på matrikelkortet fra 1864, hvor der til gengæld mangler lysthuset, litra h.

smukke, nyanlagte Haver udmærker sig den af samme værdige Distriktslæge med stor Bekostning anlagte, der tager sig såre fordelagtigt ud ved den nordvestre Side af Byen« (13). Det er formentlig i forbindelse med nyanlægget af haven, at det gule lysthus, som stadig står, er opført. Det så dog fra begyndelsen noget anderledes ud end i dag. På et prospekt over Hjørring, malet af Rasmus H. Kruse i 1834, ses det tydeligt, at lysthuset dengang havde en slags altan på taget, hvorfra man har kunnet nyde udsigten over omegnen.

Efter opførelsen af den nye beboelsesbygning er den gamle »Rolling« blev indrettet som del-

vis udhus. Det tyder på, at også distriktslægen har drevet noget landbrug. Folketællingslisterne viser, at der ud over lægefamilien altid var 2-3 tjenestepiger og en tjenestekarl på stedet. Det er da i hvert fald meget tænkeligt, at distriktslægen har haft et spand køreheste. Det er nemlig noget uklart, hvad der har været i stalden. Ved brandtaksationen i 1847 er der først skrevet hestestald; dette er ved overstregning rettet til kostald. Ved taksationen i 1853 står der ko- og hestestald.

Iøvrigt giver brandtaksationen fra 1847 et ganske godt indtryk af de bygninger, som var på stedet dengang.

2. Justitsraad, Distriktslæge Sünkenbergs Gaard matrikuleret No. 155

a. Forhuset er for Størstedelen grundmuret, nordre Ende er Bindingsværk, en Etage, 14 Fag, indrettet til Beboelse, alle Værelser herskabelige og gibsede, Kjælder under 4 Fag, 2 Skorstene fra Grunden, 8 Vindovne, et Komfur med Stegeindretning, 2 Lysekroner, faste Borde og Hylde i Spisekammer og Kjøkken. pr. Fag 430 Rdl. 6020

b. Sidelængden østen i Gaarden bestaar af Bindingsværk med murede vægge, en etage, 14 Fag, Loft over 6 Fag, hvor

af de 4 til Beboelse og de 2 til Port, 2 Værelser gibsede, en Skorsten fra Grunden og en Vindovn. De 3 Fag ere indrettede til Lo, Lade og Kostald (14). Faget 80 Rdl. 1120

c. Halvtag ved forriges vestre side, bestaar af Bindingsværk og Grundmur, 3 Fag, indrettet til Vogn og Sandhus. pr. Fag 45 Rdl. 140

d. Bygning norden i Gaarden er Bindingsværk, en Etage, 4 Fag, indrettede til Rullestue og Bryggers, deri en skorsten fra Grunden, en Kobberkjedel og en Jerngryde i Grube, en fast Rulle. pr. Fag 65 Rdl. 260

e. Halvtag ved vestre Ende af forrige, Grundmur, 2 Fag, indrettede til Svinsti. pr. Fag 10 Rdl.	20
f. Bygning vesten i Gaarden bestaar af Grundmur og Bindingsværk med murede Vægge, en Etage, 6 Fag, indrettede til Tørvehus og Høsehuse. pr. Fag 40 Rdl.	240
g. Bygning i Gaarden, Bindingsværk, paa 2 Fag, indrettet til Locum. pr. Fag 14	30
h. Et grundmuret, rundt Lysthus i vestre ende af Haven, med flad Tak (tag) og Rækværk, en udvendig Trappe og Gang. tax. til	360
i. 17 Alen Grundmur 3 Alen høi, en Stens Tykkelse i Nordre side af Gaarden. tax. til	50

k. 21 Fag fyrre Plankeværd med ege Pæle og Rækker paa flere Steder i Gaarden. pr. Fag 7 Rdl.	150
l. 4 Fag Plankeværd ved Forhusets søndre Ende. pr. Fag 4 Rdl.	20
m. 3 Fag ditto ved Lysthuset a 3 Rdl. Faget	10
n. 17 Fag Plankeværk ved nordre og vestre Side af Haven, vesten for Gaarden. pr Fag 2 Rdl.	30
o. 8 Fag Stakit ved Havens nordre side. pr Fag 1 Rdl.	10
p. 43 Fag Stakit af Fyrretræ med ege Pæle og Rækker, malede og opsatte østen og sønden om Haven. pr Fag 4 Rdl. 3 Sk.	180 8650

De 2 bygninger b og f var dem, der fandtes på ejendommen ved Sünchenbergs overtagelse i 1821.

I 1848 tog Sünchenberg sin afsked som distriktslæge, og ved skøde af 11. juli 1852 overdrog han ejendommen til sin efterfølger i embedet, Jens Peter Hansen. Det var dog ikke hele ejendommen J. P. Hansen overtog, idet den bygning som i brandtaksationen fra 1847 er benævnt b, og som var det oprindelige stuehus til gården, blev udskilt som matr. nr. 155 b og solgt til fragtmand Christen Olesen.

I J. P. Hansens tid skete der tilsyneladende ingen bygningsmæssige ændringer på stedet. Han virkede som distriktslæge i

Hjørring indtil 1883 og drev derefter privat praksis i byen indtil 1890, hvor han flyttede til Frederiksberg.

Ved skøde af 16. september 1890 overdrog han ejendommen matr. nr. 289 af Hjørring bygrunde til brødrene, købmand Anders Andersen og amtstuefuldmægtig J. Chr. Casper Andersen, begge af Hjørring. Købesummen var 10.000 kr., som berigtigedes dels ved kontant betaling og dels ved, at køberne overtog en førstprioritets gæld i ejendommen til gods-ejer Rottbøll, Børglum kloster, på 6000 kr. Der er en bemærkelsesværdig forskel på købesummen på 10.000 kr. og brandforsikringssummen, som samtidig var

15.384 kr. Den mest sandsynlige forklaring på misforholdet mellem de to beløb må være, at bygningerne på ejendommen har været af en størrelse og en kvalitet, som der ikke var et normalt marked for i Hjørring på den tid og på det sted.

Brødrene boede aldrig selv på ejendommen. I deres ejertid var der amtstue og amtsforvalterbolig på stedet. Det var på den tid regelen, at amtsforvalteren selv sørgede for både privatbolig og kontorlokaler. Der findes ingen tinglyst lejekontrakt fra den tid, men i adressebogen for Hjørring 1894/95 er amtsforvalter Spærck opført med adresse i St. Kirkestræde 18.

Fig. 6. Børsen, Hjørring, ca. 1900. Huset yderst til venstre er det, som distriktslæge P.W. Sünchenberg lod opføre i første halvdel af 1820'erne, og som brændte 4. december 1901. Huset nr. 2 fra højre med træskomagerskiltet var oprindeligt bomhus. Her var toldstuen i forbindelse med »Byens vestre Bom«. Navnet Børsen var oprindeligt knyttet til dette hus, og kom senere til at gælde for hele kvarteret.

Af de to brødre har især Anders Andersen haft besvær med økonomien. I løbet af 1893 lykkedes det ham at få tinglyst en gæld i sin halvpart af ejendommen på 14.000 kr. ud over førsteprioriteten. 2. oktober 1894 blev hans bo taget under konkursbehandling. På skiftesamlingen 28. december s.å. blev konkursboets halvpart af ejendommen overdraget til medejeren, J. Chr. Casper Andersen for en købesum af 7000 kr. Købesummen berigtiges ved, at køberen overtog forpligtelserne til boets halvdel af førsteprioriteten på 60000 kr. og et pantebrev på 4000 kr. til frk. Alberta Andersen, Spangerhede, hvorimod et ska-

desløsbrev til brænderiejer Olesen på 10.000 kr. udgik af pantet.

Heller ikke J. C. C. Andersen havde åbenbart styr på økonomien. Han fortsatte låntagningen, og ved hans død i 1898 var boet konkurs. Ved en auktion over boet 19. oktober 1898 fremkom et højeste bud på matr. nr. 289 på 14.100 kr. Ejendommen blev herefter tilkendt en forpagter Glørfeldt som ufyldstgjort panthaver med en dækning på 3943 kr. og 56 øre for en panteobligation i 3. prioritet på 5000 kr. Glørfeldt overdrog sin ret til ejendommen til mølleejer Johan Flensted, Bredfald Mølle, mod et fornyet pantebrev på 5000 kr.

Flensted var dermed blevet ejer af ejendommen for et beløb af 15.000 kr. uden udbetaling + 156 kr. og 44 øre i skyldige renter til første- og andenprioritetshaverne.

I Flensteds ejertid brændte ejendommen for tredje gang i løbet af sin kendte historie. Om morgenen 4. december 1901 udbrød der en voldsom brand, som i løbet af kort tid lagde både amtstusens kontorer og amtsforvalterens lejlighed i aske. Ved den lejlighed brændte amtsstusens protokoller, mens et beløb på 26.000 kr., der lå i et pengeskab, blev reddet. Vendsyssel Tidende bragte samme dag følgende reportage:

Hjøring Amtsstue

i Flamme.

—
Den tredie store Brand i Hjøring
i Mar.

—
Der mangler Vand!

—
Bøger, Papirer og Penge
fortærede af Ilden.

—
En voldsom Forbivring.

—
Er Branden paasat ???

—
Den røde Hane galede over Hjøring
By i Morges, før Indvaanerne endnu
hadde faaet deres Slo paa.

—
Ved Sextiden rungede et mægtigt Blæse-
horns øredøvende Toner gennem de
menneskelomme Gader.

—
Det var Brandalarm!

—
Amtsstuen stod i Flamme!

—
„Brand! Brand!“ raabtes der fra alle
Sider. Og snart gjenløb Gaderne af
Træstoklappen i hurtigt flittende Tempo.

—
Den gamle ærværdige Bygning var
omtrent nedbrændt til Grunden, inden
Hjøringenserne kom paa Venene.

—
Efter nogle Versloner opdagede en
Bagerdreng ved Halvsextiden, at Flam-
merne slog ud af Taget.

—
En anden Forklaring gaar ud paa, at
Amtsforvalterens Piger var de første, der
saa Ilden.

—
De væltebe strag Amtsforvalteren, der
i Huj og Hast kom paa Venene, hvorpaa
han strag, uden at paaklæbe sig, søgte at
saa Dørblik over Ulykken.

Rontoret

—
var da allerede brændt.

—
Fabnlange Iblunger flittede langs
Tagryggen hen ad Amtsforvalterens pri-
vate Bolig, der som bekendt var sammen-
bygget med Rontoret.

—
I Løbet af en halv Time kom der

—
Hjælp til Stede.

—
Med Rontoret var der intet at gjøre.
Alt Inventar fortæret af Ilden.

Tre behjertebe Mænd

—
Former Rikkesen, Væver La-
sen og Smedesvend Jensen — kom
strag i travl Aktivitet med at

—
hjerge Amtsforvalterens Løsøre.

—
Deres ihærdige Bestræbelser kronedes
med Held.

—
Det meste af Indboet reddedes. En
Del var ganske vist noget ramponeret,
men ud kom det dog.

—
Al. 6 $\frac{1}{4}$ var

Spesjten paa Pladsen.

—
Lange vandklare Straaer sør hvidende
ind i det knitrrende og gløbende Vaal,
der sendte Tusinder af Ildgnister op i
den morgenklare Luft.

—
Stemplets talkfaste Slag og den ens-
formige, sugende Hullen blandedes med
Brandinspektørens Kommandoraab, der
løb skarpt gennem Røgtaagen.

—
Tagtlen i Hundrebevis faldt raskende
til Jorden.

—
Den populære Brandsvend, Bliffen-
flager Gross, stod

„i Røg og Damp“

—
oppe paa det brandsfri Pengestab og
sprøjtede af fuld Kraft.

—
Det varede ikke længe, inden

—
der manglede Vand.

—
Vassinet var tømt i en Rus.

—
Fællepumpen ud for det gamle Høge-
hus var strag fuldstændig

—
tør.

—
Samme Skjæbne overgik en Extra-
Vandbeholdning ved Vassinet.

—
Vandmanglen søltes dog ikke trykknende, da

—
Spesjtens Betsbning var saa
omtrent i Autoritet.

—
Branden var nemlig begrænset.

—
Det er en Selvsølge, at man snarest
vendte sin Opmærksomhed mod

—
Amtstuenes Penge og Papirer.

—
Der har været oprædet Statter de
sibte Dage og i Gaar indbetalte Post-
kontorerne deres Penge til Amtstuen.

—
Et Assurancebeløb paa 15,000 Kr.,
der gennem Amtstuen skal udbetales til
en Forsikringslæger, saa og ventede paa
at rette Vedkommende skulde melde sig.

—
I et indmuret Kernpengestab var gemt
Amtsforvalterens Kassebeholdning — an-
tagelig 30—40,000 Kr. — nogle Bøger
og Stempelmærkebeholdningen, der plejer
at repræsentere en Værdi af et halvt
Hundrede Tusinde.

—
Stabet og dets kostbare Indhold er
forhaabentlig i god Behold bag de brand-
faste Mure.

—
Stabet er et tungt Kolor. Det vejer
omkring ved 4000 Pund.

—
En kontant Pengebeholdning, tilhørende
Amtstuefuldmægtig Andersen, og en
mindre Samling Stempelmærker, der saa
paa det hederste Kontor, er gaaet op i
Luer.

Næsten alle Amtstjuens Bøger ere forvandlede til Aske.

Man har hjerget en Del forlullede Nester, der dog kun vil kunne give sparsomme Oplysninger. Dog er Raslebsgerne for de sidste Dage i god Behold.

Statelivitteringsbøgerne fra Hune og Bjergby Sogne ere brændte.

Man kan næppe danne sig noget Begreb om den Forvirring, Branden vil medføre for de amtstlige Myndigheders Beskømede.

Man er henbist til gennem Matrikulskontoret og Herredskontorenes Pantebøger muligt at skaffe de Oplysninger til Veje, der er Brug for.

Der eksisterer nemlig ikke nogen Kopi af Amtstjuens Bøger.

De fleste af Bøgerne vare af ældre Dato.

Det er et Par Mennestealbre Ilden, den daværende Beholdning af Papirer blev sendt til Provinsarkivet.

— Foreløbig vil Amtstjuen søge Hjelp paa Postkontoret.

Der foreligger intet postbrev om

hvorledes Branden er opstaaet.

Der er i Nat ved Indbrud bleven stjålet en Del Piber hos Cigarhandler Jensen i Nørregade.

Man er tilbøjelig til at sætte Amtstjuens Brand i Forbindelse med dette Tyveri.

Maaste har Tyven senere søgt Amtstjuens Pengebeholdning og stulket Ild paa Bygningen for at stjule Indbrudet.

I Aftes ved Ellevetiden gik Amtsforbatteren gennem Kontorlokalerne uden at opdage noget.

Tjeneslepidigerne kom hjem klokken 12 i Aftes, og i Morges ved Femtiden gik Bægteren forbi Amtstjuen, men da var der Intet at se.

Den brændte Bygning

ejes af Røllejer Johan Fleusted, Bredsbald.

Den er forsikret i „Røbstædernes almindelige Brandforsikring for 12,814 Kr.

Amtsforbatterens Løstre er asfureret i „Danmark“ for 10,000 Kr., Tyendets Tøj for 800 Kr.

Pengeflabet

er nu tømt. Det var et højtbeligt Øjeblik, da den store Ternbør gik op.

Stempelmærker og Penge — Gulb. Sølv og Sebler — var i god Behold.

I Kassen paa det yderste Kontor var der 300 Kr. kontant og Stempelmærker for 1500 Kr., der alle ere blevede et Kob for Ilden.

Der var i Eftermiddag nær stek en Ulykke,

der kunde have kostet et Menneste Livet.

Politibetjent Pedersen, Rurer Olsen og Bliffenslager Groff vare paa Brandtomten beskæftigede med at opmaale Amtsforbatterens Vejlighe, da en Skillebæg pludselig faldt.

Groff blev opmærksom paa Faren, da han saa Bæggen ryste.

Han udstøbte et højt, advarende Brøl, Rurer Olsen sprang forstrækket til Side — og

Muren faldt der, hvor Olsen nu havde Kaaet.

Der er lidet Sandsynlighed for, at Branden er paasat.

Man har hele Estermiddagen — under Politibetjent Pedersens Ledelse — gravet paa Tomten. Det ses tydeligt, at

Ilden er opstaaet ved Kaffelovnen,

Gulbet omkring Dønen er opbrændt. Det øvrige Gulv er derimod heft.

Kaffelovnsstjærmen er fortæret af Ilden.

En Spand Kul, der stod paa den modsatte Side af Dønen, er ointrent urørt.

Man mener, at Ilden sthybes

en Gulst,

der har ligget og ulmet hele Natten. Den har fortæret Gulbet i en Rundkreds omkring Dønen. Ilden har ædt sig op gennem Keolen og er omsider staaet ud i Flammer.

Smød den Antagelse, at et Indbrud stulde staa i Forbindelse med Branden, taler den Omstændighed, at

alle Ruberne paa et Par Stykker nær vare hele,

da der i Morges kom Fjoll til Stebe. De to Ruber vare sprængte af Varmen.

Brandforhør

er endnu ikke afholdt i det Øjeblik, disse Linier nedskrives. Homo.

I 1902 opførtes den bygning, som stadig står. Klog af skade sørgede man for at bygge huset med et brandsikkert rum til amtstuen papirer. 16. juli 1902 afholdtes vurderingsforretning over den bygning, som da var under opførelse. Protokollen herfra giver et ret detaljeret indtryk af byggeomkostningerne.

No. 6. Aar 1902 den 16. Juli foretoges under Branddirektørens Ledelse ved de faste Vurderingsmænd Vurderingsforretning til Bevis for Brandskadeerstatnings Anvendelse samt forandret Indtegning i Brandforsikringen for den Johan Flensted tilhørende Ejendom, Fors. No. 274, Matr. No. 289, Hjerring Købstads Byg-rund.

Forretningen var begjæret Dagen Forud.
Ved branden den 4. December f.a. nedbrændte
total Litra a, der stod forsikret for kr. 12.364
hvilken Sum senere blev forhøjet paa
Grund af en Regnefejl til kr. 12.528
samt Litra K der stod forsikret for kr. 450
Ialt kr. 12.978

Ved Vurderingsforretning den
12. s.M. blev Erstatning for den
totale Skade ansat til kr. 12.260
Og en partiel Skade paa Litra g og i kr. 40
Ialt kr. 12.300

I Henhold til Direktionens Skrivelse
af 27/12 f.a. No. 591, Brev No. 1000
blev paa Grund af den ovennævnte
Regnefejl Erstatningen forhøjet med kr. 164
Hvorefter den samlede Erstatning
blev Ialt kr. 12.464

Paa Brandtomten er nu opført en ny bygning, som er under Opførelse.

a. Forhus. 1 Etage, Vinkelbygning i Nord – Syd 21½ × 11 al. i Øst - Vest 20 × 18½, høj Fundament til Gulvfladen 1½ al. fra Fundament til Gesims 5 al, denne ¾ al høj, af 1 Stens hul 12''s Ydermur, Fyrrevertømmer tækket med Tegl. 4 Skorstene med 2 dobbelte Piber, agtes indrettet til Beboelse, 7 Værelser, Køkken, Spisekammer, brandfrit Rum, Anretterværelse, 2 Værelser på Loftet, 80 □ al ¾ al. høj Kjælder. Ydermuren og Skjellerum mangle endnu Afpuksning og Gulvene og Døre ikke anbragte.

Til denne Bygning er til dato anvendt.

Jordarbejde		100
100 løb. Alen Betonfundamenter under Ydermuren med Transport og Arbejds løn	a 5,00	500
100 løb. Alen do under Skjellerum	a 3,00	300
115 □ al. 1 Stensmur i Kjælderen	2,00	230
500 □ al. 1 do hul Ydermur	3,00	1500
65 løb. al. Gesims	3,00	195
500 □ al. ½ Stensmur i Skjellerum	1,00	500
75 løb. al. Skorstensrør med Piber	3,00	225
250 □ al. Asfaltering	0,25	62,50
1 Brandfrit Rum		200
16 løb. al. Fundamenter under paatænkt Veranda	3,00	48
475 løb. al. 7/7''s Tømmer til Bjælker	1,00	475
64 løb. al. 4/4''s Tømmer til Murligger	0,30	19,20
72 løb. al. 6/6''s Tømmer til Rem	0,75	53,25
887 løb. al. 5/6''s Tømmer til Spær og Hanebaand	0,60	532,20
34 løb. al. 6/7''s Tømmer til Skelspær	1,00	34
42 løb. al. 5/5''s Tømmer til Skorstensstol	0,50	21
560 □ al Loftsgulv af 1''s Bræder	0,70	392

660 □ al. Indskud med Lerlag i Loft og Kjælder	0,60	396
660 □ al. Forskalling med Gibsdæk med Tillæg	1,00	660
200 □ al. dobbelte Skjellerum af Bræder uden Puds	0,80	160
8 Stk. 5 rammede Vinduer uden Glas og Maling	35,00	280
2 stk. 4 rammede Vinduer uden Glas og Maling	16,00	32
2 stk.. 2 rammede Vinduer uden Glas og Maling	10,00	20
900 □ al. Tegltag med Lægtning og Oplægning	1,25	1125
70 løb. al. Tagrender	1,35	94,50
32 løb. al. Nedløbsrør	1,00	32
25 løb. al. Skotrende m.m.	1,00	25
Murankere, Rendsdøre m.m.		100
Arkitekthonorar		200
Diverse		88,25

Der er saaledes anvendt til Nybygning ialt 8600,00
Litra b, c, e, f, g, h, i uforandret 2980,00

Samlet Forsikringssum Kr. 11580,00

Med forretningen erklærede Ejeren sig tilfreds.
Saaledes vurderet efter Samvittighed og bedste Skjønne, Bekræftes Forretningen under Henvisning til den af os indgivne skriftlige Forsikring med vore Underskrifter.

2. oktober fortsattes forretningen for endelig vurdering af den færdige bygning.

Protokollen fra 2. oktober indledes med en gentagelse af erstatningsopgørelse fra forrige gang og fortsætter så:

Ved Vurderingsforretning den 16. Juli d. A. blev afgivet Bevis for, at der var opført et vist Litra a Forhus, 1 Etage i Vinkelbygning 21½ × 11 Al. i Syd - Nord og 20 × 18 Al. i Øst - Vest. Fundamentet fra Jordfladen til Gulvfladen 1½ Al. høj, fra denne til Gesims 5 Al. Høj. Gesimsen ¾ Al. Høj. Opført af 1 Stens hul Ydermur, Fyrretømmer tækket med Tegl. 4 Skorstenene samlet i 2 Piber. Indrettet til Beboelse, bestaaende af 7 Værelser, Køkken, Spis Kammer, brandfrit Rum, Anretterværelse, 2 Værelser på Loftet, 80 □ Al. 3¾ Al. høj Kælder. Veranda mod Vest. Lukket Halvtag til Indgang til Kontoret mod Øst, alt under opførelse med en Udgift af Kr. 8600

Da Bygningen nu er færdig er der under Henvisning til nævnte Vurderingsforretning yderligere medgaaet.

Til Gulv, Gibsning samt Væggepuds af Kjælderen med Transport og Arbejdsløn	170
Til Ydermurenes Afpudsning ud og indvendig	100
Tillæg paa Gesimserne	130
Tillæg paa Skjellelrummenes Afpudsning m.m.	250
Tillæg på Skorstenene	75
Tillæg på Brandfrie Rums Jerndør m.m.	100
Verandaen med Maling m.m.	952
600 □ Al. Brædegulv med Underlag a 1/50	900
Pudsning af Vægge og Gibseloft til Værelserne på Loftet. Tillæg	200
Tillæg paa 8 Stk. 5 rammede Vinduer a 15/00	120
Tillæg paa 2 Stk. 4 rammede Vinduer a 6/00	12
Tillæg paa Blikkenslagerarbejde Skjellerumspanel med 2 Døre i Spisestuen	50
Faste Skabe i Anretterværelset	200
Køkken og Spis Kammerindretning	100

2 Trapper	60	
4 dobbelte Døre med Beslag a 40/00	160	
19 enkelte Døre med Beslag a 24/00	456	
3 glatte Døre med Beslag a 15/00	45	
	<hr/>	
	4180	8600
Maling af Døre, Vinduer, Lofter, Vægge m.m.	550	
Halvtag til Indgang til Kontoret	100	
	<hr/>	
	4830	
3 Ovne 330 Kr, 2 Do 120 Kr, 6 Do 270 Kr, 1 Komfur 110	830	5660
	<hr/>	
Bygningen indtegnes til i alt		kr. 14260

Fundamentet medregnet til Gulvenes
Underflade til 800 Kr.
Den på Litra G og I ved Branden
tilføjede Skade er afhjulpen.
Litra b, c, d, e, f, g, h, i. uforandret 2980

Ialt Kr. 17240

Med Forretningen erklærede Ejeren sig tilfreds.
Saaledes vurderet efter Samvittighed og bedste Skøn-
nende bekræftes Forretningen under Henvi-
sing til den af os afgivne skriftlige Forsikring, med vore Un-
derskrifter.

(Ulæselig underskrift)
Jacob Chr. Jensen

Joh. Flensted
Chr. Thomsen

Vi ser, at erstatningssummen var 12464 kr. og byggeudgifterne 14260. Økonomisk kan branden ikke have været nogen katastrofe for ejeren, idet han for en merudgift på knap 2000 kr. fik et nyt hus, der var betydeligt større og formentlig også bedre end det gamle hus, der var brændt.

Fra 22. august 1902 findes en tinglyst lejekontrakt mellem Flensted og amtsforvalter Spärck, hvor amtsforvalteren lejer den under opførelse værende bygning for en årlig leje af 1100 kr. I en ny lejekontrakt af 13. juni 1903 mellem Flensted og Spärcks efterfølger som amtsforvalter, N. A. Holch, er lejen sat til 1200 kr.

årlig. Denne lejekontrakt aflæstes 7. marts 1916.

Selv om der ikke var noget større tab ved branden, lykkedes det åbenbart heller ikke for Flensted at få styr på økonomien. Det har tilsyneladende knebet med at betale håndværkerne. Ved skøde af 24. oktober 1903 overdrog han ejendommen til et konsortium bestående af murermester Andreas Jensen, tømrermester Jakob Jensen og sagfører S. Jensen, alle af Hjørring. Køberne overtog ejendommen for den påhvilende gæld, ialt 18500 kr., heri indregnet et skadesløsbrev til sagfører S. Jensen, som i forbindelse med handelen var nedskrevet fra 4000 til

3500 kr. Til gengæld kunne køberne indkassere en købesum på 1000 kr. for en byggegrund, matr. nr. 289 c, som i forvejen var solgt til tømrer Anton Jakobsen.

Med konsortiets overtagelse kom der økonomisk ro omkring ejendommen. Ved deklaration tinglyst 23/10 1906 blev ejendommen tillagt navnet »Hjørringhus«. I 1916 ophørte amtstuen på stedet, hvorefter konsortiet i 1918 solgte ejendommen til bygmester E. V. Holm. Et stykke af gårdspladseen, matr. nr. 289 d, blev samtidig solgt til skrædder Michael Munk, der ejede ejendommen matr. nr. 288, som var skilt fra allerede i 1852. Ved skøde

Fig. 7. Amtsforsvalter Heinrich Maes og frue, Henriette, fotograferet i haven med tjenestepiger og hund, 3. december 1906.

Heinrich Maes blev udnævnt til amtsforvalter i Hjørring i marts 1906, og man kan gætte på, at billedet har været beregnet som julehilsen til venner og bekendte.

Fig. 8. Hjørringhus set fra Vestergade, ca. 1920. Huset til højre i billedet, St. Kirkestræde 16, tilhørte dengang skrædder Michael Munk. Det er, i hvert fald i sin oprindelse, identisk med den »Rolling«, som prokurator Holm købte af Poul Steffensen i 1814, og som var opført af tolder Peder Kjær efter branden i 1793. Det blev frasolgt ejendommen i 1852 og nedrevet i forbindelse med omlægningen af St. Kirkestræde sidst i 1930'erne.

Fig. 9. »Tag på hus gilde« 2. november 1992.

af 24. juni 1919 videresolgte Holm ejendommen til cykelgrosserer Andreas Jensen.

Med Andreas Jensens overtagelse kom Hjørringhus til at danne rammen om et familieforetagende, som i lange perioder var en af byens største forretningsvirksomheder. Andreas Jensen havde med en beskeden start i Nørregade oparbejdet en betydelig cykel-engrosforretning, som stadig voksede. Væksten fortsatte efter, at man var flyttet til »Hjørringhus«, hvor man i perioder beskæftigede op til en snes mand. Det kom til at sætte sit præg på

bebyggelsen på stedet, idet de store lagerbygninger, der nu står, er opført af Andreas Jensen og sønnen Einar Jensen i årene 1924-38. Efter Andreas Jensens død i 1934 blev virksomheden ført videre af Einar Jensen, og efter dennes død i 1961 overtog tredje generation, Poul Jensen, ledelsen af firmaet.

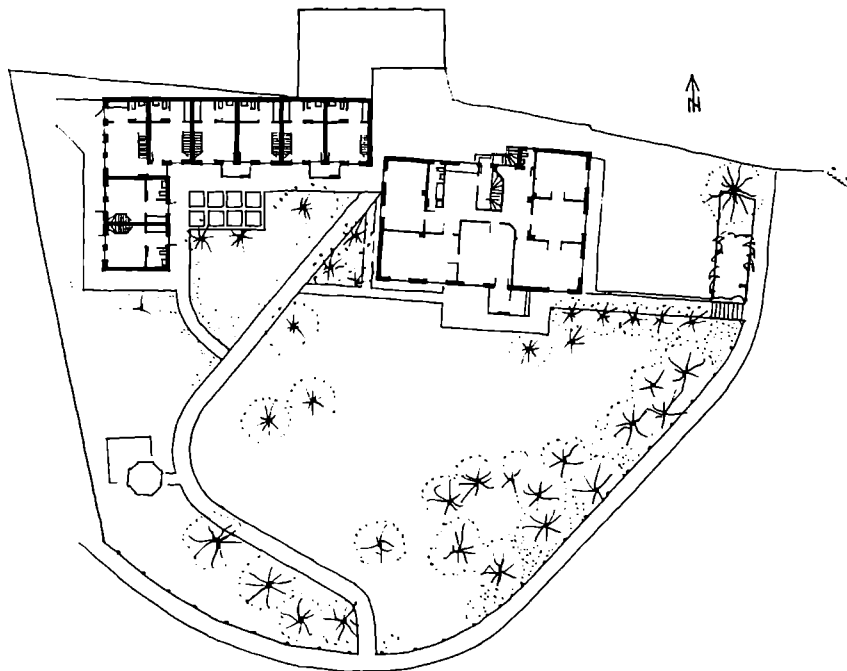
I 1980-erne havde den tekniske udvikling medført, at det ikke længere var muligt at drive en moderne virksomhed af den art på dette sted. Virksomheden flyttedes derfor til nye bygninger på Vandværksvej, og ved skøde ting-

læst 4/5 1987 blev ejendommen overdraget til aps. Investerings-selskabet 151.493.

Investerings-selskabet udlejede hovedbygningen til flygtningeskole for vietnamesiske flygtninge. Samtidig havde man planer om at nedrive de gamle bygninger, som skulle erstattes af helt nyt byggeri, men 12/10 1990 blev investerings-selskabet taget under skifteretsbehandling som konkursbo, hvorefter Dansk Boligselskab i 1991 overtog ejendommen. Efter boligselskabets overtagelse blev der straks iværksat et betydeligt restaurerings- og

Fig. 10. Grundplan over ejendommen, Vestergade 8, i dag tegnet af arkitektfirmaet Bundgaard & Kassow, Hjørring.

I hovedbygningens stueetage er der nu kontorer for Dansk Boligselskab, mens loftsetagen er indrettet med 6 enkeltværelser. I de tidligere lager- og værkstedsbygninger er der indrettet 8 ungdomsboliger.

ombygningsarbejde. Den nyrestaurerede hovedbygning er nu indrettet til selskabets hovedkontor for Nordjylland, mens de gamle lagerbygninger er indrettet til ungdomsboliger. Herefter må den gamle ejendoms tilværelse anses for sikret lang tid fremover.

NOTER

Ved udarbejdelsen af artiklen er ud over den i noterne nævnte litteratur også anvendt aviser, tingbøger og forsikringsprotokoller.

1. C. Klitgaard: Hjørring Bys Historie, 1925, p. 203.
2. C. Klitgaard: Vendsysselske Præstefamilier, 1945, p. 8.
3. Klitgaard 1925, p. 270 f.
4. Klitgaard 1925, p. 111 f.
5. Klitgaard 1925, p. 144.
6. Dette skøde kendes kun fra henvisning i senere skøder, idet der ikke eksisterer nogen skøde-panteprotokol for Hjørring købstad for årene 1731-1737.
7. Danmarks Adels Aarbog 1928 II, p. 165.
8. Klitgaard 1925, p. 273.
9. Hans fødselsår er usikkert. I folketællingslisterne fra 1787 og 1801 er der en divergens på 2 år m.h.t. hans alder.
10. Klitgaard 1925, p. 204.
11. Klitgaard 1925, p. 171.
12. A. Skjødsholm: Skudehandler- og Skipperlægtter fra Løkken, Vendsysselske Aarbøger 1949, p. 177.
13. Klitgaard 1925, p. 180.

14. Dette må være en fejlskrivning. Ved takserationen i 1853 er udhusfagenes antal 8, hvilket også passer bedre med 6 fra 14 end 3.

ILLUSTRATIONER

Fig. 2 er tegnet og fig. 4 fotograferet af Kjeld Poulsen. Fig. 7 er fotograferet af K. Lund. Fig. 9 er fotograferet af Arne Harboe. Fig. 3 stammer fra bogen: Fotografernes Rom, København 1977, fig. 125. Samtlige lokale fotografier og kort findes på Historisk Arkiv, Vendsyssel historiske Museum.

FORFATTER

Magne Andersen. Født 1930. Oprindelig landbrugsuddannet. Lærereksamen fra Hjørring Seminarium. Ansat som registrator på Vendsyssel historiske Museum.

Selvgjort er velgjort

- en habit fra Linderum

af Else Mølgaard

I mange år blev en del af Vendsyssel Historiske Museums store tekstilsamling opbevaret i skabe og dragkister rundt om på museet. Men, selv om skabe og dragkister har tjent som opbevaringssted for linned og gangtøj i hundreder af år, egner de sig ikke til langtidsopbevaring af museumsgenstande. For nogle år siden viste det sig da også ved nærmere eftersyn, at tekstilerne var begyndt at tage skade. Noget måtte derfor gøres, og i 1989 gik museets konservator, Edel Sørensen, i lag med det store projekt, det var at få samtlige tekstiler eftersat, nedpakket i egnede kasser og placeret på et nyindrettet tekstilmagasin. Det var et stort og ikke altid lige spændende stykke arbejde, som imidlertid medførte, at vi un-

dervejs blev mindet om de enkelte genstandes historie. For eksempel fik vi genopfrisket historien om Edvard Drastrups habit.

Edvard Drastrups habit blev skænket til Vendsyssel Historiske Museum d. 20. august 1985 af Edvards yngre bror, Elmer Drastrup Jensen, Tornby, og til den knytter sig en historie, som ikke alene handler om habitten, men også om en del af hverdagen i en vendsysselsk landsby omkring 1930.

Edvard, Elmer og en tredje bror, Søren Drastrup, stammede fra Linderum Mølle syd for Sindal, og det var her deres mor, Oline Mariane Kristiane Jensen, kort efter 1930 vævede det sribede uldstof til habitten. Garnet, hun vævede af, var spundet af hendes egen mor, Maren Christensen fra Øster

Drastrup i Linderum og ulden stammede muligvis endda fra familiens egne får. Da stoffet var færdigvævet blev det afleveret til stampning hos Sophus Thomsen i Hjørring. Sophus Thomsen, eller som det rettelig hed Sophus Thomsens Efterfølgers Fabriksudsalg, var det ene af De forenede Klædefabrikers udsalg i Hjørring. Her kunne folk fra omegnen købe uldvarer, men også indlevere uld til spinding, garn til farvning og uldstof til stampning. Under stampningen bearbejdedes stoffet på forskellig vis, så det blev blødere og tættere.

Efter forarbejdningen hos De forenede Klædefabriker blev stoffet overdraget til landsbyskrædder Alfred Rughaven i Linderum. Edvard Drastrup drev på dette

Fig. 1. Edvard Drastrups habit (VHM 1986/3 A-C) består af jakke, vest og bukser og er syet af mørkegråt uldstof med smalle lyse striber. Jakken er foret – i ærmerne med lyst stribet lærred ellers med sort blankt lærred. Bukserne har opslag, små spændetampe i siderne og seks knapper til se-ler.

Fig. 2. Edvard Drastrups tegnebog, som han brugte i sit arbejde som rejsebud, findes også i museets samling.

tidspunkt rejsebudrute mellem Linderum og Hjørring og har formentlig selv afleveret stoffet og samtidig fået taget mål til habitten, som herefter blev skåret og syet.

Habitten blev så vidt vi ved færdig i 1934, men Edvard nåede ikke at få megen glæde af det smukke sæt tøj. Han døde allerede i 1936, kun 38 år gammel. Trediverne var imidlertid ikke en tid, hvor der var råd til at lade en så gedigen ting som et sæt tøj gå

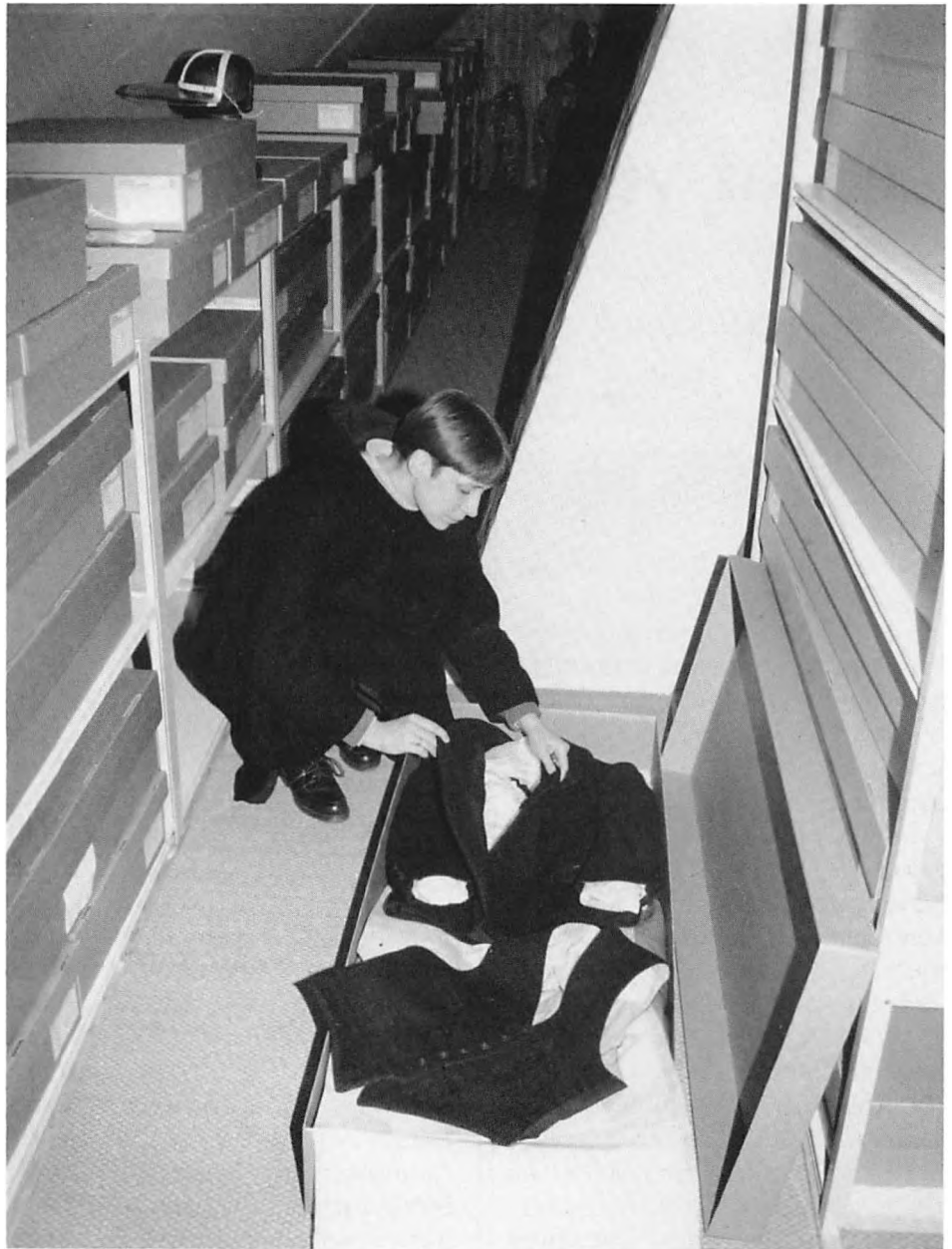
til spilde, og derfor blev habitten efter Edwards død sendt til Canada, hvor broderen Søren var bosat.

Mange år senere, i 1969, besøgte Elmer Drastrup Søren i Canada og fik ved denne lejlighed den efterhånden aldrende habit med sig hjem til Tornby. Her blev den omhyggeligt gemt, til Elmer Drastrup i 1985 skænkede den til Vendsyssel historiske Museum og samtidig fortalte historien om den hjemmegjorte habit, der efter

en lang rejse og med ca. 50 år på bagen igen havnede på sin hjemegn.

Nu ligger Edvard Drastrups habit godt og sikkert på museets nyindrettede magasin sammen med resten af tekstilsamlingen. I øjeblikket er kun en lille del af den store samling udstillet, men på længere sigt håber museet at kunne udstille meget mere af den spændende samling og fortælle nogle af de mange andre historier, der knytter sig til de enkelte ting.

Fig. 3. Museets nye tekstilmagasin, som blev færdigindrettet i 1992. Edvard Drastrups habit er blevet taget frem af sin æske, hvor den til daglig ligger pakket ned i syrefrit silkepapir.

ILLUSTRATIONER

Fig. 1-3 er fotograferet af Ole Brønden, VHM.

FORFATTER

Else Mølgaard. Født 1960. Konserveringstekniker 1984. Cand.phil. i historie 1991. Medarbejder ved Jagt- og Skovbrugsmuseet 1986-91. Museumsinspektør ved Vendsyssel historiske Museum 1991-94.

Skagen Odde

- en af verdens største oddedannelser

af Poul Hauerbach

Skagen Odde er det havskabte (marine) forland nord for det gamle højland mellem Frederikshavn og Hirtshals. Den er en af verdens største oddedannelser, 362 km² stor. Oddens form er tilnærmet en trekant, hvor den største længde øst-vest er 38 km og nord-syd 33 km. Kystliniens længde er 92 km.

Den nordgående havstrøm langs Jyllands vestkyst har over et langt tidsrum tilført store mængder materialer til Oddens opbygning. I nutiden anslår Kystinspektoratet, at der årligt tilføres ca. 0,8 mill. m³ materialer, som er nedbrudt andre steder på kysten.

Oddedannelsen begyndte for ca. 12.000 år siden, da klimaet var blevet så varmt efter istidens afslutning, at der var åbent vand i de omkringliggende farvande.

Det er dog inden for de sidste ca. 8.000 år, at den egentlige oddeopbygning er sket.

Topografisk set er nutidens Skagen Odde en jævn slette præget af flyvesandsterræn. Kun kystklitterne og de iståsatte, nu tilgroede, vandreklitter giver større højdeforskelle. Ved Oddens basis er terrænhøjden ca. 22 m. Herfra skræner terrænet mod nord til en højde på ca. 2 m ved Skagen by.

Sandflugten i middelalderen og senere har fuldstændig ændret den oprindelige topografi på den nordligste del af Odden. Det gamle terræn med rimmer og dopper (lange kystparallelle klitdannelser med fugtige lavninger imellem) blev ødelagt af sandmiler, der passerede Odden fra Skagerak til Kattegat. Kun det tykke

tørvelag har kunnet holde stand. Det ligger nu mere end et par meter under nutidens terræn dækket af flyvesand.

Området nordøst for Skagen by er dannet i løbet af de sidste 300 år og har stort set ikke været udsat for sandflugt. Her kan den oprindelige terrænform med rimmer og dopper følges fra Nordstrand ind mod Skagen.

Wendillskaga

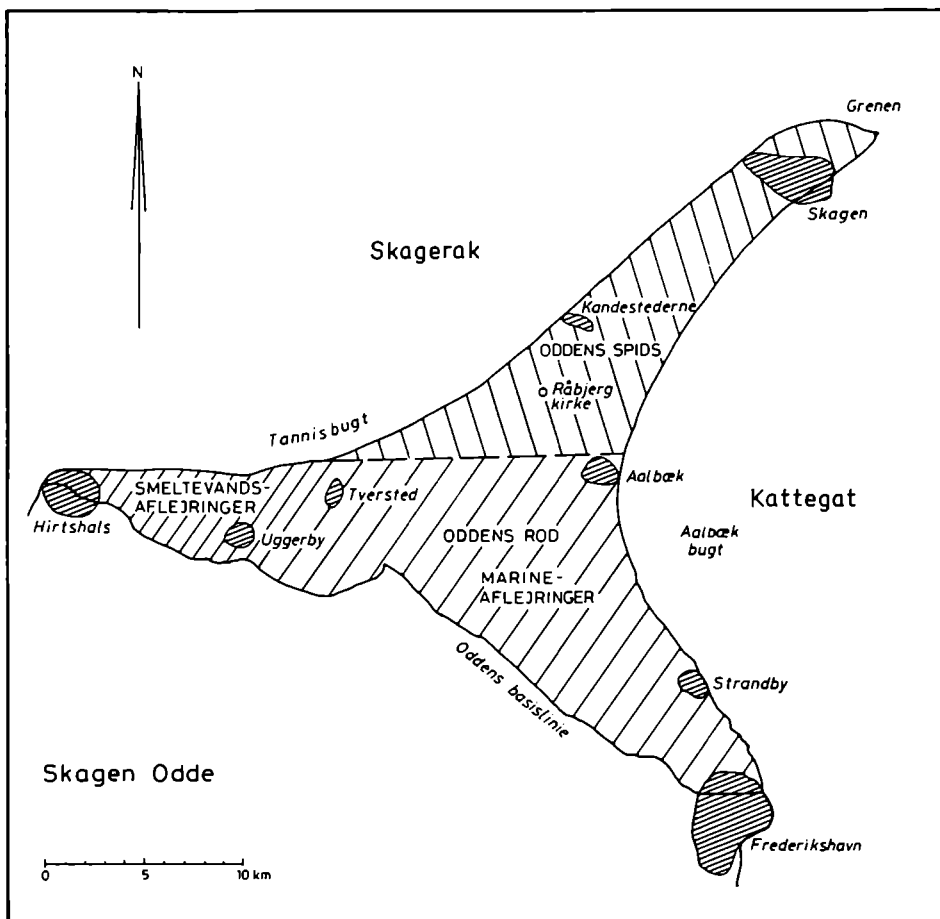
For nogle få hundrede år siden var kort et ukendt begreb for almindelige rejsende og søfolk, som drog ud i verden. I middelalderen var de bedste af tidens kort kun tilgængelige for meget få. Alle, der rejste ud og kom langt hjemmefra, måtte tage landkending ved erfaringer fra tidligere ture eller overleverede oplysninger.

Fig. 1. Skagen Odde defineres som det flade forland nord for de høje bakker mellem Frederikshavn og Hirtshals. Ud fra sin opbygning kan Odden opdeles i en rod og en spids. Roden, der er den ældste del, er opbygget af rimme-doppesystemer mod Kattegat. Spidsen er en rimme-doppe dannelse opbygget mod Skagerak.

En del af datidens stedbestedelse foregik ved stednavne, der var en beskrivelse af den pågældende lokalitet.

Wendillskaga var således en angivelse og beskrivelse af det lave område nord for Wendill (Vendsyssel) – odden som i nutiden er Skagen Odde. Skaga er den gammelnordiske betegnelse for en oddedannelse. Skagen Odde er således en dobbelt form, betegnelsen for landdannelsen dengang og nu. I dag er Skagen navnet på en by.

De tidligste stenalderfolk i Vendsyssel har for ca. 11.000 år siden kunnet se en begyndende landdannelse mod nord. For godt 7.000 år siden drog de første stenalderjægere og -fiskere ud på den dengang meget lille odde. Siden da har der været menneskelig aktivitet på Skagen Odde.

Generation efter generation har således kunnet overvære Oddens dannelse stort set i hele dens tilblivelse.

Iagttagelser gjort af tidlige beboere og »turister« på Skagen Odde kunne have været en værdifuld viden ved udarbejdelsen af Oddens udviklingshistorie. Så-

danne oplysninger har man desværre ikke, men modeller kan alligevel laves – med god sikkerhed. Tidligere beboeres efterladenskaber, de arkæologiske fund, giver vigtige oplysninger til udredningen.

Kysten mod Skagerak har igennem tiderne været udsat for ned-

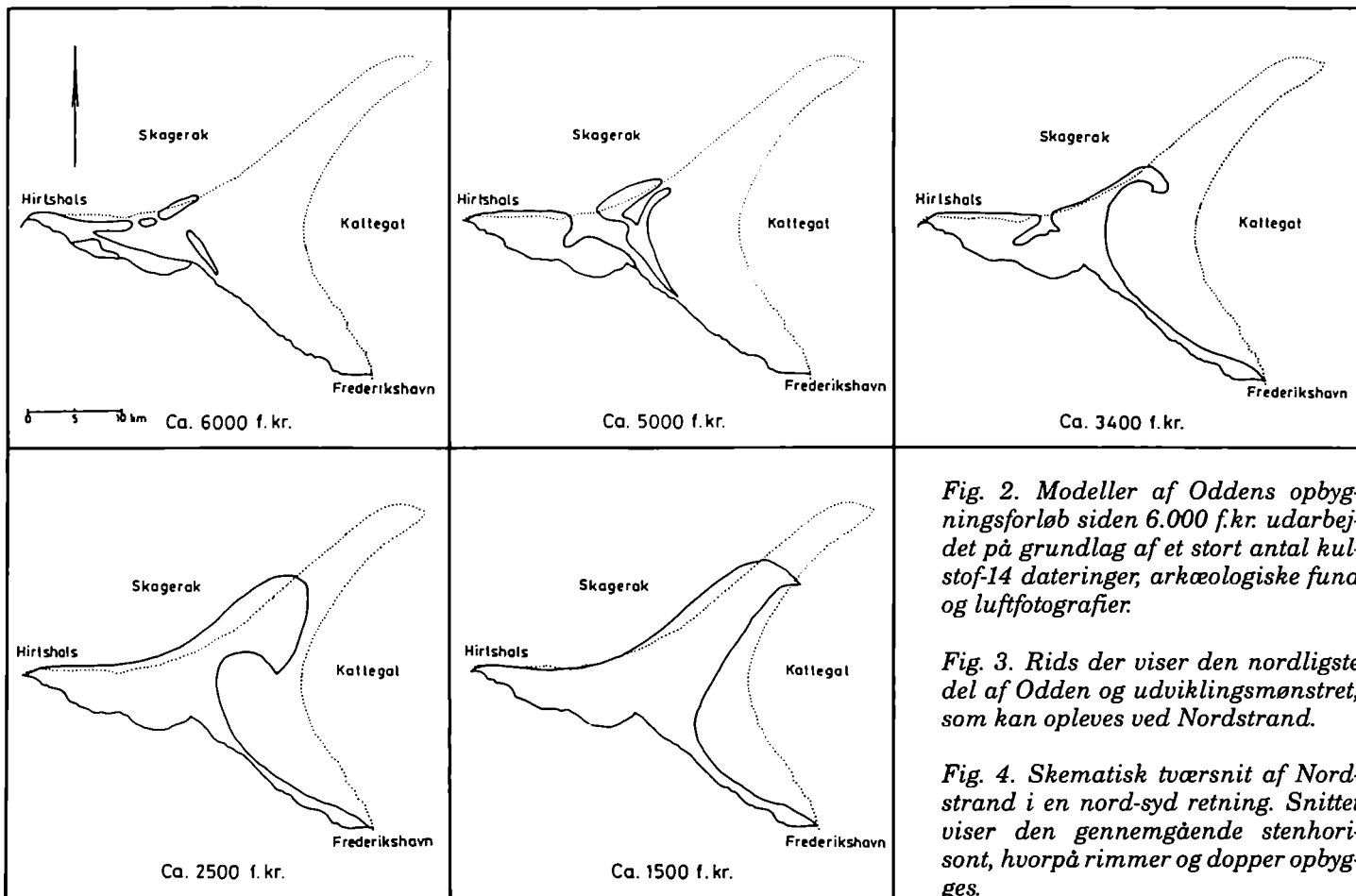

Fig. 2. Modeller af Oddens opbygningsforløb siden 6.000 f.kr. udarbejdet på grundlag af et stort antal kulstof-14 dateringer, arkæologiske fund og luftfotografier.

Fig. 3. Rids der viser den nordligste del af Odden og udviklingsmønsteret, som kan opleves ved Nordstrand.

Fig. 4. Skematisk tværsnit af Nordstrand i en nord-syd retning. Snittet viser den gennemgående stenhorisont, hvorpå rimmer og dopper opbygges.

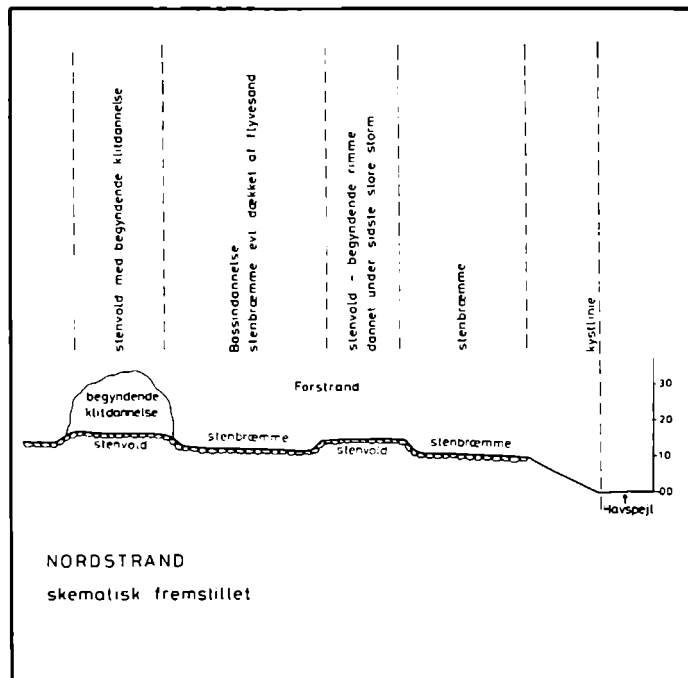
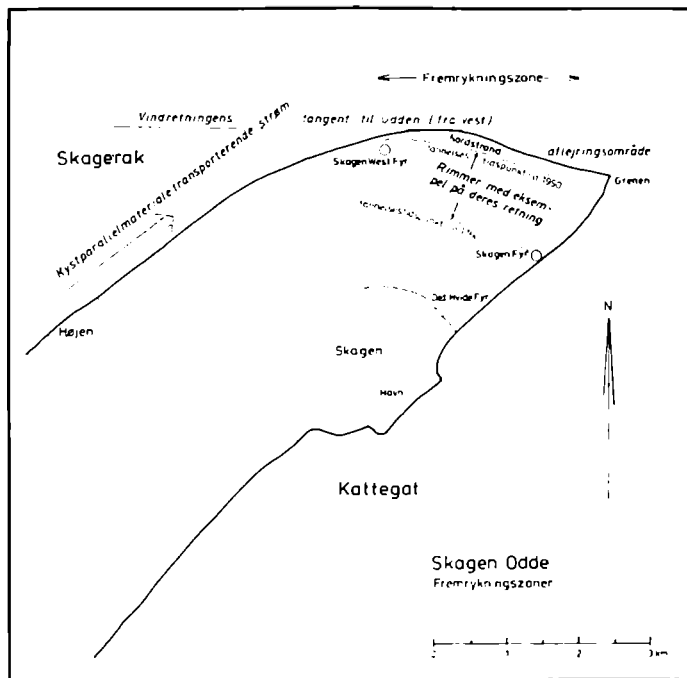
brydning af forskellig størrelse, der ikke kan bestemmes eksakt. Her må der laves nogle antagelser. Med et kendskab til størrelsen af de sidste 300 års erosion er dette muligt.

På grundlag af kulstof-14 dateringer af bl.a. skaller og martørv,

kombinerede med oplysninger fra geologiske grundkort og luftfotografier samt de arkæologiske fund, har det været muligt at udarbejde et antal modeller af Oddens udviklingsforløb, fig. 2.

Oddens sydlige del

Den sydvestlige del af Odden omkring Uggerby og Tversted er det ældste område. Det er opbygget inden for en barriere, der fra Hirtshals strækker sig mod øst. Der er foretaget en del dateringer af skaller fundet i området og af

disse fremgår, at barrieredannelsen har en alder af ca. 8.000 år. Lagunen inden for barrieren, er i tidens løb blevet tørlagt som følge af landhævningen efter istiden. Et stort antal arkæologiske fund af stenalderboplads muliggør en bestemmelse af forholdene omkring lagunens kystlinie og ændringer igennem tiden.

Den sydøstlige del af Odden består af et antal rimme-doppe systemer, der er dannet mod et lavenergihav (et roligt hav): Kattegat. De enkelte systemer er dannet i en tid, hvor den fremher-

skende vind er kommet fra østlige retninger i perioder med andre klimaforhold end i nutiden. Det ældste system, Tversted Rimmer, er formentlig 8.000 år gammelt. Det er endnu ikke blevet kulstof-14 dateret. Det yngste system, som ved Jerup ligger lige vest for landevejen Frederikshavn-Skagen, er dateret til at være ca. 1000 år gammelt altså fra vikingetiden.

Oddens nordlige del

Den nordlige del af Odden adskiller sig væsentligt fra den sydlige

ved at være et stort samlet rimme-doppe system, dannet mod et højenergihav (et uroligt hav): Skagerak, i et tidsrum med overvejende vestlige vinde. Råbjerg Stene er det sydvestlige hjørne. Mod Kattegat er en del af kysten fremrykket, betinget af finkornet sand, der er kommet rundt om Grenen og aflejret i Ålbæk Bugt. Endvidere af vandremiler, der i sandflugtstiden er kommet over Odden og endt i Kattegat. Som tidligere nævnt er topografien på den nordligste del af Odden ændret meget under sandflugten.

Fig. 5. Stenfladen (stenhorisonten) ved Nordstrand, der er den nordligste af Oddens tre store stenflader, er dannet i nutiden. De øvrige er: Nordre og Søndre Stenslette i Ålbæk Klitplantage fra omkring 2.500 f.Kr. og Råbjerg Stene fra omkring 3.400 f.Kr.

Oddens fremrykning

Med vindretninger fra vest dannes en nordgående kystparallel strøm langs Jyllands vestkyst, som fører store mængder sedimenter op til Skagen Oddes nordkyst (fig. 3). Det materiale, der føres frem, er eroderet af bølgepåvirkningerne i kystzonen. Fra området helt nede ved Thyborøn kan der komme et tilskud, men det meste tilføres dog fra nærmere kyststrækninger.

Når kyststrømmen har passeret Oddens nordligste tangentpunkt for vindretningen, begynder en aflejring som følge af lævirkningen. Sedimenterne sorteres efter

størrelse fra vest mod øst. De største sten aflejres ved Butterstrand, hvor det tidligere Højen Fyr lå, og det fineste sand på Skagen Rev eller i Ålbæk Bugten. Ved denne proces sker der ved Nordstrand en stadig opbygning af kystzonen og en stadig fremrykning af kystlinien. Under storme fra nord føres det groveste materiale, som har været aflejret ud for kysten, op på stranden. Dette sammenholdt med den fremrykning af strandlinien, som sker hele tiden, medfører, at fremrykningszonen er en sammenhængende stenflade/stenhorisont (fig. 4 og 5).

Stenfladen på Nordstrand og

Grenen har en højde over havspejlet på mellem 1,6 og 1,8 m. Ind imellem og parallelt med kysten findes der stenvolde med en lidt større højde end de tilgrænsende flader (fig. 4). De er dannet under de største storme fra nord, som statistisk kun optræder med mange års mellemrum.

Sandflugt på stranden dækker med tiden stenene og opbygger klitsystemer (»rimmer«), fig. 6. På hele det område, som er dannet ved en fremrykning, kan stenhorisonten findes under et sandlag af varierende tykkelse. Stenhorisonten strækker sig ned til en linie Råbjerg Stene - Ålbæk.

Fig. 6. Opbygning af flyvesandsklitter oven på stenhorizonten ved Nordstrand - en begyndelse til rimmedannelsen.

Fig. 7. En doppedannelse lige inden for den yderste rimme. Det er ca. 60-70 år siden, kystlinien var her.

Områderne mellem stenvoldene fremtræder som lavere liggende bassiner, der opsamler regnvand, og derfor er fugtige det meste af året. I løbet af ganske få år sker der en tilgroning af disse lave og fugtige områder («dopper») - en humusdannelse begynder meget hurtigt (fig. 7).

Kystklinten mod Skagerak

Landhævningen efter sidste istid, som har været størst i det nordligste Vendsyssel, har gennem tiden hævet Skagen Odde. Den ældste del mod syd er således meget højere end den nordlige og yngste del.

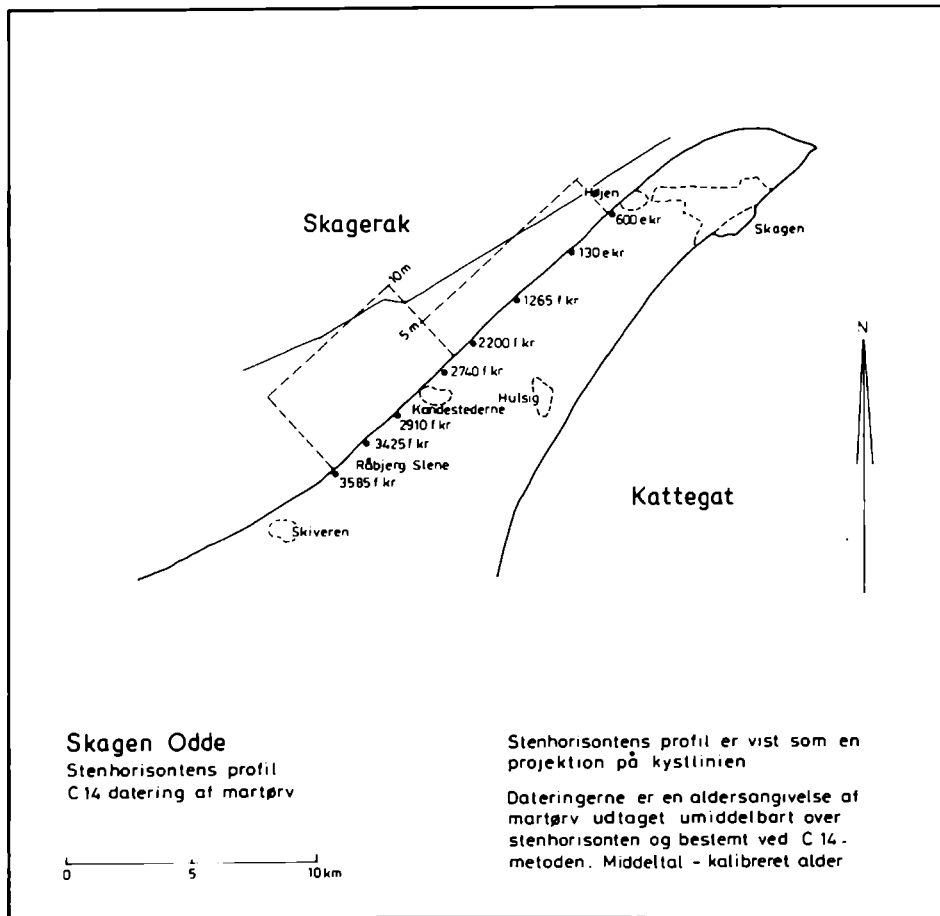

Kystklinten mod Skagerak eroderes kraftigt under store storme. Herefter kan Skagen Oddes udviklingsforløb følges i et profil fra Råbjerg Stene til Højen. Stenhorisonten kan følges på en strækning af ca. 16 km. Ovenover ligger martørv i afbrudte forløb.

Hele stenhorisontens forløb kan tilnærmelsesvis opdeles i 3 linie-stykker (fig. 8). Det første fra Råbjerg Stene til ca. 1 km nordøst for Kandestederne og det sidste fra ca. 2 km nordøst for Kandestederne til Højen er næsten parallelle på en strækning af 15 km. Det midterste har et mere stejlt forløb på en strækning af ca. 1 km. Højeste punkt af stenhorisonten i profilet er ca. 14 m og laveste ca. 2 m.

Dateringerne og en opmåling af stenhorisonten gav i et sammenhæng oplysninger om størrelsen af landhævningen inden for ca. 5.500 år. I gennemsnit kan den sættes til 2,4 mm pr. år.

Udviklingen af Oddens spids er en funktion af klimatiske forhold, hvor vindens retning og styrke er de afgørende faktorer på forløbet. Ved at undersøge materialet i kystklingens stenhorisont og sammenholde det med tiden er det muligt at rekonstruere de klimatiske forhold.

Skagen Odde i fremtiden

Med de nuværende klimatiske forhold vil Oddens fremrykning fortsætte med en størrelse på 5-15 m pr. år. Inden for de sidste par år har den årlige fremrykning været 10 m, men størrelsen svinger meget (fig. 9). Muligvis vil retningen af Odden blive ændret på et tids-

punkt, begrundet af den meget stærke strøm i Kattegat, som er recipient for et stort baltisk område. Med stor sikkerhed kan siges, at Odden aldrig bliver landfast hverken med Sverige eller Norge, hertil er Norske Rende for dyb og strømmen i Kattegat for stærk. Afstanden til Sverige ved

Fig. 8. Oddens spids med angivelse af punkter, hvor martørven er blevet kulstof-14 dateret. Endvidere et opmålt profil af kystklintens stenhorisont, der har et højdeforløb fra ca. 12 m ved Råbjerg Stene til 1,8 m ved Nordstrand. Profilet skal projiceres på kystlinien.

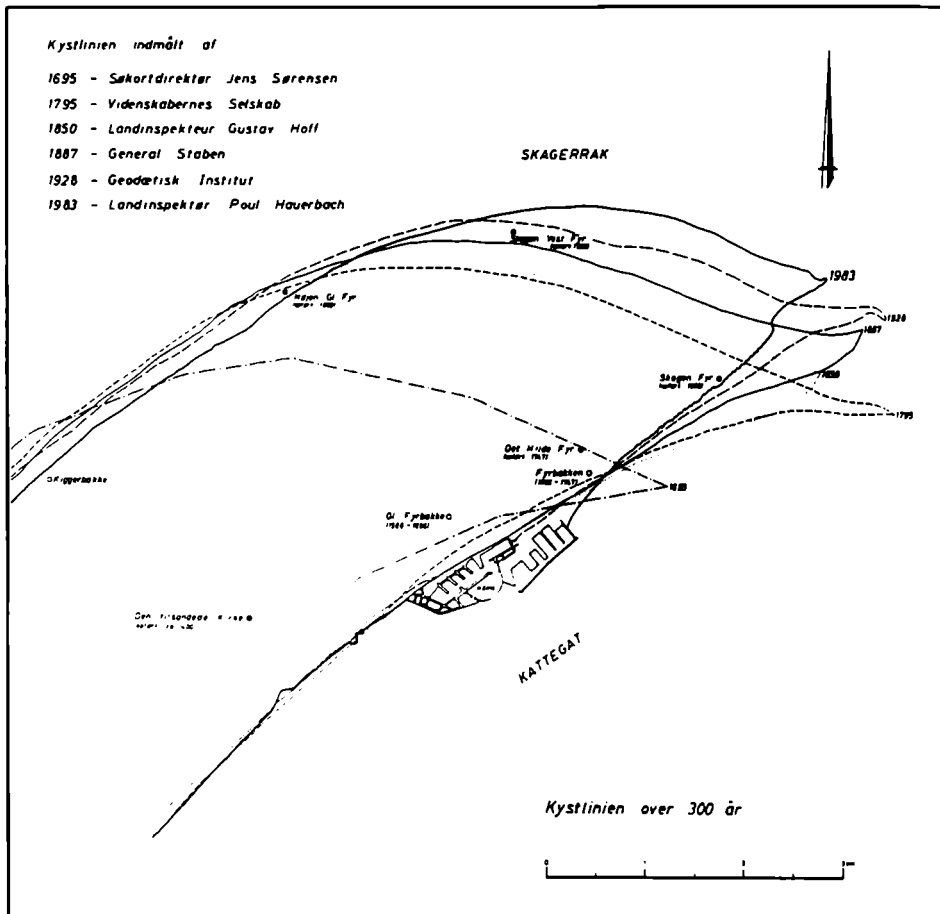

Fig. 9. Kystlinieforløbet af Oddens nordligste del inden for de sidste 300 år udarbejdet på grundlag af opmålinger af kystlinien.

Lysekil, i Oddens fremrykningsretning, er 60-70 km. Med en fortsat fremrykning på 10 m pr. år, vil det tage 6-7.000 år at nå så langt uden hensyntagen til dybder og strøm. Til den tid er vi sandsynligvis inde i en ny istid, der kan vende op og ned på nutidens landområder.

LITTERATUR

Albøge, Gordon: »Den yderste Pynt af Jylland«. Et navnehistorisk rids. *Vendsyssel Årbog* 1990.
 Hauerbach, Poul: *Skagen Odde - Skaw Spit - an area of land created between two seas.* (= *Folia Geographica Danica*, Tom XX) 1992.
 Lysdahl, Per: *Oldtiden i Hirtshals kommune.* En kortfattet oversigt. *Fra egnens fortid* (= *Årbog / Lokalhistorisk Selskab for Hirtshals kommune*) 1985.

ILLUSTRATIONER

Samtlige illustrationer er fotograferet eller tegnet af Poul Hauerbach.

FORFATTER

Poul Hauerbach. Født 1936. Praktiserende landinspektør i Randers. Har siden 1975 arbejdet med Skagen Oddes udvikling.

En billedsten fra Børglum Kloster

af Torben Nilsson og Gert Jensen

»Der er ikke mange Bygninger i vort Land, der virker saa imponerende ved deres beliggenhed som Komplekset Børglum Kloster. Oppe paa en Bakkeø, der hæver sig til en Højde af 53 Meter over Havoverfladen, og som er omgivet af lavtliggende Sletteland, troner de gamle Klosterbygninger med den mægtige Domkirke for Vendelbo Stift og lyser i deres Hvidhed viden om, mindende om hin Tid, da Stedet var Landsdelens Kulturcentrum, og da »Røsten fra Børglum« var en Faktor, der i høj Grad maatte tages i Betragtning, naar Rigets Forhold skulde afgøres«.

Så malende omtalte lokalhisto-

rikeren C. Klitgaard engang Børglum Kloster (1), der i tidens løb har draget mange historikere og historisk interesserede. Klosters nyere historie, og specielt tiden efter reformationen, er da også ganske godt belyst. Det er kun lidt, vi ved om Børglum Klosters tidligste historie. De skriftlige kilder er få, og deres brugsværdi har givet anledning til mange diskussioner.

Men siden 1991 har der fra lokalhistorisk side været arbejdet intensivt med Børglum Klosters tidligste historie. Blandt resultaterne af denne indsats er fundet af en billedsten. Et kærkomment bidrag til det meget sparsomme ar-

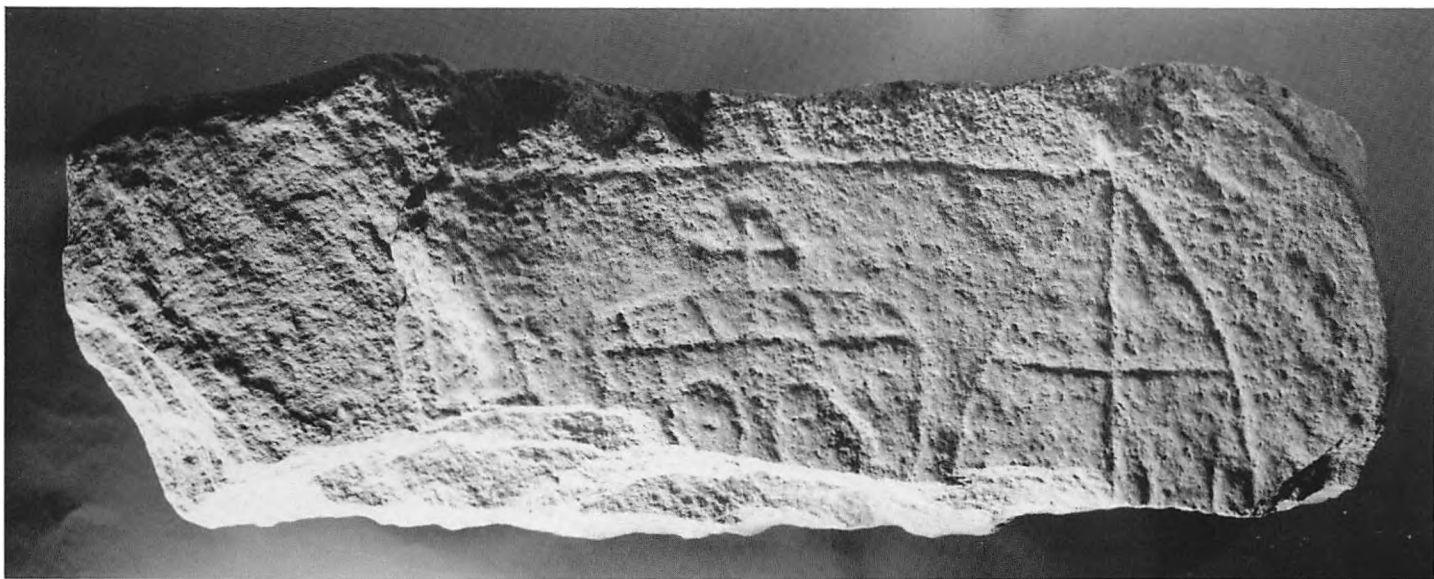
kæologiske fundmateriale fra denne epoke.

Billedstenen dukkede op sensommeren 1993 i et skel ca. 500 m sydøst for klostret i forbindelse med systematisk rekognoscering af pløjemarkerne omkring Børglum Kloster (2).

Stenen, der er af rødlig granit, er ca. 98 cm bred, ca. 33 cm høj og ca. 10 cm tyk (fig. 1). På et tidspunkt, sandsynligvis mange år efter motivets fremstilling, er stenen slået i stykker således, at motivet er delt i det vandrette plan.

Motivets side viser tydelig slitage over hele fladen fremkommet efter motivets indhugning. På stens smalside modsat brudfladen

Fig. 1.

findes rester af kalkmørtel. Stenens bagside og dens brudkanter har stærke slidspor. Det fortæller, at denne del af billedstenen på et tidspunkt har været genanvendt som trappesten liggende med bagsiden opad.

Motivet på billedsiden er frembragt ved indhugning af ca. 0,8 cm brede og ca. 0,2 cm dybe furer. Indhugningen er foretaget med samme præcise og sikre streg gennem hele motivet, der bærer præg af at være fremstillet af en øvet stenhugger. Stenens motiv består af to hovedelementer: en bygning og et ansigt.

Bygningen har hvælvet tagryg og tilspidsede gavle med krumme

sider. Gavlene, hvoraf kun den højre er bevaret i sin helhed, er udfyldt med korsmarkeringer. I højre gavl er indhugget to lodrette stillede streger under hver korsarm. Korsmarkeringerne fortæller, at vi formentlig har at gøre med en kirkebygning.

De nærmeste paralleller til Børglum-stenens hus findes blandt de engelske »Hogbacks«, husformede gravsten fra sen vikingetid og tidlig middelalder (fig. 2). Disse gravsten, der har hvælvede tagrygge, krumme langsider og buede gavlforløb, opfattes som direkte modeller af samtidige huse (3). Huse med buede langsider kendes fra arkæolo-

giske udgravninger her i landet. De stammer fra vikingetid og tidlig middelalder og benævnes huse af Trelleborgtype« (4). Huset på billedstenen kan formodes at være af samme type.

Ansigtet i motivets midte er et frontportræt, hvoraf kun den øverste del er bevaret. Stenens brudflade følger den nedre del af øjnene, der består af to tætstillede ovale indhugninger med prikmarkerede pupiller midt i. Personen bærer en takket kongekrone, der øverst er prydet med et hammerkors. De nærmeste paralleller til ansigtet på billedstenen er kongeportrætter på mønter fra 1100- og 1200-tallet. Her ses kon-

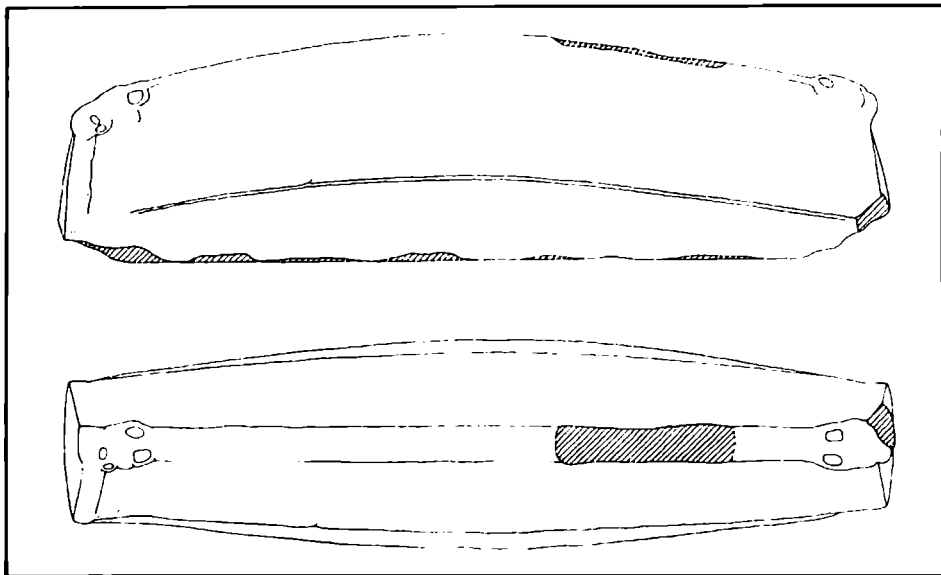
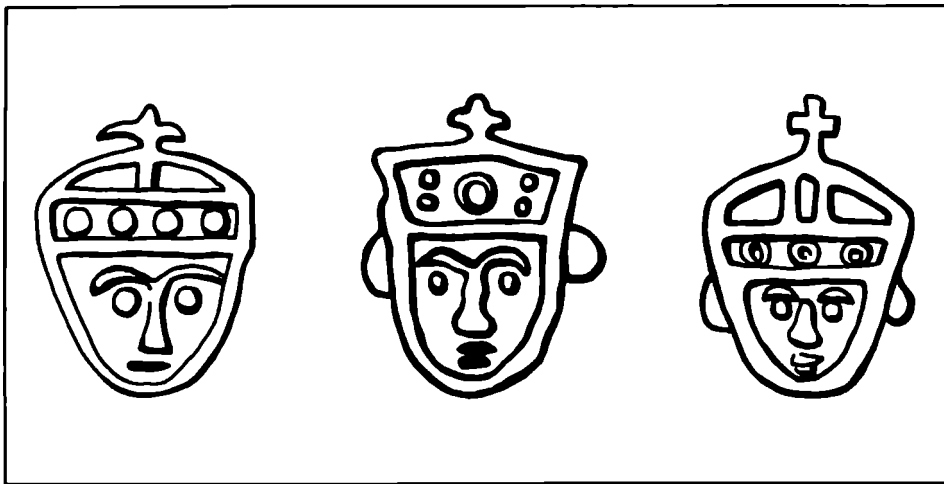

Fig. 2. Husformet gravsten fra Cross-canonby kirke i Cumberland, England.

Fig. 3. Kongeportrætter på mønter: Valdemar I (1154-82), Knud VI (1182-1202) og Valdemar II (1202-1241).

gerne ofte afbildet med korspynt (fig. 3), der skulle markere kongernes nære tilhørsforhold til kirken. I kampen for kristendommens udbredelse var det en stor fordel at »tildele kongerne guddommelig status«.

Datering. Et forsøg på at datere stenen må nødvendigvis tage sit udgangspunkt i motivets typologiske elementer.

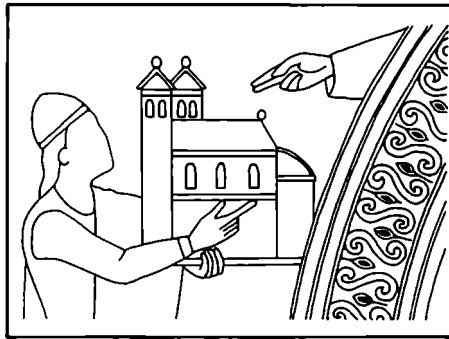
Hvis vi antager, at det afbildede hus er af Trelleborgtype, og at stenen er fremstillet, medens hustypen blev anvendt, må den være fra tiden mellem ca. 900 og 1100.

Sammenligner vi ansigtet med kongeportrætter på danske mønter fra den sene vikingetid og tidlige middelalder er ligheden størst på mønter fra tiden mellem 1100 og 1200. Disse mønters kongeportrætter er fra starten detaljerede og stilsikre og synes umiddelbart at være fremstillet senere end billedstenens kongeportræt. Hammerkorset optræder allerede i vikingetid, men var også en af de foretrukne korstyper i tidlig middelalder.

De to elementer i billedstenens motiv trækker således en datering i hver sin retning. Huset bag ud i tid og kongeportrættet frem. Hvis hustypen stadig anvendtes, da billedstenen blev fremstillet, er stens fremstillingstidspunkt

allersenest engang i første halvdel af 1100-tallet. Derimod kan kongeportrættet på grundlag af det anvendte typologiske sammenligningsgrundlag allertidligst være fremstillet i sidste halvdel af 1000-tallet. Det giver således en bred dateringsramme for stenens fremstillingstidspunkt til den tidlige middelalder mellem 1050 og 1150.

Anvendelse. Det er vanskeligt at give en præcis tolkning af billedstenens oprindelige formål. Ikke mindst fordi stenens motiv ikke er bevaret i sin helhed. Billedstenens form leder umiddelbart tanken hen på de flade fir-kantede gravsten med tekst og billedmotiv, som blev fremstillet i den tidlige middelalder, og slita-gen på stenens billedside kunne tyde på, at stenen har været nedlagt som del af en gulvflade. Stenens motiv ligger dog i stil og indhold langt fra de motiver, der kendes fra gravstenene fra den tidlige middelalder, og skulle en konge ligge begravet ved Børglum Kloster, ville dette sandsynligvis være husket. Stenen skal sikkert ikke tolkes som en gravsten, selv om der utvivlsomt er tale om en mindesten. En eller anden betydningsfuld og mindeværdig begivenhed har tilsyneladende fundet sted ved Børglum Kloster og for-

anlediget mindestenens fremstilling.

Motivets komposition, en person i selskab med en miniaturekirke, kan muligvis ses som parallel til de såkaldte »stifterbilleder«, der kendes fra kalkmaleri, tegning og stenrelief i Danmark (fig. 4). Hvis parallellen er rigtig, ser vi på stenen en konge stifte en kirke eller overdrage en kirkebygning til andre. I 1604 skrev historikeren Arild Huitfeldt: »Kong Svend 2. Estridsen funderede først Børglum Kloster, som hed sådan efter en frue, som tidligere ejede det, og tilbetroede samme kirke til en ved navn Mogens år 1065« (5).

Er stenens motiv en kirkestiftelse, og er det i så fald Svend Estridsen, vi ser? Vi ved det ikke. Er vi heldige, finder vi svaret på den manglende del af billedstenen – hvis den dukker op.

Fig. 4. Stifterbillede på kalkmaleri i Fjenneslev kirke på Sjælland. Maleriet dateres til 1125-50.

NOTER

1. Carl Klitgaard: Børglum Kongsgaard. Jyske Samlinger, 5. Række, 2. Bind. 1935, side 139-148.
2. Det lokalhistoriske arbejde er udført af Gert Jensen, der også lokaliserede billedstenen, VHM 1994/1.
3. Holger Schmidt: Vikingernes husformede gravsten. Nationalmuseets Arbejdsmark 1970, side 13-28.
4. Det oplyses i artiklen, at husenes hvælvede tagrygge geometrisk set er en logisk følge af husenes krumme langsider. Hvis tagfladerne på disse huse har haft en ensartet hældning, medfører dette, at tagryggen bliver hvælvet.
5. Holger Schmidt: Trelleborghuset og Fyrkat-huset. Nationalmuseets Arbejdsmark 1981, side 132-143.
6. Arild Huitfeldt: Bispekrøniken. Den Geistlige Histori offuer alt Danmarkis Rige 1604. København 1978, Børglum Stift I.

ILLUSTRATIONER

Fig. 1 er fotograferet af Ole Brønden. Fig. 2 er tegnet af Holger Schmidt, note 4, fig. 2. Fig. 3 er tegnet af Torben Nilsson på grundlag af møntillustrationer fra Møntårbogen 1977. Fig. 4 er tegnet af Torben Nilsson på grundlag af fotografi.

FORFATTERE

Torben Nilsson. Født 1957. Cand.phil. i forhistorisk arkæologi. Har siden 1986 foretaget udgravninger for Vendsyssel historiske Museum.

Gert Jensen. Født 1944. Uddannet slagter. Har i de senere år beskæftiget sig med vestvendsyssel lokalhistorie.

Oprøret i 1954 - en byfest med mening i

af Ernst Boe og Tage Jacobsen

Omtrent på 900 årsdagen for drabet på Knud den Hellige afleverede vi en beretning til Historisk Arkiv på Vendsyssel historiske Museum om et helt andet og mindre blodigt oprør, nemlig byfesten i Hjørring i 1954, da Vendsyssel rev sig løs, og byen slog sig løs i dagene 18.-20. juni.

I to digre bind, et tekstbind og et billedbind, gøres der udførligt rede for, hvorfor oprøret kom, hvordan det skete, og hvem der medvirkede, og der sluttes med en vurdering af oprørets betydning, der nok var større end almindelig antaget.

I det følgende vil vi give et kortere uddrag af beretningen, ledsaget af nogle af de bedste illustrationer, men det er egentlig med no-

gen betænkelighed, at vi gør det, fordi det er svært at forkorte et stof, der forekommer os interessant, som det foreligger, men navnlig fordi den koncentrerede form ikke tillader os at følge vore intentioner om at nævne så mange som muligt af de aktive deltagere. Til gengæld håber vi så, at dette korte uddrag må virke som en appetitvækker, der kan få interesserede til at søge yderligere oplysninger på Historisk Arkiv, hvor materialet nu er tilgængeligt, og hvor det vil være muligt at gå i dybden.

Danmarks kedeligste by

Gnisten, der tændtes, var en annonce, som ejeren af Martins Hotel i Jernbanegade (nu Messing-

Jens) i desperation over at have fået nej til en ansøgning om tilladelse til at holde åbent til kl. 1 nat havde indrykket i Vendsyssel Tidende. Det var en højst utraditionel annonce forfattet af redaktør Ankjær Christiansen, Hjørring Amtstidende, der var formand for Hjørring Turistforening, og den lød i sin enkelhed:

Besøg Hjørring -
DANMARKS TRISTE BY
og ked Dem ihjel paa
Martins Hotel
Vi lukker prc. Kl. 23,45

Annoncen blev meget omtalt i pressen landet over og bidrog stærkt til at gøre Hjørring kendt som den kedeligste by i Danmark.

SOMMERMARKEDE

FOLKEPARKEN HJØRRING

Fig. 1. Plakat for revolutionsfesten, hvor Vendsyssel rev sig løs og dannede sin egen fristat. Tre folkevalgte rigshøvdinger skulle være landsdelens udøvende myndighed. Den ene grimmere end den anden, og den grimme skulle føre forsædet. Valget faldt uden tøven på borgmester Carl Hermansen, redaktør Lars Larsen-Ledet og forfatteren Thomas Olesen Løkken. Revolutionsplakaten er tegnet af Sven Olav Møller, som var journalist og tegner på Vendsyssel Tidende.

18. - 19. - 20. JUNI 1954

Dette gik naturligvis byens ære for nær, og der kom hurtigt stærke kræfter i gang for at få afholdt en byfest af stort format og med så mange muntre påhit, at dette med den kedelige by helt kunne manes i jorden.

Det kom til et samarbejde mellem Håndværker- og Borgerforeningen, Erhvervsrådet og Turistforeningen, og temaet for byfesten var fra begyndelsen under livlig diskussion. Også tidligere Hjørringensere var bemærkelsesværdigt aktive, og de var ivrige talsmænd for et humørarrangement, alene med skæg og ballade som det bærende element. I Hjørring gik navnlig Erhvervsrådet ind for, at der også skulle være en seriøs baggrund for festen, så den kunne blive en kraftig demonstration mod de forsømmelser og tilsidesættelser, byen og landsdelen vitterligt havde været ude for gennem mange år.

Det fortaber sig lidt i det dunkle, hvem der fostrede selve ideen med oprøret og løsrivelsen, men dette tema havde flere gange været fremme, bl.a. i turistforeningskredse, og det lå ligesom i luften, at tiden nu var inde til at gøre oprør på en eller anden facon. Frihedstrangen og oprørslysten har jo altid været særdeles levende i Vendsyssel.

Fig. 2. Programmet for løsrivelsen blev konspireret af et revolutionsråd bestående af bankdirektør Harald Østergaard, landinspektør Ernst Boe, bankdirektør Tage Jacobsen, redaktør Ankjær Christiansen og formanden, optiker Frode Sams.

Oprøret eller revolutionen vedtages

Som en virkelig revolution synes beslutningsprocessen at være mørkelagt – vi kan ikke finde ret meget om den, men det er formentlig så sent som i marts 1954, at den endelige bestemmelse om afholdelse af den store byfest i revolutionens eller oprørets ramme blev truffet ved en aftale mellem Håndværker- og Borgerforeningen, Erhvervsrådet og Turistforeningen, og der blev nedsat et »Re-

volutionsråd« bestående af landinspektør Ernst Boe, redaktør Ankjær Christiansen, bankdirektør Tage Jacobsen, optiker Frode Sams (formand) og bankdirektør Harald Østergaard.

Revolutionsprogrammet blev offentliggjort den 10. maj 1954 ved et møde med pressen, og på dette møde optræder for første gang Skipper Clements store slagsværd, der blev revolutionens populære symbol. Det er vel lidt usikkert, om det virkelig var Skipper Clements sværd, men det var i hvert fald et aldeles pragtfuldt slagsværd, en såkaldt »Beidhänder« af italiensk oprindelse fra ca. 1520, som vi havde fået overtalt Tøjhusmuseet til at udlåne os mod garanti af Hjørring Diskontobank.

Byfestens idegrundlag

Programmet gik i al korthed ud på at etablere en selvstændig fristat WENDSYSSEL under ledelse af et høvdingetriumvirat, bestående af redaktør Larsen-Ledet, borgmester Carl Hermansen og forfatter Thomas Olesen Løkken.

Fristaten fik egne love, egenmægtigt forfattet af Larsen-Ledet. I paragraf 5 hed det: »Fristatens udøvende myndighed er hos Righshøvdingene. De er tre i tal,

vælges af folket, og den ene skal være grimmere end den anden. Den grimme fører forsædet.« Herefter kunne der ikke herske nogen tvivl om, at Larsen-Ledet skulle føre forsædet.

Fristatens lovgivende og dømmende myndighed skulle være hos et Rigsting, bestående af 30 medlemmer.

Titler og andre Dikkedarer skulle afskaffes og Kontorius afskediges uden nåde og uden pension.

Det var ifølge paragraf 9 forbudt at kede sig, og den der fremsatte påstand om, at Hjørring var en kedelig by, ville være at straffe med landsforvisning.

Endelig var det ifølge paragraf 11 forbudt at tro på venskabelige forsikringer fra Regeringen i København, med mindre de ville blive indfriet i løbet af 6 uger.

Det var så lovene.

Til brug for den udøvende myndighed i Fristaten etableredes der en Skipper Clement Garde på 36 mand og en pigearde på 8 piger.

En af Fristatens og Gardens første handlinger skulle være at arrestere samtlige statsembeds-mænd og derefter holde rettergang over dem i Rigstinget.

Der skulle endelig stilles Regeringen i København et ultimativt krav om at få landsdelens beretti-

gede krav opfyldt inden festens udløb den 24. juni kl. 24. Skete dette, ville normale tilstande blive genoprettet.

Kort tid til store forberedelser

Man var jo egentlig meget sent på færde med den endelige beslutning om byfesten og med forberedelserne til det omfattende arrangement, og der forestod nu et kæmpearbejde med tilrettelæggelsen af de mange enkeltheder i festlighederne, men der blev arbejdet intenst og målbevidst af en stor kreds af Hjørringensere, vel ca. 400 i alt, med Håndværker- og Borgerforeningens energiske formand, Frode Sams, i spidsen.

Der blev nedsat et stort antal udvalg til at forestå arbejdet på de forskellige områder, og disse udvalg bestilte noget. Der blev i det hele taget af de implicerede præsteret en arbejdsindsats langt ud over, hvad man med rimelighed kunne forlange. Det skete med en følelse af fællesskab og samhørighed om løsning af en stor opgave og ord som solidaritet, uegennyttig indsats og offervilje, der ofte anvendes uden fuld dækning, havde 100 % gyldighed.

Vi tror, at denne opbakning og spontane tilslutning skyldtes, at idegrundlaget, med oprørstemaet som det bærende, var så rigtigt.

Fig. 3. Landsdelens øverste høvding, Lars Larsen-Ledet i fuld udrustning.

Der var virkelig grund til at gøre oprør over mange års forsømmelser og tilsidesættelser fra Centraladministrationens side, og det var ikke alene de direkte implicerede, der havde denne opfattelse. Størsteparten af befolkningen i byen og på egnen følte det og engagerede sig i sagen.

Stærkt medvirkende til succesen var det også, at arrangørerne havde haft en meget heldig hånd med at knytte en række personligheder til at stå i spidsen for begivenhederne, som f.eks. allerede nævnt Larsen-Ledet, Carl Hermansen og Thomas Olesen Løkken. Navnlig valget af Larsen-Ledet til den helt centrale figur i oprøret skulle vise sig at være en helt rigtig disposition.

Oprørshøvdingen, der nok var den grimmeste, men som sandelig havde andre kvaliteter, der gjorde ham til revolutionens ubestridte leder

Larsen-Ledet fortjener et lille kapitel for sig. Han var så afgjort den helt selvfølgelige førerskikkelse for oprøret, rundet af god vendsyselsk muld fra Løkken-Furreby kanten og med en naturlig autoritet og værdighed i sin fremtræden. Dertil kom at han var i besiddelse af store evner som skribent

og taler og tillige havde en utrolig slagfærdighed.

Han havde fra 1897 til 1901 været redaktionssekretær ved Afholdsbladet. Han beklædte en række ledende poster inden for Afholdsbevægelsen og hørte til dens ivrigste og mest begavede talsmænd.

Larsen-Ledet gik ganske helhjertet med på spøgen i byfestarrangementet og spillede sin rolle med bravour. Men havde også straks fra starten forståelsen for den alvorlige baggrund og for, at netop oprørstemaet kunne skabe virkelig kraft i demonstrationen over for Centraladministrationen.

Han var meget skrivende i forbindelse med oprøret og skrev bl.a. en stærk og hvas leder i avisen »Revolutionen«, hvor han slog fast, at Vendsyssel lå norden for lov og ret og var Danmarks forsømte feriebarnd, der gik glip af de mange reformer, der kom til det øvrige land.

Til trods for at han på oprørstidspunktet var 73 år gammel, var han næsten ikke til at køre træet, og han ville være med overalt, hvor der skete noget. Og når der skete noget, havde han en forunderlig evne til ganske improviseret at finde de rette ord til lejligheden. Når disse ord så blev ud-

trykt på rent og djærvt vendelbomål, fandt de en sjælden genklang hos tilhørerne.

Brændt fast i vor erindring er billedet af ham ved afslutningen af festlighederne søndag aften ved midnatstide, hvor han på Tingpladsen oplæste Statsminister Hans Hedtofts telegram fra København, og hvor folkejubelen slog sammen om ham.

Han stod der, urokkelig som en klippe, med ansigtets grove træk belyst af faklernes skin og var simpelthen indbegrebet af en stædig Vendelbo, der havde ført sin retfærdige kamp til en sejrriig afslutning.

Oprørsgeneral Frode Sams

En central skikkelse var også Revolutionsrådets formand, optiker Frode Sams, som var en glimrende organisator med erfaringer fra mange tidligere store arrangementer i Håndværker- og Borgerforeningen.

Byfesten var et stort og meget kompliceret foretagende, men Sams var en god inspirator og igangsætter, der forstod at uddelegere opgaverne uden at glemme at følge tingene op og uden at miste det store overblik.

Selv om hans fornemste opgave nok var den at være strategen i »krigshandlerne«, så var han

altid selv i spidsen og greb personligt ind ved mange lejligheder for at løse de mange problemer, der naturligvis opstod undervejs. Han måtte f.eks. kæmpe hårdt mod den skepsis, der fra enkelte sider blev vist i starten, hvor man talte om turistpjat og tåbelige journalistpåhit, og hvor byens store avis Vendsyssel Tidende og borgmester Carl Hermansen kun var halvhjertet med i begyndelsen, men Frode Sams ville vinde, og han kom igennem.

En lille historie fra hans kamp for at klare økonomien skal med. Ved et møde med nogle ledere løb irritationen for en gangs skyld af med ham, og han udrød spontant: »Jeg kan skaffe de herrer briller mod nærsynethed og langsynethed, men snæversynethed er der intet at stille op med!«

Håndværker- og Borgerforeningen som iscenesætter af en kæmpe friluftsteaterforestilling

Det var Håndværker- og Borgerforeningen, der var drivkraften og organisatoren i byfesten.

Foreningen var byens teaterforening, der arrangerede gæstespil af turnerende teatre m.v. og også selv havde en meget aktiv forsøgscene, der på et virkeligt seriøst plan opførte skuespil, dels på Ho-

Fig. 4. Alle mand af hus. For også at give bortflyttede Vendelboer mulighed for at deltage i revolutionen, blev der bestilt et særtog fra København, der kunne samle op undervejs.

Fig. 5. Om aftenen den 17. juni blev oprøret proklameret og Vendelboerne kaldt til kamp ved bål på bavneshøje rundt i landsdelen.

tel du Nord's scene, dels på det smukke friluftsteater. Det var da også bestemt, at et evt. overskud ved byfesten skulle gå til fordel for teatret.

Det var derfor ikke så mærkværdigt, at det store byfestarrangement, som foreningen nu skulle prøve kræfter med, faktisk blev iscenesat og styret som en kæmpe friluftsteaterforestilling, der udspilledes dels i den indre by,

dels i Folkeparken ved Svanelunden.

Foreningen havde flere eksperter i iscenesættelse og instruktion, og dem blev der god brug for. Der blev udarbejdet handlingsplaner og en veritabel »drejebog« som ved en filmoptagelse, så intet skulle blive overladt til tilfældigheder. Det kan her afsløres, at der i drejebogen var taget højde for, at der mod forventning ikke skulle

indløbe et telegram fra regeringen på afslutningstidspunktet. »Skulle dette ske, må vi lade som om, at det er indløbet!« står der i drejebogen – det var simpelthen nødvendigt med dette telegram for at skabe det rette klimaks i skuespillet! – og det kom da også!

Krigsbavnerne tændes

Spillet begyndte allerede torsdag aften den 17. juni, da »Revoluti-

onsrådet« fra rådhuset proklamerede revolutionen og udsendte løbere fra Hjørring Idrætsforening, der som bålstafetter antændte bævner i Hjørrings omegn og senere overalt i Vendsyssel for at kalde Vendelboerne til kamp.

Statsembedsmændene arresteres

Fredag den 18. juni fulgte det meget dramatiske indslag, hvor statsembedsmændene blev arresteret af Skipper Clement Gardén. Med undtagelse af Amtmanden, der ikke syntes om spøgen og

Fig. 6 og 7. På revolutionens første dag blev alle statsembedsmænd »arrestret«, og institutionsbygningerne fik opsat en plakat med følgende tekst:

»TIL DET FRIE VENDSYSSELSE FOLK

Oprøret er brudt ud – Længe nok fandt vi os i undertrykkelse og uret, ja endog forhaanelse – nu skal det være slut! For at vi kan gennemføre revolutionen helt og fuldt og indføre taalige kaar i et frit Vendsyssel, maa vi sikre os det gamle regimes repræsentanter og magthavere - En af disse repræsentanter bebor dette hus, og det bringes herved til almindelig kundskab at han er sat under arrest og at de

ham tilkommende magtbeføjelser er overtaget af os, indtil der på vendelboetinget er valgt en ny regering.

REVOLUTIONSRAADET I HJØRRING den 18. Juni 1954«

Fig. 8. Embedsmændene gik med på spøgen, og her er det politimester Palle Høybye, som voldsomt modsætter sig arrestationen.

Fig. 9. Særtoget fra København havde mange prominente gæster. Knud den Hellige og Erik Ploppenning bliver her budt velkommen af byrådsmedlemmerne kredsdyrlæge Svend Christensen og bogtrykker H.F.Bjørn.

derfor havde valgt at »gå under jorden«, medvirkede samtlige embedsmænd villigt og gerne, og navnlig politimester Palle Høybye gik meget fint og levende op i sin rolle, hvorfor han da også blev de mange pressefotografers »helt«.

Humørtoget ankommer med forstærkninger

Næste dag, den 19. juni, var et af højdepunkterne modtagelsen på banegården af »Humørtoget«, der

udgående fra København gennem hele landet havde opsamlet gamle Hjørringensere i stort tal for at de kunne vende tilbage til hjemstavnen og støtte oprøret.

Det var et meget stort øjeblik, da Larsen-Ledet iført sin høvdingekappe og med Skipper Clement sværdet over skulderen gik under en af 4 pigegardere båret baldakin i spidsen for et stort optog med Skipper Clement Garden, Pige-garden, humørtogsgæsterne og mange lokale oprørere som delta-

Fig. 10. Byens tilrejsende gæster føres i optog til modtagelse på rådhuset.

gere i en march gennem byen til Rådhusstorvet, hvor borgmester og rigshøvding Carl Hermansen med en morsom tale bød gæsterne velkommen hjem.

Dramatik var der også her, da nogle »forrædere« fra Hals, udklædt som pirater, forsøgte at bortføre Larsen-Ledet på selve Rådhustrappen. Kidnapningen mislykkedes naturligvis, da Garden omgående greb ind, men det gav Larsen-Ledet anledning til at råbe med sin kæmperøst: »Angre-

Fig. 11 og 12. Om aftenen afholdtes det første Vendelboting i Hjørnings Folkepark med vedtagelse af landsdelens nye grundlov og rettergang mod statens embedsmænd. Her lytter de tre høvdinge på anklageren, landsretssagfører Helge Ugilt.

bet er slået tilbage, jeg er uskadt! Alle steder er der naturligvis forrædere, og jeg foreslår, at vi skærer Hals ud af landkortet og lader den sejle ud i Kattegat. Den er ikke bedre værd!»

Det første Vendelboting med rettergang over embedsmændene

Et andet højdepunkt samme dag var afholdelsen af det første Vendelboting om aftenen i Folkeparken. Tinget bestod af 24 medlemmer, der på alle måder repræsenterede Vendsyssel, som var de valgt ved folkeafstemning.

Larsen-Ledet startede med at

erklære Tinget for åbnet, og så af lagde de tre høvdinge eden ved Skipper Clements sværd. Carl Hermansen foreslog, at Vendsyssel løsrev sig, og det blev naturligvis enstemmigt vedtaget. Så oplæstes den nye grundlov paragraf for paragraf under stor munterhed, og den blev også vedtaget. Derefter redegjorde Thomas Olsen Løkken i et muntert causeri for regeringsformen, der bl.a. bestemte, at Kong Frederik den IX fortsat skulle være konge i Vendsyssel, og Kongen fik sit nifoldige Leve!

Nu førtes de anklagede, alle statseembedsmændene, ind.

Landsretssagfører Helge Ugilt, der havde fået tildelt den meget taknemlige rolle som anklager, holdt en blændende og meget vittig tale, hvori han hudflettede styret i København og opridsede gamle og nye eksempler på Vendelboernes frihedstrang, der havde gjort oprør til en vendsyssel specialitet. Han kom ind på Centralstyrets forsømmelse af landsdelen og nævnte bl.a. de dårlige lyntogsforbindelser, mangel på Statsgymnasium og Statsseminarium, urimelig behandling af Hirtshals havn, manglende færgeforbindelse til Kristiansand, og sluttede med et morsomt

Fig. 13. Politimester Palle Høybye dømmes for ikke at unde Hjørringen-serne nogen form for skæg ved at skulle give afkald på sit eget.

angreb på politimester Palle Høybye, fordi han havde sin store andel i Hjørrings prædikat af kedelig by. Til straf skulle han fradømmes sit fuldskæg, da han åbenbart ikke kunne unde Hjørringen-serne nogen form for skæg! Alt i alt var anklagerens tale denne gode blanding af alvor og skæmt, som var så karakteristisk for byfesten.

Landsretssagfører Jørgen Holst havde fået den meget utaknem-

lige opgave at være forsvarer for de anklagede. Han erklærede straks, at han følte sig nogenlunde handicappet af, at han var født søndenfjords, nemlig i Aalborg. Han var enig med anklageren i den uretfærdige behandling, Vendelboerne gennem tiderne havde fået af magthaverne, men han forsøgte at se det gode ved denne udvikling ved at sige, at netop dette havde hærdet den enkelte og gjort ham til det, han var,

nemlig Vendelbo! Han indstillede til rettens mildeste dom.

Også ved denne lejlighed gik politimesteren fint op i sin rolle. Han fik lov til at tale sin sag og gjorde det på Vendelbomål, hvilket naturligvis gjorde stor lykke.

Så dømte Tinget efter nogen vøtering, at embedsmændene, som jo stort set var meget skikkelige, kunne få lov til »gå over«. Der var dog megen betænkelighed ved at tilgive amtsligningsinspektør

Fig. 14. Opgøret med politiet førte til en række gemytlige arrestationer. Blandt gademusikanterne genkendes manufakturhandler Poul Erik Nielsen med violin, bankdirektør Harald Østergaard med banjo og i forgrunden malermester Carl Jensen kaldet Malercalle.

Edm. Larsen hans alt for grove skatteudplyndring af Vendelboerne, men da han lovede bod og bedring, lod man nåde gå for ret. Derefter blev alle embedsmændene højtideligt optaget i Tinget og fik kæder om halsen.

Så kunne alle med ro i sindet kaste sig ud i Festpladsens mange forlystelser, og såvel i Folkeparken som andre steder i byen festede Hjørringenserne med de hjemvendte.

Revolutionens forlystelsesprogram

Til den faste oprørsstruktur var knyttet et væld af forlystelser for at imødekomme kravet om en byfest med humør i.

Der var Mester-Jakel Teater for børnene, naturligvis med et specielt Revolutionsprogram, og der var til stadighed forestillinger i Teater-Varieteen og i Cirkus Fuppersvans, hvor byens egne borgere med teater- og cirkusblod i årene optrådte i diverse sketches og numre, tiljublet af konstant fulde huse.

Der var etableret en Hjørring-Hal i form af et kæmpetelt, hvor der var musik, optræden, dans og servering, ligeledes ved byens egne borgere og der var naturligvis også et stort professionelt Tivoli, Pallis Tivoli, med alskens gøgl og spil, for hvem der måtte foretrække dette. Indehaveren Palle Sørensen, klagede dog over den meget generende konkurrence fra amatørerne, der nok havde den største søgning.

Men der var meget mere. Der var f.eks. musikalsk Hvem-Ved-Hvad konkurrence mellem et Svendborg-hold og et Hjørring-hold, udsendt i Radioen, der i øvrigt var meget flink til at dække begivenhederne, og der var en meget utraditionel fod-

boldkamp mellem et Skipper-Skræk hold fra Svendborg og et hold af lokale koryfæer.

Svendborgenserne var i det hele taget yderst aktive under byfesten og havde bl.a. fabrikeret 100 stk. Revolutionskrus med Cimbbrertyren som motiv. De blev skænket til Revolutionsrådet. Endvidere blev der opsendt en flok brevdUER med oprørsbudskabet og der blev endelig plantet en ægte kastanie på Tingpladsen til minde om de festlige dage. Jo, der skete noget i Hjørring i de dage!

Byfestens effektfulde afslutning på Tingpladsen

Sidste akt i det spændende oprørsdrama udspillede søndag aften den 20. juni i Folkeparken. En tusindtallig skare tilskuere levede med i en smuk og stemningsfuld afslutning på byfesten med happy-ending.

Tingpladsen lå badet i projektørernes og faklernes lys, da Folket kort før midnatstimen samledes for at høre Overhøvding Larsen-Ledets beretning om krigshandlingernes forløb.

Hele det store ceremoniel fra

Fig. 15. Revolutionen blev fulgt op med en stor broget buket af forlystelser, og hele borgerskabet ydede sit bidrag som gøglere på de skrå brædder eller som et taknemligt, begejstret publikum.

Fig. 16. I Teatervarieteen høstede de to virtuoser, politiassistent Svend Emil Jacobsen og redaktør Ankjær Christiansen et stormende bifald for fremførelsen af »Den lille kanarie-fugl«.

Tingets åbning blev gentaget, tingmændene indtog deres pladser i fakkelskær, og da ro havde sænket sig over den store menneskemængde, rejste den gamle høvding Larsen-Ledet sig.

»Aviserne på den anden side Limfjorden« sagde han, »har omfattet vort oprør med stor sympati og jeg har for en time siden modtaget et telegram fra Statsminister Hans Hedtoft om, at han er indforstået med det berettigede i vor aktion, så der nu atter kan blive orden og fredelige forhold i Vendsyssel. Men jeg må hertil sige, at vor ufravigelige betingelse herfor er, at alle vore berettigede krav bliver imødekommet.«

Larsen-Ledet var rigtig veloplagt. Han oplæste en række sympati-telegrammer fra det øvrige land og også et morsomt telegram fra arkitekt Flemming Esbach, København, der lød: »Som eneste mandlige efterkommer af Svend Peder Esbach, der i distraktion brændte Hjørring af i 1696, beder jeg om stadens tilgivelse.« Den ansøgte tilgivelse blev naturligvis bevilget. Derefter havde Larsen-Ledet den dristighed at foreslå Furreby ved Løkken, hans fødeby, som Vendsyssels nye hovedstad, og han sluttede med at gøre afbigt over for Tingets medlemmer over, at disse ikke var ble-

vet spurgt ret meget i disse dage, men under en revolution måtte det nu en gang være de nævenyttige folk, der klarede tingene i en håndvending. Han udbragte et Leve for Skipper Clement og hans ukuelige mod, og mens faklerne blev kastet i bål, sang man: »Der er et yndigt land«. Et stort og spontant bifald lød naturligvis fra forsamlingen op mod den gamle høvding.

Det var desværre ikke lykkedes at få en direkte regeringsudsending over Limfjorden, men i stedet bragte folketingsmand Marius Heilesen fra Tornby Revolutionens ledere og Vendelboerne en tak for deres djærve optræden. Det var en god støtte for dem, der var valgt ind i Tinget i København, og det understregede landsdelens berettigede krav.

Peter Lauritsen, der i toget fra København havde optrådt som Kong Erik Plovpenning, der i 1243 gav Hjørring købstadsrettigheder, fastslog her ved afslutningen, at alle rygter om, at Hjørring skulle være Danmarks kedeligste by, måtte kendes ubeføjede, og at byen i al fremtid måtte udnævnes til landets morsomste by. Spontan tilslutning hilste naturligvis disse kongeorde.

Men endnu var der noget tilbage. Politimester Palle Høybye

trådte frem, sagde kort, at festdagene havde været præget af sammenhold, kultur og humør og at det havde været en byfest med mening i, hvorfor han rettede en tak til arrangørerne.

De tilstedeværende ledere af Revolutionen, optiker Frode Sams, landinspektør Ernst Boe og bankdirektør Tage Jacobsen, måtte frem. Frode Sams udtalte, at byfestens parole havde været Vendsyssel vil vinde, og at den var blevet fulgt til yderste konsekvens.

Bysbarnet, Knud Hovaldt, København, blæste en trompetsolo, og bifaldet var så tordnende, at han atter måtte frem og spille »Midsommer-visen«. Dette bidrog yderligere til den smukke stemning ved afslutningen.

Musikken, den dejlige sommernat, gardernes brogede dragter, Larsen-Ledets karakteristiske træk, belyst af bålets flammer – det hele slog sammen til en stor følelse af fællesskab. Alle følte, at her havde man ved enigt sammenhold vundet en sejr, dels ved en succesrig gennemførelse af den sikkert største folkefest, Hjørring nogensinde havde oplevet, dels ved at have sagt til det øvrige land: Vi er nogle tusinder heroppe, der ikke må glemmes, når fælles goder skal fordeles.

Fig. 17. En blanding af alvor og morskab var karakteristisk for hele revolutionsfesten, og alle »spillede med«, som her med fuld musik i Østergade i spidsen for et ophidset protestoptog.

Så drøede et kanonskud. Skuespillet var endt, og de mange mennesker søgte hjemad.

Da festrusen var overstået og hverdagen vendt tilbage, var tiden inde til at prøve at foretage en vurdering af, hvad der var kommet ud af anstrengelserne. Var det umagen værd? Havde man nået de opstillede mål?

Den lokale og så godt som hele den danske presse var enige om, at Vendsyssel havde vundet en total sejr på alle fronter, og Danmarks Turistchef Mogens Lichtenberg fandt, at Hjørring havde lavet den hidtil bedste og mest meningsfulde byfest – og der var mange byfester i disse år.

Målt i spalteplads har Hjørring nok aldrig, hverken før eller senere fået så meget fordelagtig avisomtale landet over og i øvrigt da også i nogle udenlandske aviser, og skulle denne omtale kapitaliseres i PR-værdi ville der være tale om millionbeløb.

Vi tror også på, at det lykkedes at gøre Centraladministrationen og mange politikere opmærksom på området og dets problemer.

Larsen-Ledet ville imidlertid være helt sikker på, at budskabet var trængt igennem. Hans interesse var ikke ophørt den 20. juni, og han skrev derfor den 23. juni følgende brev:

»Kjære Hans Hedtoft!

Som Righøvding for Fristaten Wendsyssel er det mig en ære og en glæde at takke for Statsministerens telegram til Vendelbotinget. Det var et pænt punktum efter tre virkelige smukke og stemningsfulde dage.

Ved et arrangement som vort er der altid den risiko, at det skal løbe ud i lutter løjer og langkål. Det undgik vi lykkeligvis, bl.a. fordi der ligger ikke så lidt alvor bag landsdelens misfornøjelse med det københavnske styre.

Det for Rigsdagen så beskæmmende tovtrækkeri om Sindssygeanstalten i Brønderslev har skabt megen bitterhed. Man er desuden misfornøjet med, at man ikke har kunnet få hverken Statsgymnasium eller Statsseminarium. Man mener at Staten har forsømt Hirtshals Havn. Man anker over, at de vigtige lyntogsforbindelser har Aalborg som start- og slutstation, og at den betydningsfulde færgeforbindelse Hirtshals-Christianssand ikke har kunnet re-etableres. Vi, der har vor hjemstavn ved vestkysten, finder det besynderligt, at Statens først sønden for Limfjorden begynder at beskytte kysten, mens Wendsyssel år efter år får lov at forsvinde i havet. Endelig

mener man, at Staten burde sætte alvorligt ind for at afhjælpe det misforhold, der kendes mange andre steder, men skal være særlig karakteristisk for landsdelen norden for Limfjorden, at der er mangel på faglært arbejdskraft og stor ledighed blandt ufaglærte.

Vær så venlig, kjære Hedtoft, at ofre disse ingenlunde urimelige anklagepunkter den størst mulige opmærksomhed, så vi ikke påny drives til fortvivlelsens selvhjælp.

Venlig hilsen
Din hengivne
Larsen-Ledet«

Det er ganske interessant at konstatere, at alle de mangler Larsen-Ledet opregner i brevet, blev afhjulpet i de nærmest følgende år. Det havde altså nyttet at protestere.

Da regnskabet for byfesten var opgjort, viste det sig, at der havde været indtægter for kr. 43.500 og udgifter for kr. 21.400, således at der blev et overskud på kr. 22.100, der som forud bestemt blev anvendt til fordel for byens teater. Når man tager i betragtning, hvor omfattende arrangementet var, forekommer det næsten utroligt, at det kunne gennemføres for et

så beskedent udgiftsbeløb som kr. 21.400, men det havde, som formanden optiker Frode Sams udtrykte det, også kun været muligt ved en enestående uegennyttig indsats og offervilje fra alle sider.

Og lad os så slutte denne beretning med at give udtryk for ønsket om, at oprørstrangen stadig må leve i Vendsyssel. Der er stadig langt til København, og der vil nok stadig være behov for, som Larsen-Ledet så djærvt udtrykte det i 1954, at sætte raketter under halen på de sendrægtige, der styrer Danmarks rige.

Det blev gjort effektivt i 1954, men det kan og skal nok gøres igen!

ILLUSTRATIONER

Samtlige illustrationer findes, i kopi eller som original, på Historisk Arkiv, Vendsyssel historiske Museum.

FORFATTERE

Ernst Boe. Født 1915. Landinspektør i Hjørring. Medlem af Haandværker- og Borgerforeningens bestyrelse. Formand for Vendsyssel historiske Museum 1972-88.

Tage Jacobsen. 1913-86. Fhv. bankdirektør i Hjørring og Århus.

Fig. 18. Efter revolutionen fremkom dette forslag fra taknemlige Vendelboer til ny kunstnerisk udsmykning af Springvandspladsen i Hjørring.

Stentinget – en boplads med handel og håndværk fra germansk jernalder og vikingetid

af Torben Nilsson

1989 var et særligt år for Vendsyssel Historiske Museum. Museet fejrede 100 års jubilæum, og som en ekstra jubilæumsgave lokaliseredes i Vendsyssel en af det sidste årtis mest spændende arkæologiske lokaliteter fra germansk jernalder og vikingetid i Danmark. Det drejer sig om bopladsen Stentinget (1).

Bopladsen blev fundet efteråret 1989 af amatørarkæolog Verner Brath fra Brønderslev, der har specialiseret sig i at bruge metal-detektor i sin søgen efter bo- og gravpladser fra jernalder og vikingetid. Det er selvsagt oldtidens efterladenskaber af metal, metaldetektoren registrerer i pløjelaget, og som derved afslører,

at der det pågældende sted var aktiviteter i oldtiden. Ved Stentinget var det en kvart arabisk sølvmønt, der gav det første praj om, at vikinger formentlig havde været på stedet, men snart fik sølvmønten selskab af yderligere henvend 600 metalgenstande, nogle få fra bronzealder og ældre jernalder, men hovedparten fra

Fig. 1. Bopladsområdet set fra syd med bakkedragets højeste punkt, Byrhøj, i billedets midte.

*Fig. 2. Udsnit af arkæologisk tids-
tavle omfattende Stentingets ca. 1000
år lange bosættelsesperiode fra ro-
mersk jernalder til tidlig middelal-
der.*

*Fig. 3. Kort over Vendsyssel med Sten-
tinget markeret.*

Middelalder	1050
Vikingetid	800
Yngre Germansk Jernalder	400
Ældre Germansk Jernalder	Kr.f.
Yngre Romersk Jernalder	
Ældre Romersk Jernalder	

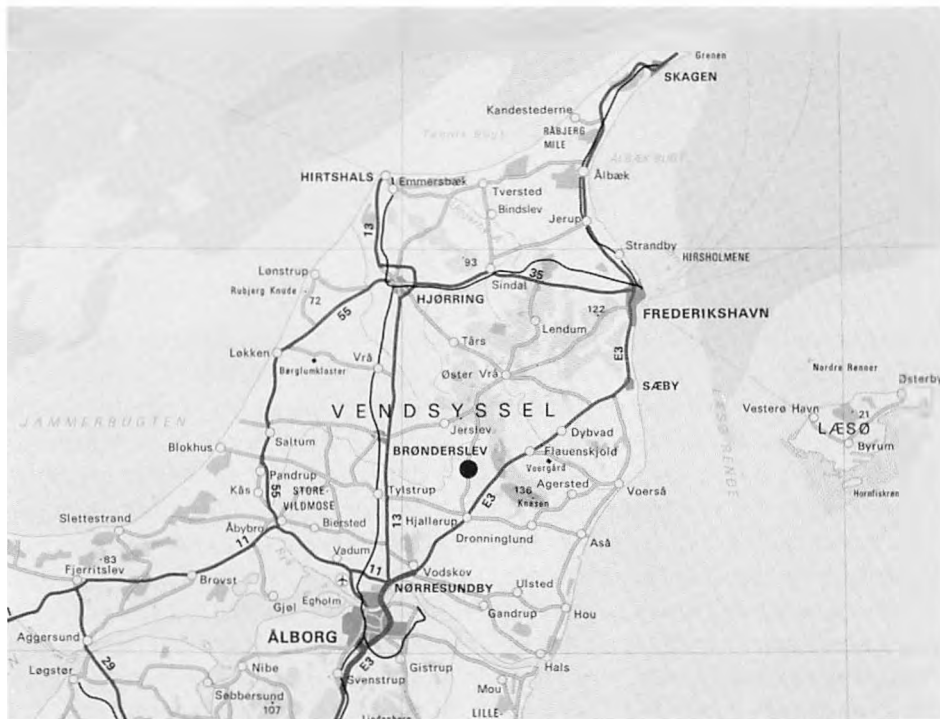
germansk jernalder og vikingetid.

Det stod hurtigt klart, at Stentinget ikke var en helt almindelig boplads. Genstandenes store spredning over tid kunne tyde på, at stedet har været beboet over en ca. 1000-årig periode fra ældre romersk jernalder til overgangen mellem vikingetid og middelalder (fig. 2). Blandt fundene var mange eksklusive genstande, og flere ting tydede på, at der havde været drevet handel og håndværk på bopladsen i specielt yngre germansk jernalder og vikingetid.

På baggrund af halvandet års detektorrekonosceringer samt de første, indledende udgravninger i sommeren 1990 gives her en kort præsentation af Stentinget med hovedvægten på bopladsens aktiviteter i yngre germansk jernalder og vikingetid.

Området

Den ca. ½ km² store boplads, der benævnes Stentinget efter det stedlige gårdnavn og ejerlav, er beliggende i den sydøstlige del af Vendsyssel lidt nord for landsbyen Klokkerholm på vestsiden af Jyske Ås (fig. 3). Bopladsen ligger på toppen samt på vest- og sydvestsiden af et markant morænebakkedrag (fig. 1), hvorfra der er vid udsigt mod øst til den skov-

klædte Jyske Ås, mod syd til Nørresundby og Aalborg, mod sydvest til Hammer Bakker samt mod Store Vildmose i vestlig retning. Bakkedragets undergrund veksler mellem ler og sand, og centralt i fundområdet, på det højeste punkt, ca. 50 m over havets overflade, findes et dybt ar i undergrunden efter tidligere mergelgravning på stedet. Umiddelbart vest for Stentinget findes større engdrag i forbindelse med Ry Ås østligste forgreninger.

Med 18 km fra Stentinget til henholdsvis Limfjorden og østkysten er afstanden for stor til, at man fra bebyggelsen har udført daglige arbejdsopgaver ved kysten, og på det grundlag må Stentinget betegnes som en indlandsbebyggelse. Ad vandvejen var der, via ca. 52 km ad Ry Å, forbindelse til Limfjorden – en adgangsvej til havet man næppe har anvendt i større omfang, når man kunne nøjes med 18 kilometers landtransport. Stentinget ligger ideelt placeret i forhold til de naturskabte »landtransportveje«, vandskellene. Det nord-syd gående meget markante vandskel langs Jyske Ås, der forbinder det østlige Limfjordsområde med Vendsyssels indland, passerer tæt forbi Stentinget, og ikke langt herfra krydses dette af vigtige øst-vest

gående vandskel, der forbinder indlandet med østkysten.

Fund fra pløjelaget

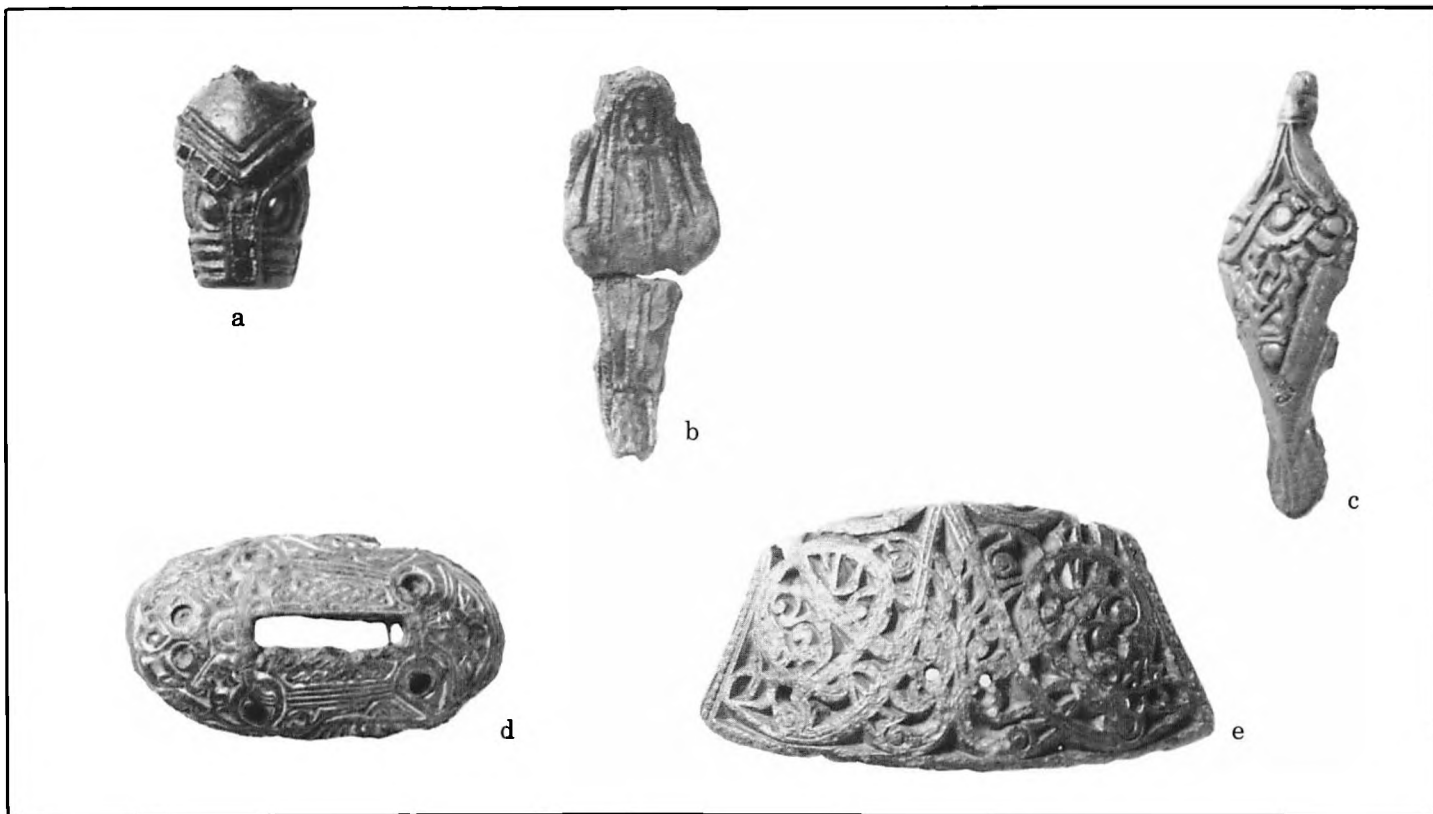
Indtil de arkæologiske undersøgelser ved Stentinget midlertidigt indstilledes i 1991, havde arbejdet med indsamling og indmåling af et meget stort antal genstande fra pløjelaget haft første prioritet (2). Nogle af genstandene er fundet ved almindelig rekognoscering, d.v.s. systematisk gennemvandring af markerne, hvor man registrerer genstande, man kan se med det blotte øje, typisk f.eks. lerkarskår, men langt de fleste genstande er fundet med metaldetektor. Ved dette arbejde har metaldetektoren til overflod vist sin berettigelse som arkæologisk arbejdsredskab, da kun 6 af i alt ca. 600 metalgenstande er fundet i pløjelaget uden brug af metaldetektor. Hovedparten af metalfundene fra pløjelaget er fremstillet i yngre germansk jernalder og vikingetid, og det er et udvalg af disse genstande, der omtales nedenfor.

Smykkerne fra Stentinget er af høj kunstnerisk og håndværksmæssig kvalitet, og flere af dem er rene pragtgenstande. Mange af smykkerne er forgyldte, andre er belagt med hvidmetal, har rød emaljendlægning eller har ind-

Fig. 4. Eksempler på nogle af de bedst bevarede dragtsmykker fra yngre germansk jernalder. Hovedparten af smykkerne findes som fragmenter – nogle er gået i stykker i oldtiden, men mange er sønderdelt som følge af langtids ophold i landbrugsjorden mellem harvetand og plovskær. 1:1.

lagte sten. Hovedparten af smykkerne er fremstillet i Danmark eller i et af de andre nordiske lande, men et mindre antal er fremstillet uden for det nordiske område.

På fig. 4 ses eksempler på nogle af smykkerne fra yngre germansk jernalder. Dyremasken, fig. 4a, med indlagte almandiner (halvædelsten) udgjorde oprindeligen den nedre del af et pragteksemplar af en såkaldt relieffibula. I

det italienske alpeområde og i området umiddelbart nord herfor kendes sådanne smykker fra »fyrstegrave«.

Næbfibulaen, fig. 4b, der har navn efter den andenæblignende form, er almindeligt forekommende i hele Danmark, og kan godt være fremstillet i Nordjylland. Næbformens symbolske betydning kendes ikke.

Fuglefibulaen, fig. 4c, er som

næbfibulaen et almindeligt udbredt dragtsmykke i Danmark. Måske symboliserer det fugleformede smykke en af Odins ravne, Hugin eller Munin.

Den forgyldte prytplade, fig. 4d, stammer fra et stort dragtsmykke, en rygknæpfibula, og er fremstillet et sted i Norden. På prytpladen ses flere stiliserede dyr flettet sammen i en kompliceret slyngornamentik.

Det skålformede dragtsmykke af forgyldt bronze, fig. 4e, havde indlagte almandiner, der kan stamme fra Halland i Sverige, hvor almandiner forekommer i større mængde (3). Smykket er ikke nødvendigvis fremstillet i Sverige, men er af nordisk type. Smykkets ornamentik forestiller et firbenet dyr, hvor øjnene, overarms- og lårmusklerne samt ryggraden har været fremhævet

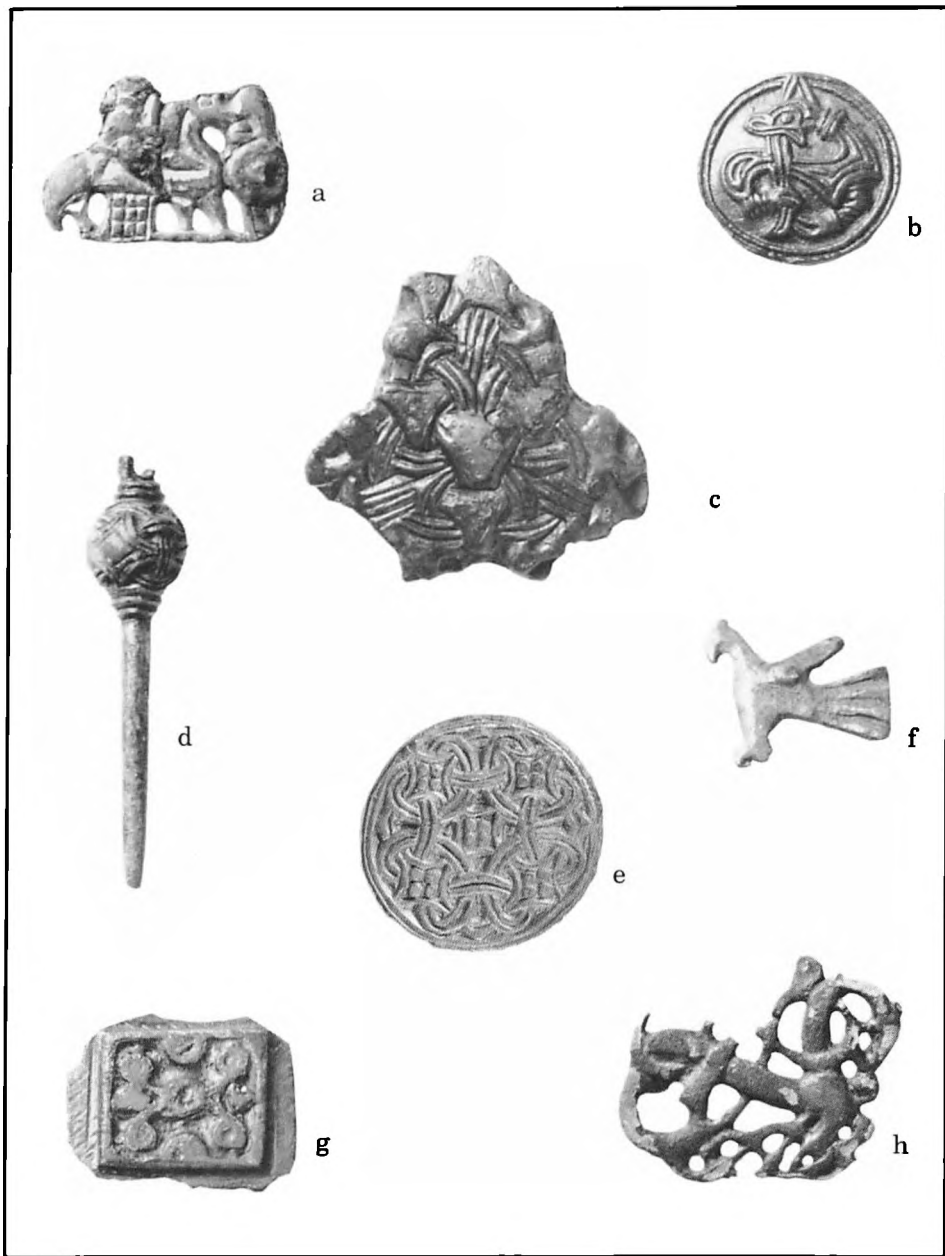
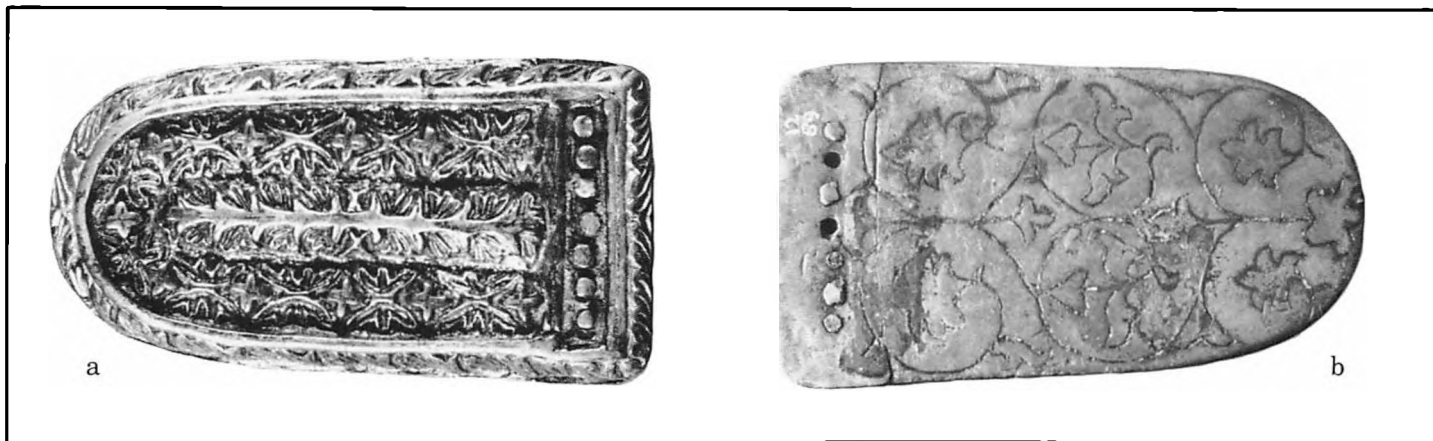

Fig. 5. Dragtsmykker af sølv og bronze fra vikingetid. Smykkerne, der er udvalgt blandt de bedst bevarede, giver indtryk af, at vikingetidens »smykkesmagere« kunne bevæge sig næsten frit inden for formgivningens verden. 1:1.

Fig. 6. Frankisk remendebeslag af massiv sølv med forgyldt bladornamentik på forsiden (a) samt ranke-mønster i nielloarbejde på bagsiden (b). 1:1.

med indlagte almandiner, hvoraf en enkelt er bevaret til i dag. Dyremotivets symbolik kendes ikke.

Smykkerne fra vikingetid, fig. 5, er typemæssigt lige så varierede som smykkerne fra yngre germansk jernalder. Det forgyldte bronzesmykke, der tilmed har for-sølvet bagside, fig. 5a, er det mest spændende smykke fra Stentinget. Smykkets motiv er formentlig hentet fra den nordiske mytologi og menes at forestille to af de himmelske valkyrier, der i kamp rådede for sejr, og som opvartede de faldne krigere hos Odin i Valhal. Valkyrien til hest har draget sværd og et spyd placeret under højre ben. Den anden valkyrie bærer skjold og holder et drikkehorn op til hestens mule. Det ternede felt under hesten kan være et af valkyriernes skæbnelæder,

der vævedes af mennesketarme med dødningehoveder som vævevægte, pile som skytler og sværd som slagbom (4). To næsten identiske eksemplarer af smykket kendes fra henholdsvis Ribe (5) og Hedeby (6).

På bronzesmykket fig. 5b, ses en frygtindgydende drage i kamppositur med klørerne fremme og tungen hængende ud af det opspilede gab. Dragemotivet kendes fra andre cirkulære smykker, bl.a. fra Hedeby (7).

Fig. 5c viser et beskadiget treflignet dragtspænde af bronze med belægning af hvidmetal. Sådanne spænder er meget udbredt i Danmarks vikingetid. Treflignede spænder stammer oprindeligt fra Vesteuropa, hvor smykkerne på datidige afbildninger ses båret af mænd. I Danmark op-

træder treflignede spænder i kvindegrave.

Dragtnålen, fig. 5d, er formentlig kun en del af en større smykkekomposition. Den afbrudte øsken i bronzesnåleens top antyder, at smykkekompositionen har bestået af to sådanne nåle forbundet med en perlekæde el.lign.

Det forgyldte sølvsmykke, fig. 5e, har en symmetrisk fletornamentik, der var meget almindelig i vikingetid.

Det lille fugleformede dragtspænde af forsølvet bronze, fig. 5f, kendes hovedsageligt fra Midt- og Nordjylland. Smykket, der meget vel kan være et falkonérsymbol, forestiller en rovfugl i sekunderne før den griber sit bytte.

Bronzesmykket, fig. 5g, der har rød emaljeindlægning, er formentlig fremstillet i det frisiske

område. Fra Sydjylland, ikke langt fra Ribe, er fundet et identisk eksemplar på bopladsen Gl. Hviding (8).

Også dragtsmykket i urnestil, fig. 5h, kendes fra det øvrige Danmark, men, til forskel fra bronzesmykket med emaljeindlægning, i et større antal. Smykket, der er lavet af bronze, er udformet som en hestelignende figur formentlig omviklet af sine egne stærkt udtrukne lemmer.

Indeholdt i *rem- og bælteudstyret* fra Stentinget findes et af de fornemste remendebeslag, der kendes fra Danmarks vikingetid. Beslaget, der er lavet i det frankiske område, er af massiv sølv med forgyldt bladornamentik på forsiden (fig. 6a) samt rankemønster i nielloarbejde på bagsiden (fig. 6b). En virkelig luksusgenstand det

kun var de færreste beskåret at eje.

Vægtlodder er fundet i et antal af 20, der fordeler sig på forskellige typer af bly, bronze, bly/bronze og bly/jern (fig. 7). Fejlstøbte eksemplarer viser, at der blev fremstillet lodder ved Stentinget. Et lille rektangulært lod af bly med bronzekerne stammer formentlig fra Irland.

Mønter foreligger i otte eksemplarer: to romerske sølvdenarer fra 2. årh., fire arabiske sølvmønter fra 700-900-tallet samt to mønter fra 1000-tallet, en angelsaksisk og en tysk (9).

Fra den store oldsagsgruppe *diverse* kan nævnes brudsølv, beslag af bronze, forskellige former for metalaffald af bronze, bly, jern, tin og sølv, barrier af bronze og bly, nitter og søm af bronze og jern, et lille bjørnehoved af bronze, en guldgubbe (fig. 8), nøgler af bronze (fig. 9) samt Thorshammer og kors af bly og bronze (fig. 10).

Ingen af de mange genstande, der blev fundet ved detektorafsøgning eller rekognoscering, fandtes på det sted, de i oldtiden var tabt eller anbragt. De blev alle fundet i pløjelaget, opløjet fra affaldslag, stolpehuller, grave el. lign., og det kan således aldrig opklares præcist, hvilke forhistoriske nedgravninger genstandene stammer fra. Genstandene kan selvsagt heller ikke bruges til eksakt at datere eller funktionsbestemme arkæologiske fund under pløjelaget. Sådanne genstande, der er revet ud af deres oprindelige fundsammenhænge, kaldes løsfund. Inden arkæologiske udgravninger iværksættes på en fundlokalitet, kan løsfundene imidlertid give nogle gode fingerpeg om, hvad et fundområde indeholder.

Vægtlodderne, brudsølvet og mønterne i selskab med de eksklusive udenlandske genstande er typiske indikatorer for handel.

Fig. 8. Guldgubbe fra yngre germansk jernalder. Gubben er lavet af tyndt guldblik med et præget motiv af en mand, der omfavner en kvinde. Formentlig har guldgubber været brugt som kærlighedsamuletter. På handelspladsen ved Lundeborg på Sydøstfyn er der fundet et større antal guldgubber, hvoriblandt der er nære paralleller til gubben fra Stentinget (10). Gubben måler 1,3 x 1,4 cm.

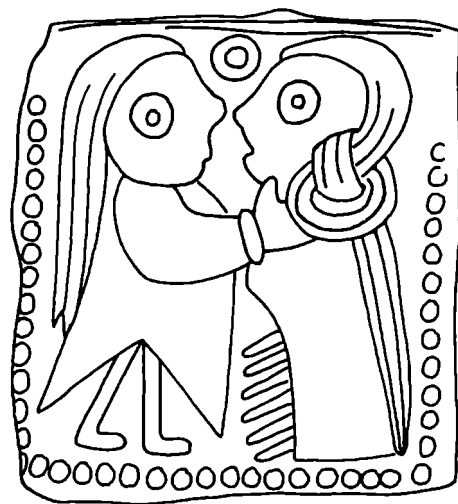

Fig. 7. Vægtlodder af bronze og bly fra germansk jernalder og vikingetid. Lodderne tilhører ikke samme vægt-system. Ca. 9:10.

Fig. 9. Nøgler af bronze fra vikingetiden. De to nøgler nederst til venstre er fejlstøbte. Det afslører, at bronzestøbning fandt sted på bopladsen. 1:1.

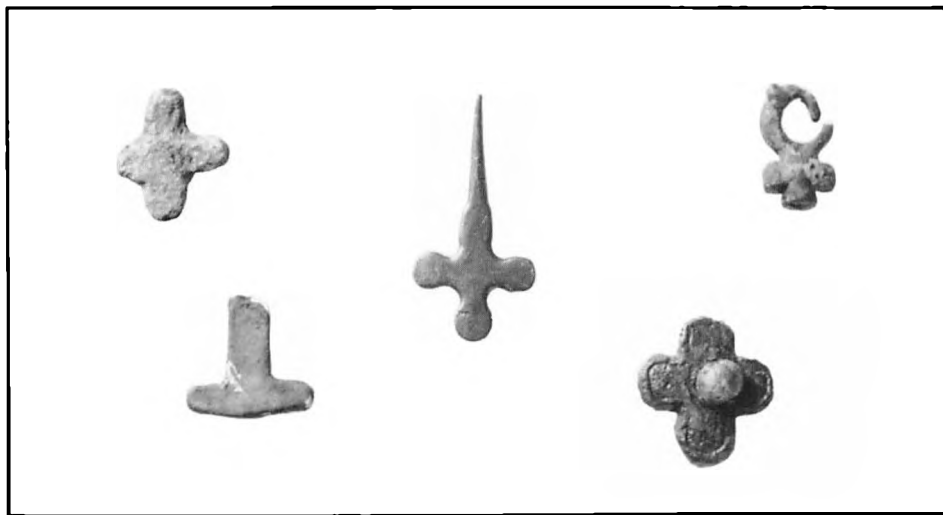

Fig. 10. Kors og Thorshammer af bly til venstre. I midten et korsformet hængesmykke af sølv. Til højre, øverst, et korsformet vedhæng af bronze, og nederst et korsformet beslag af bronze. 1:1.

Fig. 11. Aftegninger af hegnsforløb og grubehuse på undergrundens overflade. Grubehuse var små værksteds-hytter med forsænket gulv. Når et grubehus var udtjent, opfyldtes forsænkningen med affald. Et sådant opfyldt grubehus, i dette tilfælde et ca. 3 x 4 m stort smedehus, ses som den mørke rektangulære aftegning i billedets midte.

De store mængder metalaffald, metalbarrerne samt de fejlstøbte genstande viste, at metalhåndværk blev udført i et omfang, der oversteg, hvad almindelige landhusholdninger havde behov for. Med andre ord viste løsfundene, at der ved Stentinget lå en meget rig boplads i yngre germansk jernalder og vikingetid, hvor handel og håndværk havde en fremtrædende rolle.

Udgravninger

Sommeren 1990 foretog Vendsyssel Historiske Museum de første arkæologiske udgravninger i fundområdet. Udgravningerne

Fig. 12. Midt i billedet ses det ene smede-grubehus. Halvdelen af opfyldslaget er bortgravet, så husets forsænkede del fremstår i profil. I billedets baggrund er et af de øvrige 12 grubehuse under udgravning.

blev henlagt til to af områdets stærkt nedbrudte højdepunkter – langs randen af en gammel mergelgrav på områdets højeste punkt nord og nordøst for gravhøjen Byrhøj, samt sydøst og øst for gravhøjen Stentinghøj.

Boplads. Ved Byrhøj fjernedes pløjelaget over et ca. 800 m² stort areal, og på undergrundens overflade fremkom spor efter 13 grubehuse og dele af et stort retvinklet hegnsløb fra vikingetiden samt vestenden af en langhus-tomt sandsynligvis fra yngre germansk jernalder. Desuden fremkom flere hundrede stolpehuller fra forskellige bygninger samt ild-

steder og diverse nedgravninger (fig. 11). To af grubehusene var smedehuse (fig. 12). I gulvlagene fandtes i tusindvis af glødeskaller fra smedning, esseslagger, forskelligt bronze- og jernaffald samt klumper af smeltet bronze. Ved det ene af smedehusene fandtes rester af essen. Disse fund fortæller, at de lokale smede formentlig både mestrede smedning og bronzestøbningens svære kunst.

Analysen af jernaffald fra det ene smedehus viser, at den malm, der lå til grund for det forarbejdede jern, stammer fra Norge (11).

Fra grubehusenes opfyldslag samt fra fylden i stolpehuller og

andre nedgravninger fandtes en del øvrige genstande, der kan fortælle om vikingernes gøren og ladden ved Stentinget: lerkarskår og skår fra klæberstenskar, ten- og vævevægte af ler brugt ved klædefremstilling, hvæssesten, et støbeformsfragment, glasperler og -affald, drejekværn, forkullede kornkerner samt knogle- og tandfragmenter fra vilde og tamme dyr.

Gravplads. Ved Stentinghøj undersøgtes fem jordfæstegrave, der formentlig blot udgør et lille udsnit af en større gravplads. Fire grave var orienteret nord-syd og en grav øst-vest. På overfladen af

tre af gravene fandtes hvidbrændte knoglefragmenter fra dyr – utvivlsomt rester fra ritualer foretaget i forbindelse med gravlæggelserne. I en af gravene var der ikke spor efter kiste eller den gravlagte, men i de øvrige fire grave fandtes rester af tænder (12), knoglefragmenter eller spor efter de opløste knogler. Tre af de gravlagte var begravet i smalle plankekister (fig. 13), og en var begravet i en grav foret med dyrehud el. lign. (fig. 14). De gravlagte lå alle i udstrakt rygleje, tre med hovedet i gravens nordende (de nord-syd orienterede grave) og en med hovedet i gravens vestende (den øst-vest orienterede grav), fig. 13.

Den gravlagte i sidstnævnte grav var et ungt individ, der, bedømt på tandsættet, må være død i 16-18 års alderen. Ved halsen lå to perler, en af blåt glas og en af rav. Under hagen fandtes rester af smalle søvlameller, der formentlig var indvævet i tøjet. At dømme ud fra oldsagsinventaret må den gravlagte have været en stor pige eller ung kvinde.

De tre nord-syd vendte grave indeholdt en ung kvinde, en ældre mand samt et individ, der ikke kunne alders- og kønsbestemmes.

Den unge kvinde døde i en alder af 20-30 år. Emaljeforandringer på den eneste bevarede fortand ty-

der på, at dette individ har været udsat for en stresstilstand, mens tanden blev dannet, hvilket vil sige i den tidligste barndom. Emaljeforandringerne, tynd emalje og særdeles små tandrødder tyder på dårlige opvækstvilkår (eller måske en medfødt sygdom), som kan være årsag til hendes tidlige død. En perlekæde med en orange og en blå glasperle samt en ravperle fandtes ved kvindens halsregion.

Den ældre mand døde i en alder af 40-45 år. Han var gravlagt uden gravgaver eller personligt udstyr (fig. 14).

Individet, der hverken kan alders- eller kønsbestemmes var gravlagt med en hvæssesten og en kniv ved hofteregionen. En hvid konkylie, der var placeret ved siden af kisten, afspejler måske, at personen var lidt »anderledes« end de øvrige gravlagte.

Gravene skal formentlig dateres til tiden omkring år 800, på overgangen mellem yngre germansk jernalder og vikingetid. Gravpladsen ligger i bopladsområdet periferi, og forskellige pløjelagsfund tyder på, at yderligere fire gravpladser fra henholdsvis førromersk jernalder, ældre germansk jernalder, yngre germansk jernalder og vikingetid ligger adskilt fra hinanden for-

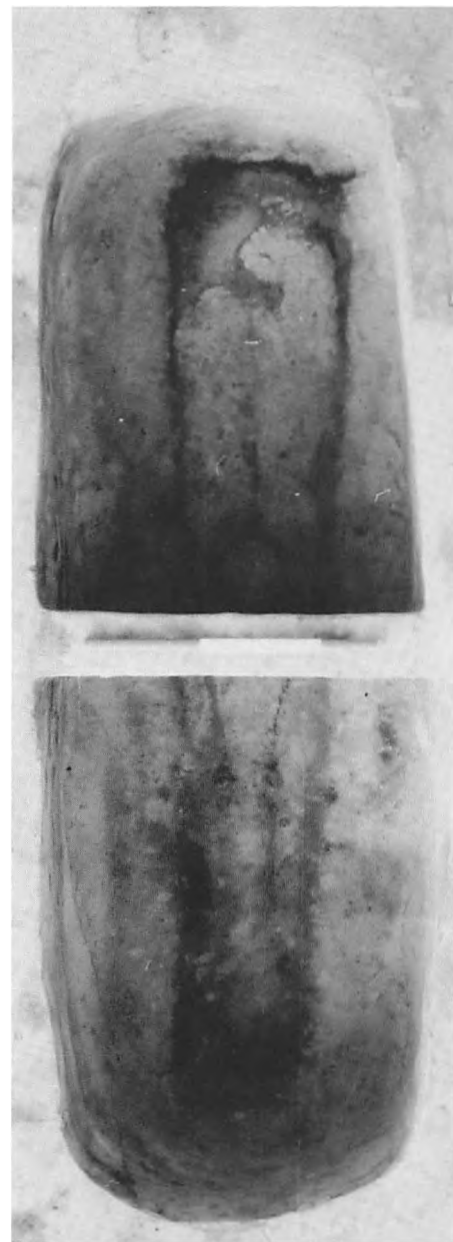

Fig. 13. Ung kvinde begravet i smal plankekiste. Kvinden blev 16-18 år gammel. Med sig i graven havde hun en perlekæde med to perler, en blå glasperle og en ravperle. I kvindens beklædning var indvævede smalle søvlameller. Et snit af gravens jordfyld står uudgravet tilbage på tværs af graven. Målestokken er 50 cm lang.

Fig. 14. 40-45 årig mand i grav foret med dyrehud el. lign. Graven indeholdt ikke gravgaver. Foringen kan ses længst til venstre i det uudgravede tværsnit som en tynd sort stribe i siden af graven. Målestokken er 50 cm lang.

skellige steder i udkanten af bopladsområdet.

Afslutning

De indtil nu foretagne udgravninger, der mest af alt skal opfattes som små forundersøgelser, omfatter mindre end 1 procent af det samlede fundområde ved Stentinget. Alligevel kan de foreliggende udgravningsresultater sammenholdt med det store fundmateriale fra pløjelaget give nogle solide fingerpeg om bopladsens karakter.

Bopladsens omfang, tilstedeværelse af handels- og håndværksaktivitet på stedet og det meget omfangsrige og til tider eksklusive genstandsmateriale viser, at bopladsen i sin storhedstid i yngre germansk jernalder og vikingetid må have haft en overordnet betydning for et større område af Vendsyssel. Ved Stentinget boede folk, der var magtfulde nok til over flere hundrede år at opretholde bopladsens særstatus som handelssted, trods Stentingets placering i indlandet langt fra de vigtige transport- og handelsruter til søs. På markedspladsen ved Stentinget drev stormanden eller stormændene overskudsgivende handel med indlandets bønder – et overskud, der bl.a. omsattes til udenlandske prestigeting. Vend-

syssel lå handelsmæssigt strategisk godt placeret som flaskehals for søtransporten mellem Vesterhavet og Østersøen. Handelsskibene måtte, hvis de ad søvejen ville til eller fra Østersøen, passere Limfjorden eller runde Skagens gren, og de udenlandske genstande fra Stentinget viser, at man med fuld styrke har udnyttet de gode muligheder for handel, der var til stede ved kysterne. Formentlig har Stentinget haft egen ladeplads ved Limfjorden eller, mere sandsynligt, ved Vendsyssels østkyst.

Tidligere betragtedes Limfjordsbopladsen Lindholm Høje (13) som Nordjyllands magtcenter i yngre germansk jernalder og vikingetid, men efter fremkomsten af Stentinget og den vikingetidige handelsplads ved Sebberrund (14) samt tre rige kystnære bopladser fra yngre germansk jernalder og vikingetid ved Gårstrup og Nørlev (15) i Nordvestsyssel, tegner der sig nu et mere nuanceret billede af datidens overordnede politiske og økonomiske strukturer i Nordjylland. Måske var Stentinget blot et af flere parallelt fungerende magtcentre for hver sit mindre område i regionen.

Det foreløbige fundmateriale, der allerede nu placerer Stentin-

get som en af Danmarks vigtige og mere særegne bebyggelser fra yngre germansk jernalder og vikingetid, giver god grund til at fortsætte de arkæologiske undersøgelser på lokaliteten.

NOTER

1. Stentinget, Hellevad sogn, sb.nr. 164, Dronninglund herred. VHM j.nr. 80/1989. Bopladsen har tidligere været kort omtalt i Arkæologiske Udgravninger i Danmark 1989, side 148, 1990 side 129 og 1991 side 156 samt i SKALK 1992:4.
2. Vendsyssel historiske Museum indstillede i 1991 midlertidigt sine undersøgelser ved Stentinget, da der blev rejst fredningssag for området. De arkæologiske undersøgelser ventes genoptaget, når fredningen af Stentinget er gennemført.
3. Ved Slöinge i Halland har man for nylig lokaliseret en boplads fra yngre germansk jernalder med spor efter stedlig granatbrydning. Lars Lundqvist, Erik Rosengren och Johan Callmer: En fyndplats med guldgubbar vid Slöinge, Halland. Fornvännen 88, 1993. Lars Lundqvist och Erik Rosengren: Slöinge-projektet 1993. Halland 76, 1993, side 65-70.
4. Tolkningen er foreslået af Peter Vang Petersen, Nationalmuseet. Nyt fra Nationalmuseet 1992, nr. 53, side 3.
5. Meddelt medio november 1993 af Stig Jensen, Den Antikvariske Samling, Ribe.
6. Hildegard Elsner: Wikinger Museum Haihabu, Schaufenster einer frühen Stadt. 1990, side 78.
7. Torsten Capelle: Der Metallschmuck von Haihabu. Neumünster 1968, Tafel 13.

8. Stig Jensen: Gårde fra vikingetiden ved Gl. Hviding og Vilslev. Mark og Montre. Fra sydvestjyske museer 1986- 87, side 16. Stig Jensen: Hvidings vikinger. Skalk 1987:1, side 3-8.

9. Møntbestemmelser ved Anne Kromann og Jørgen Steen Jensen, Den Kongelige Mønt- og Medaillesamling, Nationalmuseet.

10. Per Orla Thomsen: Lundeborg. En foreløbig redegørelse efter 4 udgravningskampagner. Årbog for Svendborg & Omegns Museum 1989, side 21-22. Karsten K. Michaelsen og Per Orla Thomsen: Fynsk guldalder. Skalk 1993:6, side 3-9.

11. Jernaffaldet er analyseret af mag. art. Henriette Lyngstrøm og civilingeniør Arne Jouttijärvi.

12. Aldersbestemmelse af de gravlagte kunne i tre tilfælde foretages på grundlag af bevarede tandsæt. Tanddannelse, tandfrembrud og tandslid er de kriterier, man bruger ved en sådan bestemmelse. Aldersbestemmelserne er foretaget af cand.phil. Merete Skjernov.

13. Thorkild Ramskou: Lindholm Høje Gravpladsen. København 1976.

14. Peter Birkedahl Christensen og Erik Johansen: En handelsplads fra yngre jernalder og vikingetid fra Sebbesund. Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1991, 1992, side 199.

15. Bopladserne er kort omtalt i Arkæologiske udgravninger i Danmark 1989, lokalitetsnr. 180 samt i Arkæologiske udgravninger i Danmark 1992, lokalitetsnr. 180-181.

Fig. 15. Situation fra udgravningen af gravpladsen. I baggrunden til højres ses Byrhøj.

ILLUSTRATIONER

Fig. 1, 6b og 11-14 er fotograferet og fig. 8 tegnet af Torben Nilsson. Fig. 4, 5, 6a, 7, 9 og 10 er fotograferet af Ole Brønden. Fig. 15 er fotograferet af Per Lysdahl. Fig. 3 er udsnit af Kort- og Matrikelstyrelsens kort over Danmark i 1:750.000, formindsket til 1:100.000.

FORFATTER

Torben Nilsson. Født 1957. Cand. phil. i forhistorisk arkæologi. Har siden 1986 foretaget udgravninger for Vendsyssel historiske Museum.

En »Osteriscene« fra Kyppers Hotel

af Magne Andersen

I 1988 fik vi på Vendsyssel historiske Museum en henvendelse fra de nye værtsfolk på Hotel Phønix i Hjørring, om vi ville modtage et gammelt maleri, som havde hængt på hotellet de sidste hundrede år (fig. 1a og 2).

Billedet er malet i 1888 af Cai D.H. Brandt, der virkede som fotograf og portrætmaler i Hjørring i årene 1886-97. Det er en spøgefuldgengivelse af Carl Blochs »Et romersk Osteri« (fig. 1b) med portrætter af lokalt kendte personer fra datidens Hjørring og har formentlig været set af de fleste af de mange, der i det forløbne århundrede har gæstet hotellet. Det har været almindeligt kendt, at manden i den hvide skjorte og

med det hvasse blik skulle være Wilhelm Kypper, som var den første ejer af Kyppers Hotel (fig. 3), som var hotellets oprindelige navn. Hvem de øvrige personer på billedet havde været, var efterhånden ret uklart.

Billedet har fra begyndelsen vakt opsigt i Hjørring. I Vendsyssel Tidende fra 18. oktober 1888 kan man læse følgende: »Et ret morsomt Maleri, bestemt for Kyppers Hotel, er for Tiden udstillet i Kunstmaler og Fotograf Cai Brandts Atelier i Hjørring. Ideen er tagen fra Blochs Scene fra et Osteri. I Forgrunden sidder et Par sortøjede Italienerinder, som kaste skjælmske Blikke til den Indtrængende. I Italieneren, der ven-

der sig med et Dolkeblik, gjenkender man forbauset – den ellers saa smilende Kypper. En velkendt Skikkelse fra Vestkysten ser til med et uforligneligt lunt Smil, og de i Baggrunden placerede yngre og ældre Løver ere ligeledes lokale kjendte Figurer til dels med fortrinlig Portrætlighed. Det »Fine« ved Billedet er, at det rummer en stor Del Reklamer. Der mangler ikke en Gang den bekjendte Tændstikæske med – Hjørring Svinefedt« (fig. 7).

Man bemærker, at den eneste af de lokale personer, der nævnes ved navn, er Kypper (fig. 4). Det hænger formentlig sammen med, at han er fremstillet i en for ham uventet skikkelse, nemlig som

Fig. 1a. »Fra et romersk osteri« malet af Carl Bloch, 1866. Gruppen i baggrunden er medlemmer af den dengang ret talrige danske kunstnerkoloni i Rom.

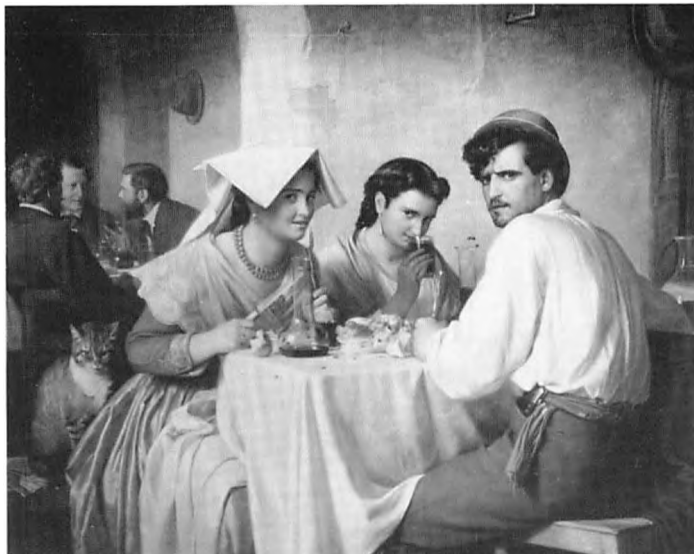

Fig. 1b. Cai D.H. Brandts hjørringensiske version, 1888. Gengivet i større format som fig. 2.

den italiener, der er hovedfiguren i Carl Blochs maleri, forsynet med Kyppers ansigt, som dog har bibeholdt originalpersonens »dolkeblæk«. At ingen af de øvrige nævnes ved navn, skyldes antagelig, at de har været så velkendte skikkelser i datidens Hjørring, at journalisten har fundet det overflødigt at fortælle, hvad enhver selv kunne se.

Hvordan ideen til billedet fremkom, gives der en fremstilling af i Vendsyssel Tidende 24. december 1972; en beretning, der dog må tages med det forbehold, at den fremkommer 84 år efter, at billedet er malet. Ifølge denne skulle Brandt være kommet til Kypper for at vise ham en kopi, han havde

Fig. 2. I Cai D.H. Brandts hjørringensiske version af Osteriscenen er de romerske karafler skiftet ud med lokale flasker, hvorfor værten da også har fået en proptrækker bundet i bæltet. Personerne er fra venstre, Cai D.H. Brandt, Michael Seigelcke, David Hartmann, de to romerinder fra Blochs originalmaleri, Wilhelm Kypper og Thomas Larsen.

malet efter Carl Blochs berømte osteriscene. Kypper skulle da have sagt: »Jeg vil da ikke købe et billede, hvor der ikke er nogen, jeg kender. Kan vi ikke få nogle kendte ansigter på?« »Det kan du da godt få. Du kan oven i købet selv blive en af dem«, var svaret.

I samme artikel nævnes det også, at personen i baggrunden til højre, som er tilføjet i forhold til Blochs originalmaleri, skulle være Th. Larsen, Løkken, »kendt fisker på egnen dengang«. Gruppen til venstre opgives at være maleren, Cai D. Brandt, selv, proprietær Chr. R. Hartmann, Ulstrup, og brænderiejer Thomas R. Segelcke, uden at der dog gøres nærmere rede for, hvem der er hvem, ud over at Brandt skulle være manden i midten.

15. november 1968 bragte Politiken en petithistorie om billedet. Man får det indtryk, at journalisten nok har gæstet hotellet, set billedet og snakket med nogen. Her fortælles det, at manden yderst til venstre er fotograf Brandt, og at manden med flasken er »Hjørrings navnkundige brænderiejer Eilert Segelcke, faderen til Gammel Dansk Snaps«.

Det er åbenbart, at de to journalister hver for sig forveksler brødrene Thomas og Eilert Segelcke med faderen Axel R. Segelcke,

som imidlertid var død på det tidspunkt, hvor billedet blev malet.

Museets interesse i billedet begrundes sig i, at det rummer et lille stykke lokalhistorie, men på baggrund af de spredte og indbyrdes noget modstridende oplysninger, vi havde, måtte vi erkende, at vi i virkeligheden ikke kendte den historie. Det var derfor en nødvendig og naturlig ting at søge at finde ud af, hvem de forskellige personer på billedet i virkeligheden havde været.

Den første af personerne, vi interesserede os for, var manden i baggrunden til højre. Han måtte være en temmelig vigtig person, eftersom maleren havde fundet det nødvendigt at indføje en ekstra figur i billedet for at få ham med. Vendsyssel Tidende 1888 oplyste kun, at han var en velkendt skikkelse fra vestkysten. I 1972 fortalte man, at han hed Th. Larsen, Løkken, og var en kendt fisker. Men selv om Th. Larsen nok havde været en kendt skikkelse på egnen i 1888, så var der dog ingen på museet i dag, der anede, hvem han var. Og Th. Larsen var jo ikke noget usædvanligt navn, der i sig selv gav noget fingerpeg.

I en artikel af A. Skjødsholm i Vendsysselske Aarbøger 1949, Skudehandler- og Skipperslægter fra Løkken, fandt vi imidler-

tid, ikke fisker, men skudehandler Thomas Larsen, Løkken (fig. 5). Han var født i Løkken i 1821, og begyndte som fisker, men blev så skipper for en af skudehandlerne i Løkken. Senere købte han sin egen skude, Familien, og begyndte at drive selvstændig handel på Norge. Forretningen voksede i årenes løb så stærkt, at han på et tidspunkt overlod førerskabet på skuden til en anden, mens han selv gik i land for udelukkende at hellige sig handelen og det ret betydelige landbrug, som han også havde erhvervet sig. Han blev i årenes løb ejer af en betydelig formue.

Aldersmæssigt kunne han godt passe med manden på billedet, og vi var nu overbevist om, at det nok var ham. Et er imidlertid at være overbevist, noget andet er at kunne bevise. Derfor fik vi Vendsyssel Tidende til at bringe en efterlysning i håb om, at det kunne kalde efterkommere af Thomas Larsen og de øvrige personer på billedet frem, så vi ad den vej kunne skaffe os oplysninger og muligvis fotografier til sammenligning.

Efterlysningen gav gevinst, idet vi fik henvendelse fra et oldiebarn af Thomas Larsen, Karen Larsen fra Hjørring. Hun medbragte fotografier af oldefaderen

Fig. 3. Skuepladsen, Kyppers Hotel i Jernbanegade, opført af Wilhelm Kypper, åbnet 1. maj 1885. Fotografi fra 1903.

Fig. 4. Wilhelm Christian Joseph Kypper. Født i Viborg 1839, død i Hjørring 1899. Han ejede i 1871-73 hotellet i Nørregade i Hjørring, det senere Du Nord, nu Vendelbohus. Var derefter hotelforpagter på hotel Skandinavien. 1. maj 1885 åbnede han det nyopførte Kyppers Hotel, som han drev til sin død. Fotografi fra 1888.

og kunne i øvrigt fortælle, at det rigtigt nok er ham, der findes på maleriet fra Kyppers Hotel. Hun fortalte også, at hun selv ejer et farvelagt fotografi af maleriet, som hun har arvet, og en dertil hørende beskrivelse af personerne. Den havde hun ledt efter, men havde desværre ikke kunnet finde den. Det var selvfølgelig beklageligt, men i hvert fald havde vi nu fået fastslået med sikkerhed, at personen på billedet var den Thomas Larsen, som vi havde troet. Det var slet ikke så lidt.

Karen Larsen fortalte endvidere, at det var blevet fortalt i fa-

Fig. 5. Thomas Larsen Larsen (i kirkebogen bemærket, at det skal være Larsen to gange). Født i Løkken 1821, død sammesteds 1909. Storkøbmand. Den sidste matador blandt skudehandlerne i Løkken. Fotograf fra 1888.

milien, at Thomas Larsen skulle have ejet hotellet på den tid, hvor billedet blev malet, og at det var ham, der havde betalt det. Det var en oplysning, som delvis kunne kontrolleres. Realregisterbladet for matrikelnummer 36d, Hjørning bygrunde, afslørede, at Thomas Larsen havde overtaget hotellet fra Kypper ved et såkaldt udlægsskøde i 1887, og at han solgte det igen til A/S Kyppers Hotel i 1895.

Thomas Larsen var altså ejer af hotellet i 1888, og det er højst sandsynligt, at det er ham, der har betalt for billedet. Det forkla-

rer også hvorfor, han var en så vigtig person, at maleren har fundet det nødvendigt at skaffe en ekstra plads til ham på billedet.

Tilbage stod nu at finde ud af, hvem de tre personer i gruppen til venstre var. Dem havde vi ikke fået nye oplysninger om, og der var heller ingen registrerede fotografier af dem i Historisk Arkiv. Vi havde hele tiden en anelse om, at der nok kunne findes fotografier af i hvert fald nogle af personerne i Jensens og Brandts glaspladesamling i arkivet. Men da samlingen omfatter 10-12.000 glasplader, forekom det at være

en om ikke umulig så dog temmelig tidskrævende opgave at gennemgå den. Heldigvis opklaredes det da til vores store lettelse, at der i arkivets gemmer findes et delvist personregister til Jensens og Brandts glaspladesamling, udarbejdet en gang i 1920'erne af daværende guldsmed og fotograf Thorvald Blinkenberg, som var medlem af museets bestyrelse.

Det er lavet, som man dengang lavede den slags, men det viste sig brugeligt, og i løbet af kort tid havde vi fundet fotografier af samtlige nævnte personer på nær fotografen selv.

Fig. 6. Maleren, fotograf Cai Ditlev Hegermann Brandt. Født på St. Croix ca. 1851, død i København 1924. Han er den eneste af de lokale personer på maleriet, som det ikke er lykkedes at identificere ved hjælp af fotografi, men han har identificeret sig selv ved at anbringe sit fotogrej med tydelig signatur på mærkesedlen bag sin stol. Han fungerede i årene 1877-86 som malermester i København i firmaet Staulund og Brandt. 27. juni 1886 overtog han A. Jensens fotografiske forretning i Østergade 20, Hjørring, hvor han fortsatte Jensens protokol- lering. Jensen og Brandts glas- pladesamling findes i dag i Historisk Arkiv, Hjørring. Han havde en hård konkurrent i Kirstine Lund og havde næppe den forretningsmæssige suc- ces, han kunne ønske sig. I 1897 solgte han forretningen til A. Fischer og flyt- tede tilbage til København, hvor han i 1902 er benævnt som kunstmaler.

Fig. 7. Den vifte, der på Blochs origi- nalmaleri ligger på taburetten, er i Brandts hjørringensiske version er- stattet af en tændstikæske med re- klame for Prima Svinefedt fra Hjør- ring Slagteri. Det lå omtrent, hvor Bispestaven nu udmunder i Parallel- vej. Hjørring Slagteri var et aktiesel- skab, oprettet i 1884 og ledet af direk- tør Albert Ginge. Han må have haft en særdeles veludviklet sans for reklame, idet han har foregrebet en reklame- form, som først mange år senere blev almindelig.

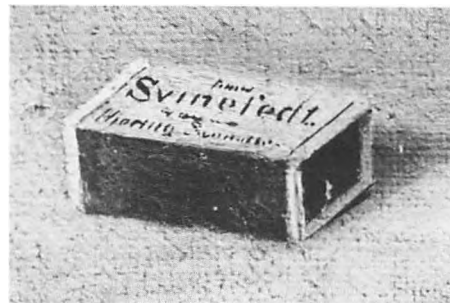

Fig. 8. David Valdemar Hartmann. Født på Ulstrup, Sct. Olai sogn 1838, død i Hjørring 1907. Han overtog Ulstrup efter faderen, Chr. R. Hartmann i 1873. I 1882 solgte han gården og flyttede til Hjørring, hvor han drev forskellig erhvervsvirksomhed. Han var forretningsfører for A/S Lundergaards Teglværk. I adressebøgerne fra 1894 til 1906 er han opført som ejendomskommissionær, og han har åbenbart også drevet vinhandel. Fotograf fra 1887.

Fig. 9. På flaskernes etiketter ses tydeligt firmanavn, David Hartmann, Hjørring.

Vi havde på forhånd gjort os visse overvejelser om, hvem de tre personer kunne være. Vi kom til det resultat, at Brandt (fig. 6) måtte være manden yderst til venstre. Dels var hans attributter, fotografiapparat og stativ, anbragt bag denne persons stol, og dels forekom det naturligt, at maleren, når han havde taget sig selv med på billedet, også havde tildelt sig selv den mest beskedne plads, halvvejs med ryggen til.

Af de resterende personer havde Politiken angivet, at manden med flasken skulle være Eilert Selgelcke. Det kunne imidlertid ikke

passé, for hvad enten det var ham eller broderen Thomas, som anført af Vendsyssel Tidende, så var de begge sidst i tyverne, da billedet blev malet. Det kunne passe med personen i midten, hvorimod manden med flasken tydeligt var en del ældre. Det måtte så være Hartmann. Den første Chr. R. Hartmann på Ulstrup var imidlertid død i 1880, så ham kunne det ikke være, og sønnesønnen, som også hed Chr. R. Hartmann, var født i 1865 og var dermed for ung til at være identisk med personen på billedet. Det kunne derimod være mellemgenerationen

mellem disse to, David Hartmann (fig. 8).

Denne antagelse styrkedes af det faktum, at flasken ved nærmere eftersyn viser sig ikke at være en brændevinsflaske, men en portvinsflaske med tydeligt firmanavn, David Hartmann, på etiketten (fig. 9). David Hartmann beskæftigede sig blandt andet med vinhandel, og på billedet sidder han i virkeligheden og reklamerer for sine egne varer.

Nu manglede der kun at fastslå identiteten på manden i midten. I Jensens og Brandts glaspladesamling fandt vi fotografier af

Fig. 10. Eilert Segelcke. Født i Hjørring 1859, død i København 1927. Han var efter faderens, brænderiejer Axel R. Segelckes, død bestyrer af spritfabrikken på Springvandspladsen, Hjørring, i årene 1885-88. Senere grosserer i København. Fotografi fra 1888.

både Eilert (fig. 10) og Thomas Segelcke (fig. 11), og selv om vi, måske mest af god vilje, fandt ligheder med personen på billedet hos dem begge, så måtte vi dog til sidst indrømme, at det næppe kunne være nogen af dem. Det var beklageligt, for hvem var det så? Den eneste idé, vi i den situation kunne komme på, var, at da vi nu havde fundet både den ældste og den tredieældste af brænderiejerens sønner, så måtte vi da også hellere se, om vi kunne finde den næstældste, Michael Segelcke.

Det lykkedes også at finde et fo-

tografi af ham (fig. 12), og da vi havde fundet det, var vi ikke spor i tvivl om, at vi nu havde fundet den sidste af personerne på maleriet. Da vi var kommet så vidt, fik vi brev fra Karen Larsen. Nu havde hun fundet sin beskrivelse. Den fortalte det samme, som vi havde fundet frem til.

Hermed må dette lille stykke af Hjørrings historie være nogenlunde belyst. Og selv om det hele var en spøg, så må den da som sådan siges at have været ganske vellykket, når folk har kunnet have morskab af den gennem 100 år.

ILLUSTRATIONER

Fig. 1b, 2, 6, 7 og 9 er fotograferet af Ole Brænden, VHM. Fig. 3 er fotograferet af Kirstine Lund og fig. 4, 5, 8, 10, 11 og 12 af Cai D.H. Brandt. Kirstine Lunds og Cai D.H. Brandts glasplader findes på Historisk Arkiv, Vendsyssel historiske Museum.

FORFATTER

Magne Andersen. Født 1930. Oprindelig landbrugsuddannet. Lærereksamen fra Hjørring Seminarium. Ansat som registrator på Vendsyssel historiske Museum.

Fig. 11. Thomas Riise Segelcke. Født i Hjørring 1863, død i Kolding 1942. Han var uddannet cand.polyt., fabriksingeniør, og bestyrede i årene 1888-92 A/S A. R. Segelckes Gær og Spritfabrik i Hjørring. Anlagde en sprit- og gærfabrik i Sickla ved Stockholm. Ejede og drev i nogle år mineralvandsfabrikken Najaden. Rejste senere til Argentina, hvor han var direktør for spritfabrikken La Rural. Her mistede han synet ved en eksplosionsulykke og vendte i 1914 hjem til Danmark. Han bosatte sig i Kolding og lærte og drev børstenbinderi. Fotografi fra 1890.

Fig. 12. Michael Segelcke. Født i Hjørring 1861, død i USA 1898. Han var uddannet som landmand og var på den tid, da billedet blev malet, bestyrer på Axelholm. Denne gård var i 1860-erne oprettet af brønderiejer Axel R. Segelcke af sammenkøbte arealer på den tidligere Hjørring hede. Michael Segelcke udvandrede senere til Amerika. Fotografi fra 1888.

En tand til - en jernaldergrav fra Lendum

af Per Lysdahl og Merete Skjernov

I Vendsyssel nu og da 3, 1979, blev der i en illustreret oversigtsartikel om tre års arkæologi i Vendsyssel bl.a. bragt korte omtaler af tre stenbyggede grave fra ældre romersk jernalder, 0-200 e.Kr. En af gravene, fra Østergård ved Lendum, indeholdt skeletrester.

Selv om der indtil 1979 allerede var undersøgt ca. 700 jordfæstegrave i Vendsyssel (heraf ca. 450 stenbyggede), og flere er kommet til siden, adskiller graven fra Lendum sig fra hovedparten af gravene ved de omtalte skeletrester. Vi vil derfor i det følgende give en nærmere beskrivelse af graven og især lægge vægt på skeletresterne: hvad kan skeletrester generelt fortælle om det individ, de stammer fra, og hvad kan der fortælles i det konkrete tilfælde?

Udgravning

Graven er fra gården Østergård, ca. 1½ km sydøst for Lendum i Midtjyske Vendsyssel. Gården ligger i et kuperet morænelandskab, hvor man på en bakketop syd for gården fra tid til anden har hentet sand til eget brug (fig. 1 a). I november 1976 stødte gårdejer Oskar Jensen imidlertid på store sten, der af traktorgrabben blev rykket ud af deres leje (fig. 1 b). Man blev hurtigt klar over, at det var en oldtidsgrav, der var dukket op, og Vendsyssel Historiske Museum blev straks underrettet. En undersøgelse blev herefter foretaget i november og december måned samme år.

Graven ligger et sted, hvor der ved Nationalmuseets sognebevejsning i forrige århundrede blev

registreret en overpløjet høj. Der blev ikke konstateret spor efter denne høj ved undersøgelsen, der startede med, at de løsrevne sten blev fjernet maskinelt (fig. 1 c). En ustabil liggende sten blev tøjret med et reb, og graven blev tømt for indsvivet sand (fig. 1 d), så resterne af den gravlagte og de medgivne gravgaver blev blotlagt. Efter tegning, fotografering og registrering blev knoglerester og gravgaver taget op og hjembragt til museet, hvor de senere er blevet konserveret.

Fig. 1. Situationer fra undersøgelsen af graven. a: fundstedet set fra øst. b: graven ved undersøgelsens start. c: løsrevne dæk- og bæresten fjernes maskinelt. d: museumsassistent Bjarne Skov ved udgravning af graven.

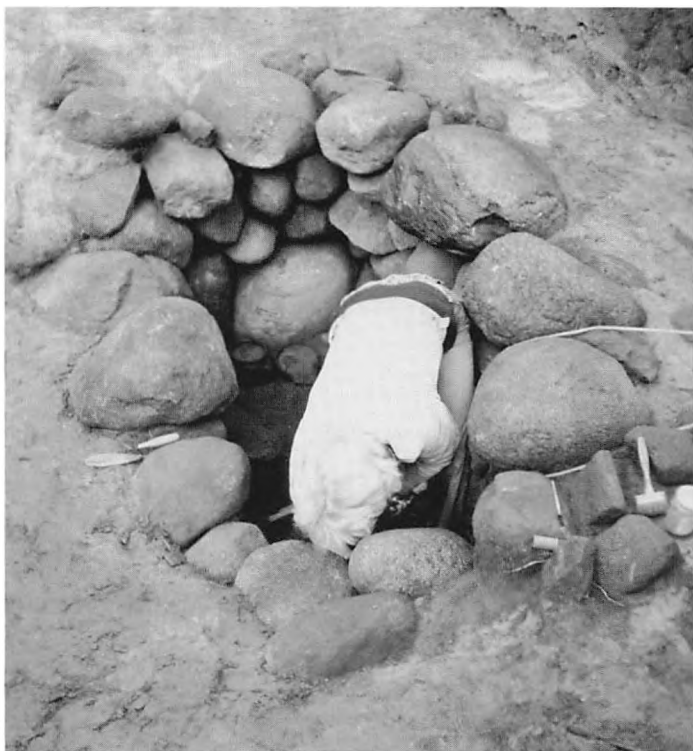
▲
a

b
▲

▲
c

d
▲

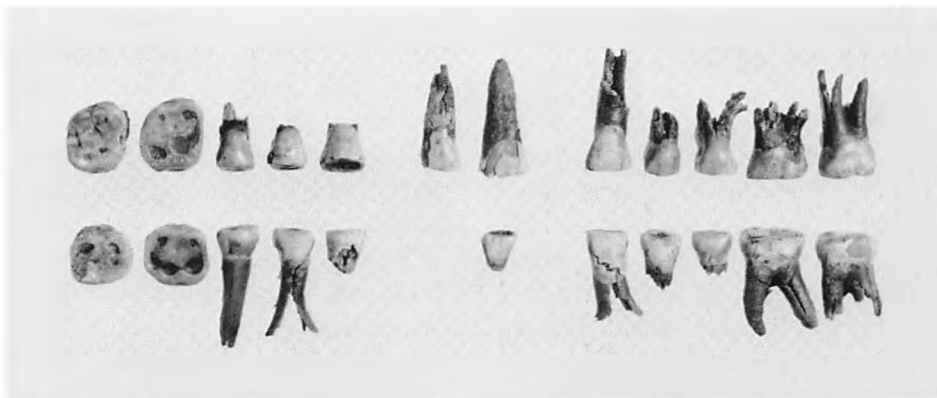

Fig. 2. Graven udgravet, set fra øst.

Graven (fig. 2) var øst-vest orienteret og bygget af 4 skifter sten, af hvilke de 3 øverste kragede ind i graven, så de sammen med (de før undersøgelsen fjernede) *stenoverliggerne* dannede en såkaldt falsk hvælving. Gravrummet var ca. 1,25 m højt og havde en bundflade på ca. 1,7 x 0,95 m.

Midt på gravbunden lå et dårligt bevaret *skelet*, der viste, at den døde var placeret på højre side med bøjede ben, hovedet i vest og ansigtet mod syd. Umiddelbart syd for øjenpartiet stod en lille *bronzefingerring* på højkant. De øvrige gravgaver var alle placeret i gravens vestlige halvdel. Det drejer sig om 7 *lerkar*, 2 bunker *småsten*, en *jernkniv* samt et stykke af en *dyreknogle* liggende i et lille *lerkar*. Næsten alle *lerkar* er defekte. De har sandsynligvis været udsat for dryppende vand,

Fig. 3. Tænderne fra graven. 4:5. Der mangler 9 tænder: 2 fortænder i overkæben og 3 fortænder i underkæben samt alle 4 visdomstænder. De 4 store kindtænder i kæbernes højre side er vendt, så slidet på tyggefladerne ses.

Om tandanalyse

Det bedste resultat af en tandanalyse fås, når individets kæber er velbevarede. Kæberne kan fortælle, om manglende tænder er tabt, mens individet har været i live, idet de huller i kæberne, hvor tænderne har siddet («alveoler») vil være lukkede. Er alveolerne derimod åbne, kan dette betyde, at tænderne kan være mistet under den arkæologiske udgravning. Disse oplysninger er væsentlige ved bedømmelsen af individets sundhedstilstand, ligesom også andre forhold kan belyses, bl.a. arvelige familiære træk knyttet til tænderne, f.eks. fravær af alle 4 visdomstænder («agenesi»).

Sundhedstilstanden kan også belyses ved at undersøge tænderne for caries samt for forandringer i tandemaljen («emaljehypoplasier»). Sidstnævnte opstår, mens tænderne dannes, d.v.s. i barnets første leveår, og vidner om, at et barn har været udsat for en »stresstilstand«. Det kan være en periode med dårlig ernæring f.eks. i den periode, hvor barnet bliver vænnet fra brysternæring til almindelig

kost, eller barnet har haft en febersygdom eller måske manglet D-vitamin netop i den periode, hvor mineraliseringen af tænderne har fundet sted.

Ved aldersbestemmelse af individer bruges der forskellige kriterier knyttet til tænder og knogler. Aldersbestemmelse af børn foretages ud fra tændernes dannelses- og frembrudstidspunkter, der foregår efter et nøje fastlagt tidsskema. Derfor kan børn aldersbestemmes med stor nøjagtighed. Aldersbestemmelse af voksne er derimod vanskeligere og ikke helt så nøjagtig. Traditionelt ser man på aldersforandringer på knogler og tænder, herunder slid på tænder, og da det er mere individuelt, hvor hurtigt nedbrydningsprocesserne foregår hos det enkelte individ, taler man om et individs biologiske alder i modsætning til den kronologiske alder (antal år), når man foretager en aldersbestemmelse.

Men »nye« metoder til aldersbestemmelse af individer kendes, idet der sker aldersforandringer med selve »tanden«, og disse forandringer kan bruges som kriterier ved en aldersbe-

stemmelse. Dette har betydning for arkæologien, idet det ofte kun er tænderne, der er tilbage i gravene fra forhistorisk tid.

Fra ca. 30 års alderen begynder disse aldersforandringer at kunne ses i mikroskop. Tandroden bliver gennemskinnelig i takt med en fremskridende alder («rodtransparens»), der dannes nyt tandben efter at roddannelsen er afsluttet («sekundær dentin»), og der sker en fortykkelse af rod-cementen («cementapposition») foruden at tandsliddet forøges på tandens tyggeflade. Dette er nogle af de kriterier, man kan bruge, hvis man vil aldersbestemme individer alene ud fra tænderne.

En kønsbestemmelse ud fra tænderne er vanskelig. Men det synes at se ud til, at tandmål kan bruges, nemlig ved at måle længde og bredde af hjørnetandens krone og sammenligne disse med målene på hjørnetænder fra sikkert kønsbestemte individer fra samme oldtidspopulation.

inden de er blevet dækket af ind-sivende sand i graven.

Skeletrester

Som nævnt var skelettet dårligt bevaret. Foruden det stærkt sammentrykkede kranium med 23 permanente tænder fandtes højre lårben, et fragment af venstre lårben samt et fragment af et ikke si-debestemt overarmsben.

Højre lårben er ikke bevaret i sin fulde længde. Individets højde, der normalt kan beregnes ud fra lårbenets længde, kan derfor kun anslås til at have været mindst 1,65 m.

De 23 tænder ses på fig. 3. Der mangler 9 permanente tænder, bl.a. de 4 visdomstænder. Tandkronerne er velbevarede, og tandbenet inden i kronerne er intakt. Tandrødderne er for de fleste tænders vedkommende dårligt bevarede, idet nogle er knækkede, mens andre er blevet opløst under det lange ophold i den kalkfattige vendsysselske jord.

Manglende visdomstænder kan være arveligt betinget. Men desværre er kæberne hos dette individ så dårligt bevarede, at det ikke er muligt at sige noget om grunden til, at visdomstænderne ikke er til stede.

Der er ingen caries i de 23 tænder. Derimod ses der nogle lette

forandringer i tandemaljen på hjørnetænderne i underkæben. De vidner om, at dette individ som barn har været udsat for en »stresstilstand«, f.eks. en periode med dårlig ernæring eller har haft en febersygdom.

Ved en aldersbestemmelse af den døde i graven, må man alene bruge tænderne, da knoglerne er få og dårligt bevarede. Tandfrembruddet viser i dette tilfælde, at individet er over 12 år, da det er på dette tidspunkt, den anden af de store kindtænder bryder frem. Da de samme kindtænder har afsluttet roddannelse, betyder det endvidere, at individet må være over 15 år. En yderligere alderspræcisering må udføres ved hjælp af tandsliddet, da visdomstænderne ikke er bevaret. Tandsliddet er udtalt på fortænder og hjørnetænder. Der ses et let skrånende slid på fortænderne; størst er sliddet på fladen, der vender ind mod tungen. På de store kindtænder er tandemaljen delvis slidt væk, så tandbenet ses i større eller mindre områder. Dette viser, at kindtænderne har haft et slid gennem en årrække. Individet skønnes at være en person på 20-25 år.

Tandsliddet på kindtænderne er størst i højre side af kæben, hvilket tyder på, at individet har

foretrukket at tygge sin føde i højre side af kæben. Det skrå slid samt forekomsten af små emalje-afsprængninger på fortænderne viser, at der er sket en afbidning af føden med fortænderne.

En kønsbestemmelse er vanskelig ud fra de få fysiske rester, der er bevaret. Lårbenshovedets diameter er et af de kriterier, man kan bruge ved en kønsbestemmelse. Men i forbindelse med dette skelet er lårbenshovedet ikke intakt, og diameteren kan derfor ikke måles. Derimod kan hjørnetændernes størrelse bruges. Da de er ret små, kan den gravlagte med en vis sandsynlighed bestemmes som værende en *kvinde*.

Gravgaver

Bronzefingerringen (fig. 4) har en indre diameter på ca. 18 mm og er 1,9 mm bred og 1,5 mm tyk. Den har flad inderside og lettere afrundet yderside. Ringen har oprindelig været lukket, men er se-

Fig. 4. *Bronzefingerring. 1:1.*

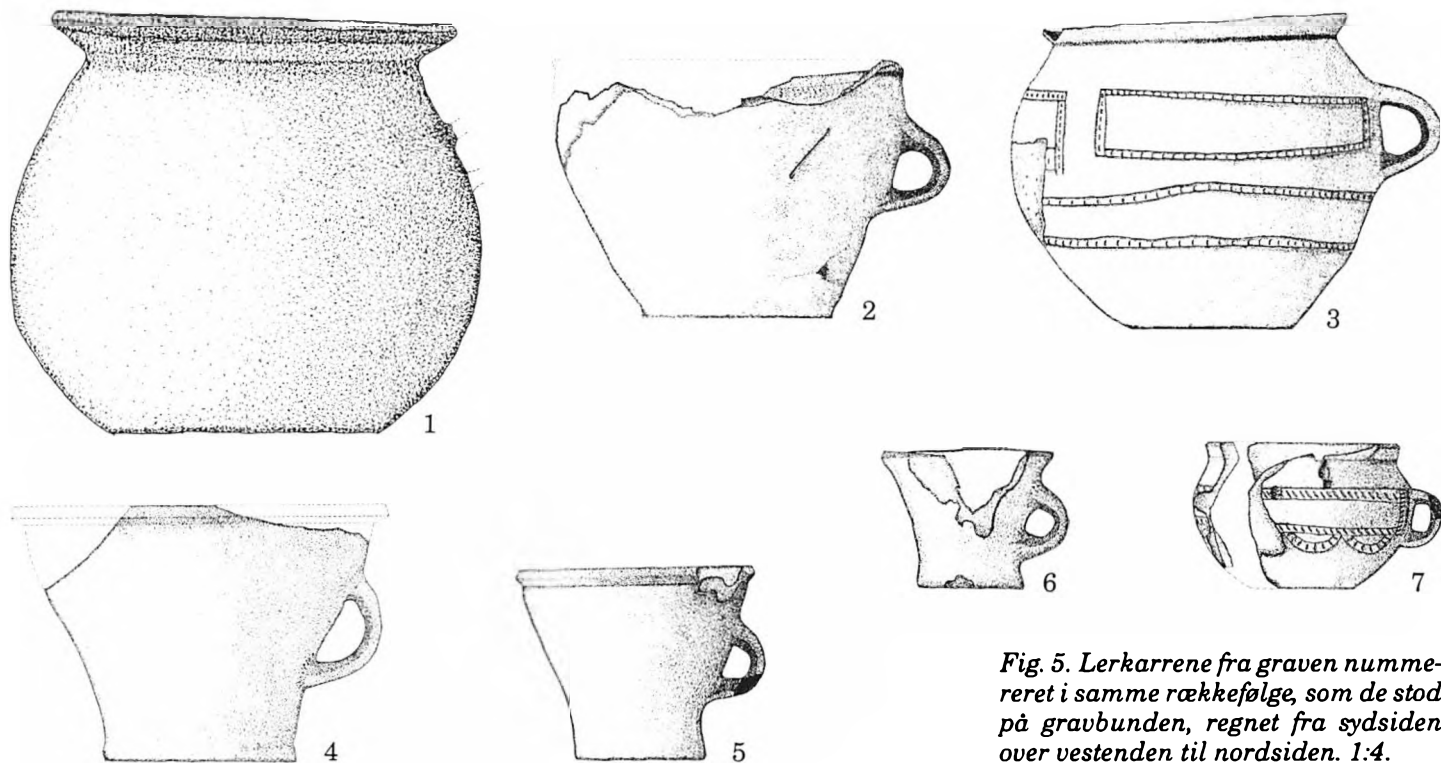

Fig. 5. Lerkarrene fra graven nummeret i samme rækkefølge, som de stod på gravbunden, regnet fra sydsiden over vestenden til nordsiden. 1:4.

nerne »gået op« i sammenlodningen.

Ringene af denne type kendes fra andre jyske gravfund fra sen førromersk og ældre romersk jernalder.

I de tilfælde, hvor der er fundet bevarede fingerknogler i grave med fingerringe, har det vist sig, at ringene har siddet på ringfingeren, oftest den højre (Beckmann 1969). Ved forespørgsel hos guldsmede, har vi fået oplyst, at ringe med en indre diameter på 18 mm

kan tilhøre såvel en kvinde som en mand.

Da fingerringen fandtes på højkant i graven, betyder det, at den har siddet på en finger. Placeringen foran øjnene viser, at den døde må have ligget med mindst en hånd foran ansigtet.

De 7 lerkar (fig. 5) er mellem 7,3 og 22,2 cm høje og af forskellige former, der er almindelige i vendsysselske grave fra ældre romersk jernalder. Den indridsede mæanderlignende ornamentik på ler-

karret, fig. 5.3, hører hjemme i en tidlig del af ældre romersk jernalder.

De 2 bunker småsten omfatter henholdsvis 9 og 24 sten, der er mellem 2,5 og 8 cm store. En enkelt sten er af flint, resten af bjergart. Deres overflader tyder på, at de kan være samlet op på stedet. Bunker af småsten, enten liggende på gravbunden eller i lerkar, er almindelige i Nordjylland og sjældne i det øvrige land. Der synes ikke at være tale om

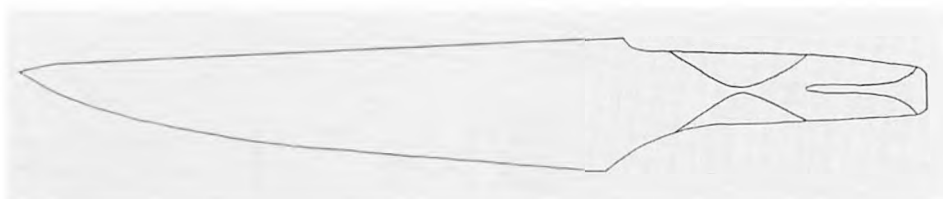

Fig. 6. Jernkniv, såkaldt skaftlapkniv, således som jernet i den oprindelige må have set ud. Lapperne og den ombøjede spids har omsluttet et skaft af træ. 1:2

hverken bestemte antal eller bestemte vægtmængder sten. Tolkningen af dem har varieret fra symboler på mad (f.eks. æg) over spillebrikker til slyngesten.

Jernkniven (fig. 6), der er en såkaldt skaftlapkniv, er dårligt bevaret og består mest af rustne jernflager. Den 23 cm lange kniv er enægget med ret ryg. På skaftet er fastrustet enkelte trærester og på bladet en lille stump dyrekogle. Under knivresterne var der enkelte små stykker træ med en længderetning på tværs af knivens. Der kan være tale om rester af en træplade eller planker fra gravbunden. Knoglestumpen og træresten er ikke nærmere bestemt.

Skaftlapknive kendes især fra Nordjylland, hvor de forekommer i ligbrændingsgrave fra sen førromersk jernalder og i enkelte jordfæstegrave fra tidlig ældre romersk jernalder. Skeletrester fra enkelte af disse grave er kønsbestemte. Ud fra disse analyser forekommer skaftlapknive i såvel

kvinde- som mandsgrave. Kniven var for rusten til, at en nærmere analyse af jernet kunne foretages. Det vides derfor ikke, om jernet er fremstillet af lokal myremalm eller det eventuelt har sin oprindelse i de store vestjyske myremalmsforekomster.

Dyreknohlen er bestemt til at være den nedre ende af venstre lårben af en lille tamko.

Gravtype og gravritus

Stenbyggede grave er langt den hyppigste gravform i Vendsyssel i de knap 200 år, ældre romersk jernalder varer. Der kendes ca. 850 grave fra Vendsyssel, og heraf er knap 500 stenbyggede grave. Af de øvrige grave er knap 250 jordfæstegrave med forskellige trækonstruktioner (de såkaldte »jordgrave«). Resten er ligbrændingsgrave, der ikke har særlige gravrum.

Stenbyggede grave kendes foruden i Vendsyssel også i Thy, Himmerland og området mellem Mariager Fjord og Randers Fjord-Gu-

denåen. Gravene optræder i forskellige udformninger, idet de kan være bygget af 1, 2 eller 3 skifter sten, og overdækningen kan være af store sten eller af træ, antagelig planker. Alle konstruktionstyper findes i hele udbredelsesområdet, men der er en klar overvægt af de største og kraftigste grave i Vendsyssel.

Ser vi dernæst på gravritus, altså den måde begravelsen er foregået på, så falder Lendum-graven klart ind i det mønster, der kendes fra de vendsysselske jordfæstegrave – såvel stenbyggede grave som jordgrave. Der er tale om et øst-vest orienteret gravrum, hvor den døde er blevet lagt på siden med bøjede ben. Omkring den døde er der placeret lerkar, et bordservice, hvoraf nogle sikkert har indeholdt føde. I dette tilfælde var der rent faktisk en oksekogle i et af de små lerkar. Endvidere en eller flere jernknive samt af og til spænder og smykker fra den dodes dragt eller krop, i dette tilfælde en fingerring.

I de få eksempler, hvor knogler er bevaret i gravene, kan der være svine- og/eller fåreknogler liggende i nærheden af en jernkniv. En okseknogle, tilmed placeret i et lerkar, ses dog ret sjældent.

I de fleste tilfælde er lerkarrene entydigt placeret ved den ene langside af graven, mens der normalt er tomt i resten af graven bortset fra eventuelle smykker og spænder. Her har den døde ligget. Lendum-graven falder uden for dette mønster, idet lerkarrene er placeret hele vejen rundt om overkroppen på den døde, der har ligget midt i graven.

Betragtes de mange hundrede vendsysselske grave under ét, så viser det sig, at den døde - i forhold til placeringen af lerkarrene i gravene - kan ligge såvel i nord- som i sydsiden af graven. Og ser vi på placeringen af hovedet i de tilfælde, hvor der er bevarede skeletrester eller smykker, så viser det sig, at det kan være placeret i såvel øst- som vestenden af graven. Altså hele 4 forskellige måder at placere den døde på. Hertil kommer så varianterne med lerkar rundt om den døde. Endelig er der variationsmåder med hensyn til ansigtets placering i forhold til lerkarrene. Alt i alt kan man sige, at der inden for nogle overordnede rammer, er stor variation i gravri-

tus i Vendsyssels ældre romerske jernalder.

Dette er i klar modsætning til gravene syd for Limfjorden, hvor lerkarrene generelt altid er placeret i sydsiden af gravene og den døde placeret nord herfor med hovedet i vest. Jo længere syd på man kommer, jo mere »uniformeret« bliver gravskikken. På Århus-egnen er den døde således ofte udstyret med et bestemt sæt lerkar med faste pladser i graven.

Afslutning

Sammenfattende kan det siges, at graven fra Østergård i Lendum er en typisk vendsysselsk grav fra begyndelsen af ældre romersk jernalder rummende en person i 20-25 års alderen, sandsynligvis en kvinde. Takket være de bevarede knoglerester er gravens vendsysselske særpræg, nemlig at være sig selv inden for nogle overordnede rammer, blevet yderligere understreget.

Men måske er noget af det vendsysselske »kaos« i gravritus i virkeligheden delvis alders-, køns- eller slægtsbestemt. En påbegyndt analyse af de ca. 40 vendsysselske grave med bevarede skeletrester vil, når resultaterne foreligger, forhåbentlig have bragt os et skridt nærmere forståelsen af datidens gravritualer.

NOTER

Østergård, Lendum sogn, sb.nr. 59, Horns herred. VHM j.nr. 389/1976. VHM inv.nr. 1987/572-587.

En stor tak til gårdejer Oskar Jensen og Jørgen Jensen for hjælp ved undersøgelsen og til Ruth Jensen, hvis omsorg og varme kaffe bragte de to udgravere gennem vinterkulden uden alvorlige mén.

Tandlæge Verner Alexandersen, Antropologisk Laboratorium, har vejledt m.h.t. tænderne. Dyreknoget er bestemt af Tove Hatting og Kim Aaris-Sørensen, Zoologisk Museum. Mag.art. Henriette Lyngstrøm har undersøgt jernknivens egnethed til metalanalyse. Tak.

LITTERATUR

Christamaria Beckmann: Metallfingerringe der römischen Kaiserzeit im freien Germanien. *Saalburg-Jahrbuch* 26, 1969.

Per Lysdahl: Vendsyssel som lokalgruppe i ældre romersk jernalder. *Brudstykker, Holger Friis tilegnet på årsdagen 15. oktober 1971*. Hjørring 1971.

Per Lysdahl: Tre års arkæologi. *Vendsyssel nu og da* 3, 1979.

Merete Skjernov: *En antropologisk/odontologisk/arkæologisk analyse af gravpladser fra romersk jernalder og vikingetid i Danmark*. Utrykt speciale, Københavns Universitet 1989.

ILLUSTRATIONER

Fig. 1 a-d og 2 er fotograferet af Per Lysdahl og fig. 3 og 4 af Ole Brønden. Fig. 5 og 6 er tegnet af Per Aagaard Nielsen.

FORFATTERE

Per Lysdahl. Født 1945. Mag.art. i forhistorisk arkæologi 1972. Museumsinspektør ved Vendsyssel Historiske Museum 1974.

Merete Skjernov. Født 1945. Cand.phil. i forhistorisk arkæologi 1991.

Vendsyssel historiske Museum 1986-1991

af Palle Friis

I årene 1982 til 1986 udgav museet et lille billedhefte med beretninger om de væsentligste begivenheder og aktiviteter i det forløbne år. Men i 1987 måtte museet opgive produktionen af disse årsberetninger. Økonomien var blevet for stram og mange andre arbejdsopgaver pressede på.

Hvert år siden har museet mærket savnet af den lille publikation, der blev brugt som hilsen til museets venner og som kvittering til de mange, som museet havde haft kontakt med i årets løb. Og

Fig. 1. Efter hvert kommunalvalg afholdes en »museumsdag« for politikere og embedsmænd fra museets 4 samarbejdskommuner. Her ses deltagerne i museums-haven i Hjørring, maj 1986.

hvert år har museumsforeningens bestyrelse efterlyst billedberetningen, som man finder er et betydningsfuldt visitkort og et godt aktiv i formidlingen af museets mangeartede virksomhed.

Af disse grunde og takket være økonomisk støtte fra foreningen af museets venner genoptager museet hermed sin beretningsvirksomhed. I første omgang med en samlet redegørelse for perioden 1986 til 1991, som skulle vise sig at blive 6 meget turbulente år i museets historie.

1986

Året blev indledt med en særudstilling på museet i Hjørring om resultaterne af det i 1985 igangsatte projekt om »Arbejdets historie i Nordvestvendsyssel«.

Tuborgfonden bidrog til at gøre udstillingsåbningen ekstra festlig ved at overdrage projektet en check på kr. 10.000, og medens udstillingsåbningen foregik, modtog museet det glædelige budskab, at arbejdsmarkedsnævnet for Nordjyllands Amt havde godkendt projektets fortsættelse med en statsbevilling på kr. 800.000.

Med denne bevilling var grundlaget tilvejebragt, så projektleder Søren Spanner og 6 medarbejdere kunne videreføre en aktiv indsamling og registrering af fagforeningsarkiver, billeder og erindringsmateriale.

1986 blev i øvrigt ramme for en hel række forskellige projekter i museets regi. Takket være et andet tilskud fra arbejdsmarkedsnævnet for Nordjyllands Amt,

Fig. 2. 1986 blev året med museets hidtil største arkæologiske aktivitet. Ud over den ordinære virksomhed udført af det faste personale samt et arkæologisk beskæftigelsesprojekt, stod museet for undersøgelserne forud for anlæggelsen af naturgasnettet i Vendsyssel. Hovedparten af naturgasarbejdet blev udført i 1986 og betød ansættelse af mange nye medarbejdere.

Det ordinære arkæologiske arbejde omfattede 34 besigtigelser og 12 udgravninger. Ved naturgasarbejdet blev der ved rekonoscering fundet 149 lokaliteter, heraf blev der prøvegravet på 81, og af disse blev der igen foretaget udgravninger på 22. Tidsmæssigt dækkede de hele oldtiden - med hovedvægten på jernalderen. To af udgravningerne, en jernalderboplads ved Sdr. Ravnstrup og en vikingetidsboplads ved Ejstrup er publiceret i Vendsyssel nu og da 1987 og 1989-1990.

Blandt de mere epokegørende fund var denne 7 x 19,5 m store hustomt fra Øster Nibstrup ved Brønderslev. Den stammer fra slutningen af bondestenalderen og er Vendsyssels første stenalderhustomt.

Fig. 3 a-b. Et stort behov for fyldsand ved udvidelsen af hovedvejen mellem Harken og Hjørring resulterede i undersøgelse af en stor jernalderboplads ved Rønnouholms i Vrejlev sogn. Der fandtes bl.a. 3 huse med forsænket gulv og mindst 10 langhuse. Udgravningen blev besøgt af mange skoleelever, hvoraf nogle fik mulighed for at være »arkæolog for en dag«.

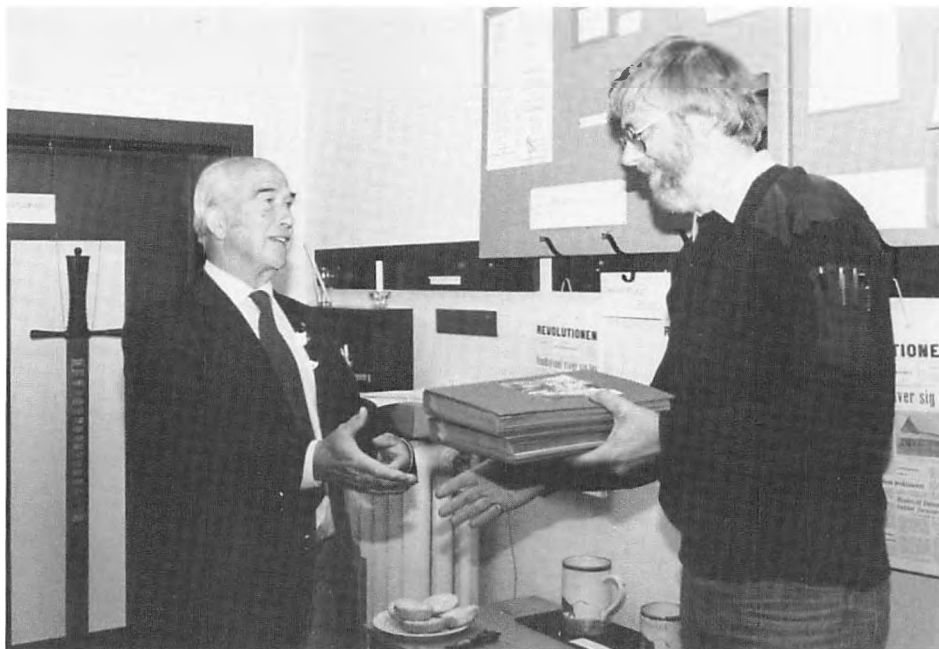

Fig. 4. I juli 1986 afholdtes en udstilling om »Oprøret i 1954«, hvor Vendsyssel rev sig løs. Samtidig med fik Historisk Arkiv overdraget et værdifuldt materiale om de voldsomme begivenheder, samlet af to af deltagerne, nu afdøde bankdirektør Tage Jacobsen og museets formand, landinspektør Ernst Boe, der her overrækker materialet til arkivar Mogens Thøgersen.

Fig. 5a-b. Den 31. oktober 1986 tog Vendsyssel historiske Museum afsked med sin tidligere, mangeårige leder, tandlæge Holger Friis, der få dage efter sin 95 års fødselsdag stille var sovnet ind. Forud for bisættelsen blev der afholdt en mindehøjtidelighed i museumshaven i Hjørring.

kunne museet fortsætte et arkæologisk beskæftigelsesprojekt med 4 unge under ledelse af en faguddannet arkæolog. Projektet blev påbegyndt i 1978, og det har gennem årene tilført museet en uvurderlig arkæologisk viden, takket være sine muligheder for at udføre andet og mere end de mest presserende nødgravninger.

Et andet stort arkæologisk projekt blev iværksat i 1986 som led i forberedelserne til at forsyne landsdelen med naturgas. Seks ledningsstrækninger blev rekonstruerede, og iagttagelserne satte 3 udgravningshold i gang med ar-

kæologiske undersøgelser af 22 forskellige fund fordelt over alle oldtidens perioder.

Museets tekniske afsnit tog vare på to projekter i 1986. Ved Højen i Mosbjerg opførtes en stor staklade og et færehus for midler fra arbejdsmarkedsnævnet, og i Hjørring påbegyndtes indretningen af museets nye værkstedsbygning i Tinpottegyde gennem et beskæftigelsesprojekt i samarbejde med Hjørring Kommune.

I maj måned afholdtes en særlig museumsdag for politikere og embedsmænd fra de 4 samarbejdskommuner, så disse kunne blive

bekendt med museets virksomhed foran og bag kulisserne i Hjørring, Rubjerg, Hirtshals og Mosbjerg.

Ved sidstnævnte lokalitet var museets medarbejdere ved at afslutte indretningen af de bygninger, der skulle danne ramme om det nye »museum om landskab og landbrug«. Forberedelserne til disse udstillinger havde stået på i en årrække med aktive indsamlingskampagner i landsdelen for at tilvejebringe landbrugsredskaber og maskiner til belysning af andelstidens landbrug.

Den 31. oktober tog Vendsyssel

historiske Museum afsked med tandlæge Holger Friis, der få dage efter sin 95 års fødselsdag, stille var sovet ind.

Forud for bisættelsen blev afholdt en mindehøjtidelighed i museumshaven, med stærkt personlige taler af museets formand, landinspektør Ernst Boe, Rigsantikvar Olaf Olsen og Fredningsstyrelsens direktør Viggo Nielsen.

Holger Friis har siden den pure ungdom virket for Vendsyssel historiske Museum med utrættelig energi og begejstret engagement. Han var museets formand og

ulønnede leder fra 1921 til 1960, og han opbyggede i denne periode et stort og velfungerende landsdelsmuseum med en af de mest omfattende samlinger i provinsen.

I 1971 udnævnte museets styrelse Holger Friis til æresmedlem som en anerkendelse af hans store indsats.

1987

Ved årsskiftet dukkede en ny person op blandt museets medarbejdere. Det var naturvejleder Jør-

gen Stubgaard, ansat af Hjørring og Sindal Kommuner gennem Miljøministeriets nye treårige naturvejlederprojekt.

Naturvejlederbegrebet er hentet fra USA, hvor man i en årække har haft såkaldte »Rangers« tilknyttet de store nationalparker. De danske naturvejledere skulle ikke have til opgave at gå Vorherre i bedene, hvilket navnet måske kunne antyde. Men de skulle fortælle om naturen, om dens sammenhænge med jordbruget og med landskabets mange

kulturminder, for derigennem at skabe en øget miljøbevidsthed.

Når Jørgen Stubgaard fik museet som sit daglige arbejdssted, var det for at placere naturvejledningen i et museumsfagligt regi og i høj grad for at inddrage naturvejlederen i de omfattende forberedelser til det nye landskabsmuseum i Mosbjerg.

Siden det fælleskommunale samarbejde om museet blev iværksat i 1973, havde Sindal Kommune trofast punget ud med tilskud til museets drift og til

Fig. 6. I 1987 ansatte Hjørring og Sindal Kommune Jørgen Stubgaard som naturvejleder. Jørgen Stubgaard fik museet som sit daglige arbejdssted og ses her i fuld aktivitet i museumsområdet ved Mosbjerg.

Fig. 7. Efter mange års forberedelser åbnede første etape af museet i Mosbjerg den 31. maj 1987 med en naturhistorisk og kulturhistorisk informationsudstilling, et levendegjort husmandssted fra tiden før traktor og køleskab og en række iagttagesstier i det smukke, 95 tdr. land store museumsområde.

etablering af publikumsaktiviteter i de 3 andre kommuner. Men nu skulle det være. Nu skulle Sindal også have sin egen museumsudstilling i det smukke statsejede område ved Mosbjerg.

Landbrugsbygningerne ved Bjørnager og Højen var blevet istandsat og indrettet til museumsformål gennem omfattende fælleskommunale beskæftigelsesprojekter. Husmandsstedet fra Refsnæs ved Vraa var blevet genopført vest for Højen, og husmandsstedets landbrugsdrift,

med redskaber og metoder fra århundredets begyndelse, var ved at finde sin endelige form med Esbjørn Sørensen som »husmand«.

Forårmånederne fløj afsted og efter en hæselblæsende slutspurt åbnede den første etape af museet i Mosbjerg med hele 3 forskellige publikumstilbud: En informationsudstilling om museumsområdet, det levendegjorte husmandssted samt en række iagttagesstier udlagt i det 95 tdr. land store naturskønne område.

Den officielle indvielse blev

foretaget af Sindals borgmester Jørgen Jensen, på gårdspladsen ved Højen, fra ladet af husmandsstedets stive arbejdsvogn.

Jørgen Jensen bragte i sin tale en tak til de tre andre kommuner for dette seneste synlige resultat af det fælleskommunale samarbejde.

Blandt de indbudte gæster var daværende kulturminister H.P. Clausen, som talte varmt for betydningen af at bevare traditioner og for bevaring af helheder. »Vi skal ikke blot putte tingene bag

glas, men, som her, vise dem sammen med de rammer de har fungeret i«.

Museets æresmedlem, den 80-årige Else Krag Andersen, besteg også den primitive talerstol og fortalte om de mennesker, som tidligere havde boet på Højen og om betydningen af at fortælle om den kultur, vore forfædre har skabt.

Museets formand, landinspektør Ernst Boe, takkede de mange,

som havde stået bag museumsprojektet, og han rettede en særlig tak til Else Krag Andersen for alt det, hun havde sat i gang ved at overlade gården Bjørnager til museumsformål.

Åbningen af museet i Mosbjerg blev en stor begivenhed i museets historie. Vi havde jo nok håbet, at det også blev indledningen til en række bevillinger til de sidste etaper, med møblering af de istandsatte undervisningsbyg-

ninger og etablering af den museumsundervisning i området, som vi havde set frem til og arbejdet på i mange år.

Men det var der ikke midler til. Vi måtte foreløbig slå os til tåls med, at publikum var glade for det nye museum og for at kunne besøge det enestående, smukke naturområde.

Heldigvis var der midler til at fortsætte projekt Arbejdets historie, der takket være Hjørring

Fig. 8. Blandt de officielle talere på åbningsdagen i Mosbjerg var Sindal Kommunes borgmester Jørgen Jensen, museets æresmedlem Else Krag Andersen og kulturminister H.P. Clausen.

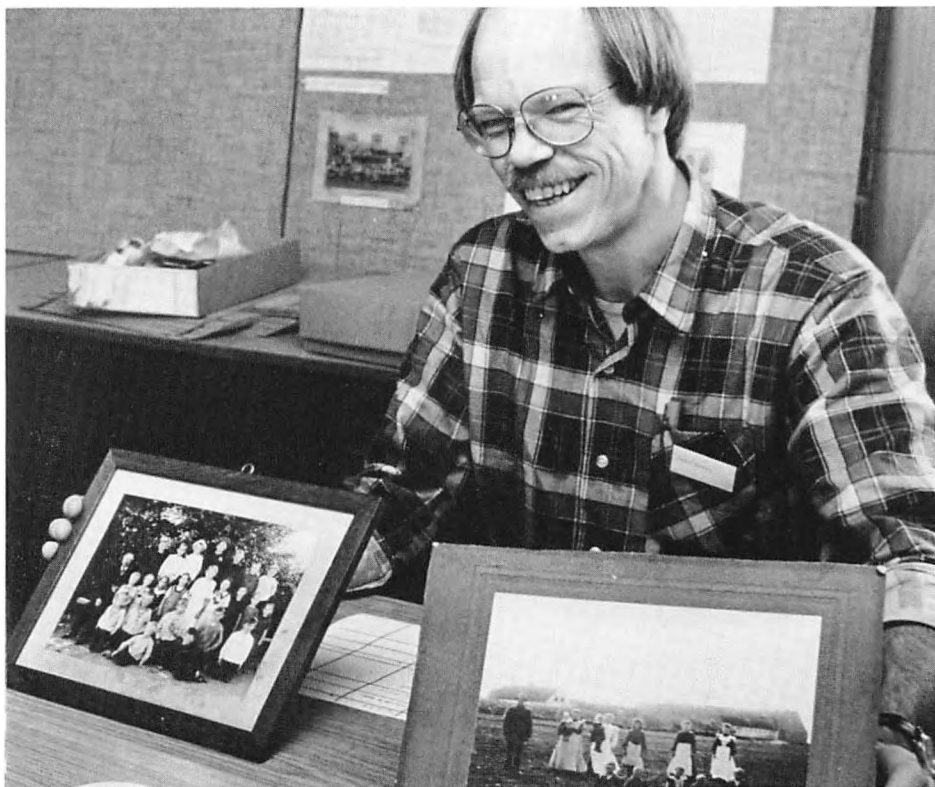
Fig. 9. I det tredje og sidste år af »Projekt arbejdets historie« afsluttedes en systematisk registrering af arkivalier med tilknytning til arbejderbevægelsen og en omfattende indsamling af billeder og erindringer.

Projektets største enkeltopgave blev indsamling og registrering af materiale om Vrensted by gennem de seneste hundrede år. Projektet gennemførtes sammen med en lokal arbejdsgruppe og blev afsluttet med en velbesøgt weekendudstilling i forsamlingshuset, hvor projektleder Søren Spanner er fotograferet med eksempler på det indsamlede materiale.

Kommune fik husly på Muldbjerggård. Og holdet, som nu var meget rutineret, opnåede en række gode resultater, der sidst på året blev fremvist i en udstilling på museet i Hjørring.

Takket være økonomisk støtte fra Arbejdernes Fællesorganisation blev udstillingen fulgt op af en lille publikation med »Billeder af arbejdets historie i Nordvestvendssyl 1880-1940«.

Men så var det også slut med be-

villinger til projekt Arbejdets Historie. Strømmen af ansøgninger om beskæftigelsesmidler var vokset i en sådan grad, at man i Arbejdsmarkedsnævnet traf principiel beslutning om ikke at bevillige støtte til projekter, som var uden erhvervsrelationer.

Det arkæologiske beskæftigelsesprojekt blev også indstillet i 1987, og som året gik, fik museet for alvor at mærke, at de økonomiske forhold strammede til.

Alle konti måtte beskæres for at klare lønudgifterne, som var vokset med de nye aktiviteter i Mosbjerg og på grund af overenskomsttaftalen om reduktion af den ugentlige arbejdstid. Og som det væsentligste problem. Overenskomstforhandlingerne førte til markante lønstigninger, som det ikke var muligt at skaffe fuld tilskudsdekning for fra de 4 økonomisk pressede kommuner, som står bag museets drift.

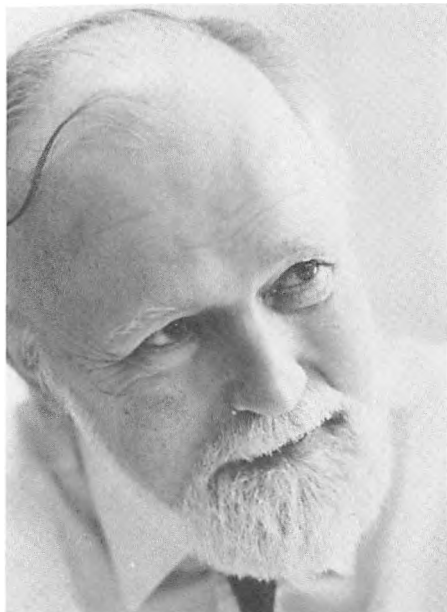

Fig. 10. Efter 20 års engageret virke som formand for museets styrelse blev landinspektør Ernst Boe afløst den 26. april 1988 af seminarielektor Helge Petersen, Hjørring.

Efter kun en måned måtte Helge Petersen erkende, at han var alvorligt syg, og allerede den 26. juni afgik han ved døden på Hjørring Sygehus.

Fig. 11. På et ekstraordinært møde den 21. juni 1988 blev direktør Kurt Christensen, Hjørring valgt som ny formand for museets styrelse.

1988

Det 99. år i museets historie blev dramatisk og præget af hele to formandsskift i museets styrelse. På et møde den 26. april blev seminarielektor Helge Petersen udpeget til formand efter landinspektør Ernst Boe, der ønskede at trække sig tilbage efter 20 års engageret virke i styrelsen.

Helge Petersen glædede sig til at gå i gang med formandsopgaven, så snart han havde overstået et mindre sygehusophold. Sådan skulle det imidlertid ikke gå. Sygdommen var langt alvorligere end først antaget, og den 24. maj meddelte Helge Petersen, at han ikke

turde påtage sig formandshvervet.

Den 21. juni afholdt styrelsen et ekstraordinært møde, hvor direktør Kurt Christensen, der var indtrådt efter Ernst Boe, blev udpeget som museets nye formand.

Den 26. juni afgik Helge Petersen ved døden på Hjørring Sygehus.

I forårets løb udarbejdede museet en økonomisk oversigt til de 4 tilskudskommuner med budgetforslag for 1989 og de 3 efterfølgende år, således at museets ønsker kunne tages med i kommunernes langsigtede økonomiske planlægning.

Samtidig gennemførtes en række drastiske spareforanstaltninger, med reduktion af åbningstider i museets udstillinger og reduktion af ekspeditionstiderne i Historisk Arkiv, for at imødegå et underskud på næsten en halv million ved årets udgang.

I forsommeren fik museet besked om, at der alligevel ikke kunne blive tale om øgede kommunale tilskud, men at man ville forsøge at opretholde det nuværende tilskudsniveau de kommende 4 år.

Det var barske vilkår for styrelse og medarbejdere at skulle planlægge museets hundrede års

Fig. 12 a-b. 1988 var et godt »bronzealder-år« i Vendsyssel takket være et par fine fund, der begge er publiceret i Vendsyssel nu & da 1989-1990.

Det ene fremkom i august måned, da Orla Pedersen fra Tornby (fig. 12 b) fandt dele af en bronzelur i opgravet tørvejord fra en byggeplads i Ulukær-området i Hirtshals. Ved museets gennemgang af tørvejorden fandtes flere lurdele, så der kunne samles en hel (fig. 12 a) og en næsten komplet lur. Ulukær-lurterne, der er fra yngre bronzealder og de første fra Vendsyssel, er af Rigsantikvaren deponeret på Vendsyssel historiske Museum.

Det andet fund, fra Store Tyrrestrup ved Thorshøj, omfatter bl.a. Danmarks største bronzealderhustomt, 9 m bred og 48 m lang.

jubilæum i 1989 på dette grundlag. Men efter mange overvejelser og drøftelser blev det besluttet at sætte alle sejl og søge jubilæumsåret afholdt så festligt som muligt med en bred vifte af aktiviteter. Grundlaget herfor skulle hentes udefra gennem ekstraordinære tilskud og indefra gennem ressourcer opnået ved nedfrysning af en række af de opgaver, som normalt hører til museets virksomhed. Øgede midler skulle endvidere tilvejebringes gennem forhøjede entreindtægter og forskellige andre former for brugerbetaling.

Et festligt jubilæum måtte

være en enestående lejlighed til at skabe forståelse for, at Vendsyssel historiske Museum er en god kulturpolitisk investering, såvel for lokalbefolkningen som for det stadigt stigende antal turister i landsdelen.

Museets optimisme blev yderligere bekræftet, da to store beskæftigelsesprojekter blev godkendt til iværksættelse i årets løb.

Historisk Arkiv stod bag det første projekt »EDB«, som fik en bevilling fra arbejdsmarkedsnævnet for Nordjyllands Amt på kr. 814.000. Projektets faglige mål var at overføre arkivets jour-

naler, registreringsblade og manuelle søgekartotek til EDB. Projektets beskæftigelsesmæssige formål var at give medarbejderne en praktisk indføring i databehandling for derved at øge deres muligheder for senere beskæftigelse i erhvervslivet.

Projekt EDB kom til at beskæftige 6 medarbejdere, der i 1988 fik indtastet 450 afleveringssager, 700 arkivfonds og 12.500 registreringer af avisartikler om Vendsyssel.

For Historisk Arkiv var dette en meget god begyndelse, og projektet blev godkendt af arbejdsmarkedsnævnet til fortsættelse. Des-

Fig. 13 a-b. Den 27. august 1988 afholdt naturvejleder Jørgen Stubgaard og arkæolog Per Lysdahl et arrangement om »det ældste landbrug«. Deltagerne besøgte oldtidsagrene på Asdal-Uggerby hede og Landskab- og landbrugsmuseet i Mosbjerg, hvor der var demonstration af - og mulighed for selv at prøve - høstredskaber fra oldtiden. Dog ikke originaler, men kopier lavet af Erland Jensen, Jerup. Der var endvidere mulighed for at male sit eget mel på jernalderkværnsten.

Fig. 14. Museets 100 års jubilæum den 6. marts 1989 blev markeret ved en højtidelighed i museumshaven i Hjørring, hvor museets registrator Magne Andersen på medarbejdernes vegne skænkede jubilæren et asketræ.

værre viste der sig ikke at være midler hertil i det efterfølgende år.

Det andet store projekt var forberedt i samarbejde med Nordjyllands Statsskovdistrikt i et forsøg på at komme videre med udbygningen af den nyåbnede afdeling i Mosbjerg.

Bestræbelserne kronedes med held. Miljøministeriets Skov- og Naturstyrelse gav tilsagn om en bevilling gennem tipsmidlerne på kr. 900.000, fordelt over en periode på 3 år, til etablering og gennemprøvning af en Natur- og kulturskole.

Projektet blev yderligere støttet

af Skov- og Naturstyrelsen med en bevilling på kr. 100.000 til anskaffelse af inventar.

Den 14. oktober blev endnu en etape af museet i Mosbjerg åbnet for publikum. Det var en stor udstilling i stald og lade på Bjørnager om »Andelstidens landbrug« med redskaber og billedmateriale fra tiden før traktor og dybfryser var selvfølgheder.

1989

Jubilæumsåret blev netop den brede vifte af begivenheder og festligheder, som museet havde lagt op til.

Året blev indledt med en arkæo-

logisk statusopgørelse. I samarbejde med Folkeuniversitetet gennemførtes en foredragsrække om »nyere dansk arkæologi«, som blev fulgt med stor interesse af et halvt hundrede deltagere.

Den første særudstilling i jubilæumsåret blev åbnet for publikum den 27. januar. Udstillingen, som hed »Folkedragten inspirerer til kopiering«, viste snitmønstre, hele dragter og tilhørende dragtsmykker i original og kopi, til inspiration for folkedansere og andre med interesse for gamle klædedragter.

Lørdag den 4. marts begyndte de egentlige jubilæumsfestlighede

der med en stor reception i lokalene i den gamle provstegård. 250 gæster deltog i receptionen, og næsten lige så mange sendte hilsener og lykønskninger til museet, der blev begavet i bogstavelig forstand og i høj grad i form af pengegaver som støtte til den betrængte økonomi.

Samme dag åbnede museets store jubilæumsudstilling om »Museumsgenstande fra 100 år«. Udstillingen var retrospektiv og

gav herved et godt indtryk af, hvad man på museet har fundet det betydningsfuldt at samle på i årenes løb.

Udstillingens største attraktion var de to bronzelurer fra Ulvkær, som Nationalmuseet netop havde uddeponeret til museet som danefæ.

Søndag den 5. marts var der jubilæumsfestmiddag på Vendelbohus, hvor den gamle institution blev hyldet af 150 gæster fra mu-

Fig. 15 a-e. Som optakt til museets 100 års jubilæum afholdtes en festlig reception i den gamle provstegård. Blandt de mange gratulanter har fotografen registreret museets gamle medarbejder Birgitte Nielsen, K.G. Uggerhøj, Inge Wæver, Get Friis, Vibeke Sybrandt og Finn Olesen. Længst til højre står direktør Torben Witt fra Aalborg Historiske Museum, som skænkede museet en gammel pengeboks - med indhold.

Fig. 16. I 1964 gik Vendsyssel historiske Museum og det daværende Centralbibliotek for Hjørring Amt i samarbejde om at etablere en lokalhistorisk samling for Vendsyssel. Samarbejdet har fungeret siden og Historisk Arkiv, som afdelingen kom til at hedde, voksede gennem 25 år til et af landets største og mest velfungerende lokalarkiver.

Jubilæet blev fejret den 28. april med en hyggelig reception i arkivets lokaler.

seernes verden og fra de 4 kommuner, der står bag museets drift.

På jubilæumsdagen, mandag den 6. marts, afholdt styrelse og medarbejdere en højtidelighed i museumshaven, og styrelsen lagde krans på gravstederne for museets første leder, J.J. Lønborg Friis og for Helge Petersen.

Fredag den 28. april fejrede Historisk Arkiv sit 25 års jubilæum. I 1964 gik Vendsyssel historiske Museum og det daværende cen-

tralbibliotek i samarbejde om at oprette en lokalhistorisk samling for Vendsyssel. Dette samarbejde har fungeret siden, og Historisk Arkiv, som afdelingen senere kom til at hedde, voksede gennem årene til et af landets største og mest velfungerende lokalarkiver.

Jubilæumsdagen blev markeret ved en velbesøgt reception, hvor arkivet og dets medarbejdere blev hyldet og begavet af kolleger og brugere fra hele landsdelen.

Fig. 17. Museets jubilæumsår blev til en hel kavalkade af arrangementer og begivenheder. I Hjørrings festuge var købmand Holger Jensens butik bemandede med købmandssvende og -piger fra museets venneforening, som demonstrerede gammeldags handel over disken.

Fredag den 7. juli åbnede museet sin sommerudstilling i Rubjerg Knude Fyr i den tidligere gasværksbygning, som takket være støtte fra de såkaldte EF-fiskeriaktionsmidler, var indrettet til udstillingsbrug i vinterens løb.

Udstillingen hed »Badegæster«, og var en uhøjtidelig kulturhistorisk kavalkade om badelivets glæder langs Vendsyssels vestkyst. Temaet var valgt som hyldest til den danske turisme,

Fig. 18. I den gamle Provstegård afholdtes i samarbejde med foreningen Syslestedet en arbejdende udstilling om Kniplinger.

der også fejrede 100 års jubilæum i 1989.

Den 12. august var der høstdag ved husmandsstedet i Mosbjerg, hvor erfarne ældre landmænd og deres ægtefæller demonstrerede gammeldags høstmetoder for et stort, interesseret publikum.

Laden på Højen var forsøgsvis og med succes indrettet som kiosk og traktørsted.

I uge 34 i den såkaldte Kulturfestuge i Hjørring blev alle sejl sat

til for at fejre museets jubilæum.

Købmand Holger Jensens eft. blev genoplivet af museumsforeningens medlemmer, og levendegørelsen af den gamle butik og de gamle handelsmetoder blev som sædvanlig en stor succes for bedsteforældre og børnebørn, der stod i kø for at sikre sig de årlige spegesild og kræmmerhusene med blandede, gammeldags bolcher.

Og museets jubilæumsudstil-

ling fik endnu en hovedattraktion i festugen, ved Nationalmuseets udlån af to processionsøkser fra bronzealderen, som blev fundet ved Egebak i 1977. Økserne er de hidtil største, som er fundet herhjemme, så fundet skal forståeligt nok tilbage igen til Nationalmuseet, når dette genåbner sine udstillinger.

I samarbejde med foreningen Syslestedet var der i den gamle Provstegård arrangeret en sær-

udstilling om »Kniplinger«. På udstillingen blev vist tekstiler fra museets samlinger og nye arbejder, fremstillet af medlemmer fra Syslestedet, der også demonstrerede kniplekunstens vanskelige teknik for publikum.

Men hovedbegivenheden i kulturfestugen var uden diskussion »Vandmøllen i Appeninerne«. En lille mere end 100 år gammel operetteparodi som blev opført i museumshaven, med den græsklæd-

te betonbunker fra besættelsestiden som symbol for et storladent tyrolsk alpelandskab.

Et 5 mands orkester slog tonen an for syngespillet, der havde mere end et halvt hundrede frivillige medvirkende foran og bag kulisserne.

Når museet havde ønsket »Vandmøllen« som jubilæumsforestilling, var det fordi stykket for år tilbage har været opført af borgerskabet i Hjørring og såvidt

Fig. 19 a-e. Højdepunktet i jubilæumsårets festuge var opførelsen af »Vandmøllen i Appeninerne« i museumshaven, med krigstidens betondækningsgrav som sneklædt alpetinde. Hans Holtegaard lagde sjæl og krop til den smukke vandmølleforpagterske, som blev ihærdigt ombejlet af Thorvald Baggesen og Finn Olesen. Sangkoret Arion agerede skiftevis som alpesoldater og som grovbønder af blandet køn.

Fig. 20. Ved gården V. Klodske i Mygdal undersøgtes foråret 1989 to af de for Vendssyssel karakteristiske stenbyggede grave fra ældre romersk jernalder. Takket være ekstremt gode bevaringsforhold, gav undersøgelsen os mulighed for at komme tættere ind på livet af jernalderfolkene end normalt, idet der ud over oldsager også var bevaret skeletrester i begge grave. Den her viste grav, som arkæolog Torben Nilsen er i færd med at udgrave, rummede et næsten fuldt bevaret skelet af en 25-30 årig mand. Den anden grav har ud fra smykker og tænder at dømme rummet en ung kvinde.

vides med tandlæge Holger Friis, museets gamle leder og formand, i rollen som den smukke vandmølleforpagterske.

I skolernes efterårsferie var arrangeret to familieaktiviteter. Til museumsområdet i Mosbjerg var fremstillet en lille folder med forslag til en oplevelsestur i landskabet, og til Hjørring var lavet en tilsvarende folder med forslag til en kulturhistorisk vandring i den gamle bydel.

Den 7. november indledtes debatten om museets virksomhed i de kommende hundrede år.

Det var bestyrelsen for mu-

Fig. 21. Museets jubilæumsår blev afsluttet med en stor udstilling i Hjørring af legetøj fra museets omfattende og spændende legetøjssamling, som her for første gang blev vist i sin helhed.

seumsforeningen, der stod bag initiativet, ved indbydelse til en aften på Højen i Mosbjerg. Forhenværende borgmester Poul S. Poulsen var ordstyrer, og K.G. Uggerhøj fra museumsforeningen, John Klinkby fra turistorganisationerne og Jørn Klyvø fra undervisningssektoren indledte debatten for en veloplagt forsamling, som selv bidrog med mange gode og inspirerende forslag til kommende opgaver.

Den 2. december åbnede museets sidste jubilæumsudstilling, der handlede om leg og legetøj. Museets store og spændende lege-

tøjssamling blev her for første gang vist i sin helhed i en kulturhistorisk udstilling, hvor man kunne følge legetøjets udvikling fra at være et spejl af den voksne verden til nu at være legetøjsindustriens kommercielle bud på flugt fra virkeligheden.

1990

Den 5. marts, dagen før museets 101 års fødselsdag, samledes styrelse og medarbejdere og de mange af museets venner, som havde bidraget til jubilæumsårets festligheder til en hyggelig sammenkomst i laden på Højen.

Og ved midnat blev museets nye århundrede hilst velkommen med festfyrværkeri.

Dagen efter begyndte hverdagen igen med varetagelse af de mange opgaver, som var nedprioriteret i jubilæumsåret og med tilrettelæggelse af museets fremtidige virksomhed.

Det økonomiske driftsgrundlag var ikke blevet forbedret. De kommunale driftstilskud var pristalsregulerede, men dalet i sammenligning med andre museers, fra i 1979 at være landets næststørste pr. indbygger til nu at ligge under landsgennemsnittet.

Fig. 22. Under festugen i Hjørring i 1991 var der også teater i museumshaven, hvor elever fra Lundergårdskolen opførte Thorbjørn Egners lille komedie: »Musikanterne kommer til byen«.

Fig. 23. Sommerens særudstilling i Rubjerg Knude Fyr fortalte om »Sten i Vendsyssel«.

En stor sten uden for udstillingsbygningen var til rådighed for publikum til helle ristningsforsøg.

Nordjyllands Amt havde meddelt, at man nu forlod det gamle tilskudsprincip på 25 % af de kommunale tilskud, og at amtstilskudet ville blive beskåret med kr. 27.000 - i første omgang.

Og statens tilskud ville blive beskåret med kr. 79.000, som konsekvens af den nye museumslov, der også afskaffede den procentuelle tilskudsregulering. Den nye museumslov var på mange andre måder en svækkelse af statens engagement. Idegrundlaget fra museumsloven af 1958 om et fælles museumsvesen til varetagelse af den fælles kulturarv begyndte for alvor at smuldre.

Nedskæringerne gjorde det nødvendigt at revidere museets arbejdsplan endnu en gang. Alle opgaver blev endevendt, og der blev udarbejdet et nyt budget, som var barberet for udgiftsposter til alle gøremål, som lå ud over den daglige virksomhed. Til gengæld rummede budgettet en reservesum til dækning af uforudsete udgifter og til nødvendige anskaffelser.

I det nye budget var også afsat løn til en kulturhistoriker, i bevidstheden om at kvalificeret arbejdskraft er en nødvendig forudsætning for at opnå fondsstøtte og andre ekstraordinære bevillinger

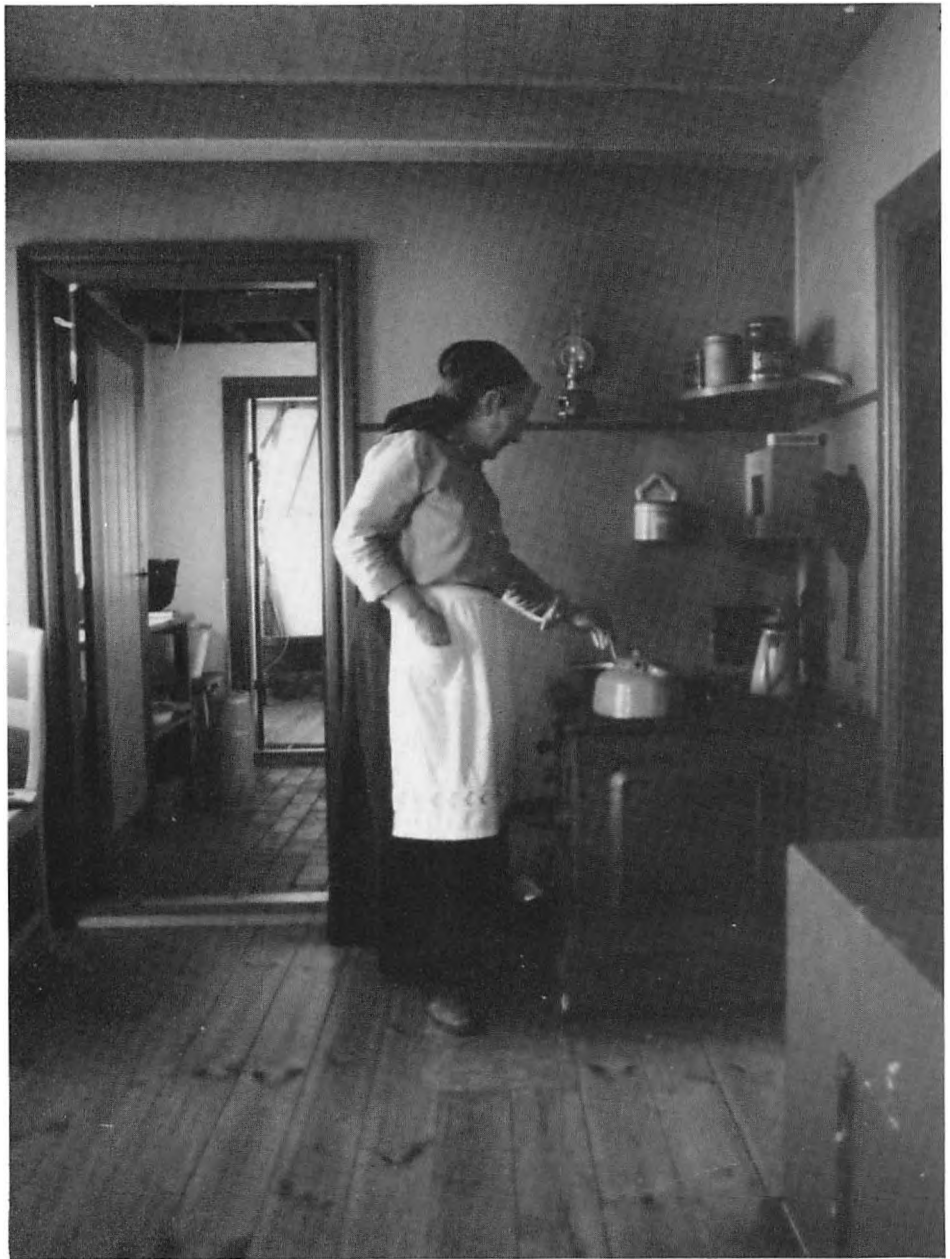

Fig. 24. I sommermånederne er det blevet tradition at bemande husmandsstedet i Mosbjerg med familier, som hjælper til med landbruget og lever sig ind i, hvordan man opretholder livet uden at kunne dreje på en hane eller trykke på en knap. Oplevelsen er næsten lige så stor for publikum, som har lov at følge arbejdet i husholdningen, som den er for familierne selv. Her er det bedstemor, som er i gang ved komfuret.

Fig. 25. Fra bryggeriet Ceres i Hjørring har Historisk Arkiv modtaget et omfattende materiale fra det gamle bryggeri Vendia, som blev nedlagt den 21. december 1989 efter 105 års bestræbelser på at slukke vendelboernes tørst.

til undersøgelser og større formidlingsprojekter.

Sideløbende med denne planlægningsvirksomhed påbegyndtes en hårdt tiltrængt istandsættelse af museets bygninger og en aktiv indsats for løsning af museets magasinproblemer. Sidstnævnte nærmede sig det katastrofale efter en omfattende ildebrand på Muldbjerggård, som Hjørring Kommune havde stillet til rådighed som fjernmagasin for Historisk Arkiv.

Til trods for disse pladsproblemer har det dog været muligt at holde styr på museets samlinger. Den 26. april foretog Statens Museumsnævn en uanmeldt revision, og revisionsrapporten slut-

ter med at konstatere, »at ud fra den foretagne besigtigelse og de gennemførte stikprøverevisioner fortjener museet ros for god orden i samlingerne«.

1991

Det synes som om århundredets sidste årti skal blive planernes og projekternes periode.

Det gælder i hvert fald for museerne, men meget tyder på, det kommer til at gælde for alle institutioner, der beskæftiger sig med kulturaktiviteter i bestræbelser for at skaffe midler, som ligger ud over de egentlige driftstilskud.

I museets budget for 1991 var driftsudgifterne barberet ned til et minimum, som ikke tillod akti-

Fig. 26. En lokalplan for Thorshøjområdet ved Brønderslev førte i 1991 til undersøgelse af den af pressen døbte »høvdin-gegrav« fra den ældre bondestenalder. I resterne af en langhøj på over 45 meter fandtes en grav med 2 lerkar, 2 flintøkser og 109 raverperler. Undersøgelsen blev et publikumsmæssigt højdepunkt med 3500 besøgende.

Fig. 27. Den lovbestemte gravminderegistrering på kirkegårde blev intensiveret i 1991. Henved halvdelen af de 40 kirkegårde i museets arbejdsområde blev besøgt. En af dem var Horne kirkegård, som registrator Magne Andersen her tager under kyndig behandling.

viteter ud over den daglige virksomhed, med varetagelse af samlingerne og registrering af, hvad der sker i arkæologisk og historisk henseende i museets ansvarsområde.

Undersøgelser, udstillinger og andre større aktiviteter må iværksættes som projekter og det økonomiske grundlag tilvejebringes ved sponsorstøtte, ekstraordinære tilskud eller brugerbetaling.

Museet har søgt at ruste sig til at arbejde under disse vilkår gennem omstruktureringer, etablering af et edb-netværk og anskaffelse af en række tekniske hjælpemidler, som kan rationalisere og effektivisere arbejdsdagen.

Men museets styrelse har besluttet, at formidlingsvirksomheden skal prioriteres højt. Det er betydningsfuldt at museet profilerer sig, og med den hastigt voksende turisme i landsdelen er der åbnet nye muligheder for indtægtsgivende virksomhed.

Et af årets projekter har derfor været produktion af en tresproget turistbrochure, med farvebilleder fra museets afdelinger og med en tilhørende tresproget aktivitetskalender.

Vi fik også en fagmand fra reklamebranchen til at foretage en kritisk gennemgang af museets afdelinger og af den samlede markedsføringsvirksomhed.

Og vi har taget til efterretning,

at vi er så pæne, at det grænser til det kedsommelige.

Ved museets afdeling i Hjørring er gennemført et projekt med flytning af institutionens administrative afsnit til Museumsgade 3, som rummer hovedindgangen for publikum.

Flytningen giver en besparelse på lønbudgettet, fordi billetsalget i den stille vintertid kan varetages af kontorpersonalet.

Medarbejderne i det administrative afsnit blev samtidig museets ansigt i den daglige publikumskontakt, og dette viste sig hurtigt at være betydningsfuldt.

Den 1. maj blev baghuset til ejendommen i Tinpottegyde i Hjørring overdraget til museet,

efter at Hjørring Erhvervsråd havde flyttet sine kontorer til Markedsgade.

Det viste sig desværre, at bygningen var hårdt angrebet af ægte hussvamp, således at det blev nødvendigt at rydde huset for næsten alt organisk materiale.

Når svampeangrebet med sikkerhed er bekæmpet, vil en istandsættelse af bygningen indgå i det samlede projekt for indretning af Tinpottegyde som værkstedshus.

Museet har nu også taget fat på sine store magasinproblemer ved at leje sig ind i en tidligere svine-stald på Spangkærvej i Hjørrings nordlige bydel. Med få midler har bygningen kunnet istandsættes af museets egne håndværkere som magasin for Historisk Arkiv. Statens Museumsnævn har bevilget midler til en adsorptionstørrer, der sikrer en ensartet forsvarlig luftfugtighed uden at bygningen behøver at blive opvarmet.

Ved museet i Hirtshals har Hirtshals Kommune ladet opføre en ny bygning til udstilling af museets fiskerbåde. Byggeriet er udført med støtte fra EF-fiskeriaktionsmidler.

Ved afdelingen i Mosbjerg er der gennem »projekt Natur- og kulturskole« blevet opbygget en undervisningsafdeling og afprøvet

en række natur og kulturhistoriske undervisningsforløb.

I december 1990 bortfaldt det økonomiske projektilskud fra tipsmidlerne, og Jørgen Stubgaard, som havde været leder af projektet, flyttede tilbage til sit gamle naturvejlederjob for Hjørring og Sindal kommuner.

Forskellige modeller for skolens fremtidige status og drift blev diskuteret af museets styrelse, som vedtog at virksomheden skulle forsættes i museets regi med en langsom udbygning på grundlag af de i projektperioden afprøvede undervisningstilbud.

Ved museet i Rubjerg var planlagt en særudstilling i 1991, som skulle danne optakt til et stort anlagt forskningsprojekt med titlen »Hvad sker der i Lønstrup - hvad sker der med Lønstrup?« Projektet gik ud på, at lokalsamfundet og museet i fællesskab skulle dokumentere den spændende udvikling, som er kommet i gang i den gamle fiskerby.

Projektet skulle støttes af Kulturfonden, og det var langt fremme i sine forberedelser, da det pludselig mødte modstand i bestyrelsen for den lokale handelsstandsforening. Alle planer og forberedelser blev herefter skrinlagt.

En ny særudstilling måtte nu

sættes i værk med stor hast, en natur- og kulturhistorisk udstilling med titlen »Hvad er det - jeg har fundet på stranden?«

Men heller ikke dette udstillingsprojekt skulle blive til virkelighed.

Ved forårets bortkørsel af flyvesand var der vest for fyrets bygninger opstået en foruroligende høj, lodret skrænt. Skov- og Naturstyrelsen, som varetager bortkørslen, lod Arbejdstilsynet foretage en vurdering af risikoen for skred og besluttede på grundlag heraf at indstille den fremtidige bortgravning af sand fra flyvesandsklitten.

Som konsekvens af denne beslutning vil flyvesandsklitten i de kommende år vandre mod øst og helt eller delvis begrave fyrets bygninger.

Beslutningen vakte mediernes opmærksomhed og skabte stor diskussion i museets styrelse og i Løkken-Vraa kommunalbestyrelse. Flere entreprenører tilbød at fjerne flyvesandet uden beregning, men i Skov- og Naturstyrelsen var man urokelige. Rubjerg Knude skulle ikke gøres til en entreprenørvirksomhed.

For museets styrelse var så kun at tage beslutningen til efterretning og at nedsætte et arbejdsudvalg, der kan undersøge alterna-

tive muligheder for placering og etablering af et museum om sand og sandflugt. Museet var i forvejen bevidst om at være på Rujerg Knude på lånt tid. Vil vesterhavets nedbrydning af kysten foregå med den samme hastighed som nu, vil fyrets bygninger styrte i havet i løbet af 10-12 år.

Museet har i årets løb taget del i en række projekter og aktiviteter, der ligger uden for museets regi. I Hjørring Kommune har museet deltaget i forberedelserne til en langsigtet kulturplan og i udarbejdelsen af et idekatalog for festligholdelse af Hjørrings 750 års købstadsjubileum i 1993. Flere medarbejdere har endvidere medvirket ved en række aktiviteter i anledning af 100-årsdagen for Knuth Beckers fødsel.

I Hirtshals Kommune har museet deltaget i arbejdet for bevaring af den gamle købmandsgård i Tornby og for udarbejdelse af en plan for købmandsgårdens fremtidige drift.

Flere medarbejdere har deltaget i udarbejdelse af et Kommuneatlas for Sindal, og endelig har museet deltaget i et rådgivende byggeudvalg for den nye kunstbygning ved højskolen i Vraa.

Jo - 1991 blev i sandhed en optakt til planernes og projekternes årti. Aldrig nogensinde er der

brugt så mange ressourcer på at søge fondsmidler og andre former for ekstraordinær støtte.

Aldrig nogensinde er der i Danmark iværksat så mange nye museumsprojekter.

Men de samlede offentlige driftstilskud til de gamle og til de nye museer er ikke blevet større.

På Vendsyssel historiske Museum er vi i 1991 blevet mange erfaringer rigere. Vi er forhåbentlig også blevet klogere, så museet vil kunne vedblive med at varetage sine opgaver og tilvejebringe det økonomiske grundlag uden at miste sin selvrespekt.

Fig. 28. I Hjørrings festuge var museets købmandsbutik også inddraget i skoleundervisningen. Alle 5. klasser fra de 4 samarbejdskommuner blev inviteret til et besøg, hvor »den gamle købmand« Kaj Christensen og hans kolleger fortalte om købmandshandel i gamle dage.

ILLUSTRATIONER

Ole Brønden (fig. 1, 4, 11, 14-19 e, 23-24), Finn Folsted (5 a, 9), Carl-Hermann Hansen (6-8 b), Lennart Larsen (12 a), Per Lysdahl (3 a, 12 b), Karsten Kjer Michaelsen (2), Else Mølgaard (27), Torben Nilsson (3 b), Claes Persson (8 c), Hans Ravn (20), Bente Skjoldager (21-22, 26, 28), Jørgen Stubgaard (13 a- b), Axel Søgaard (5 b).

Vendsyssel historiske Museum 1992

af Palle Friis

I oktober måned tog museet afsked med konservator Edel Sørensen, som af helbredsmæssige årsager ønskede at holde op efter mere end 20 års aktiv virksomhed. Afskeden blev markeret ved en lille særudstilling i Hjørring, med eksempler på hendes flittige og omhyggelige indsats for bevaring af museets mangeartede samlinger. Edel Sørensen nåede at sætte kronen på sit værk, da hun i løbet af foråret kunne afslutte en systematisk gennemgang af museets store tekstilsam-

Fig. 1. Sandflugten ved Rubjerg Knude tog til i årets løb i et sådan omfang, at Nordjyllands Statsskovdistrikt af økonomiske og sikkerhedsmæssige grunde har opgivet sandrydningen omkring den vestligste bygning.

ling, som nu står ordnet og pakket i syrefri tekstilæsker i et nyindrettet magasin i den gamle provstegård i Hjørring.

Selv om der er mange opgaver at tage fat på, så har vi tøvet med at ansætte en afløser for Edel Sørensen, til vi har klarhed over, hvilke opgaver det nyoprettede amtskonserveringsværksted i Hammer Bakker kan varetage.

I stedet har vi koncentreret bevaringsbestræbelserne om at skabe bedre magasinforhold for Historisk Arkiv ved en istandsættelse og indretning af »Svinestalden« på Spangkærvej i Hjørring, som museet lejede i 1991. Kælderlokalerne under Arkivets læsesal er også blevet gennemgribende istandsat og udstyret med kompaktreoler. Et af lokalerne er ind-

rettet med klimastyring til opbevaring af samlingerne af fotografiske negativer på glas og på film.

For museets øvrige afsnit er magasinforholdene desværre ikke blevet bedre. I de arkæologiske samlinger er der flere steder konstateret omfattende mug- og skimmelangreb, fordi lokalerne er uisolerede og uden tilstrækkelig ventilation. Og for dele af de kulturhistoriske samlinger er forholdene nærmest blevet kaotiske efter, at samlingen af kister og andre store møbler er flyttet fra Hjørring til museets magasin i Mosbjerg, hvor pladsen i forvejen var trang, og hvor de klimatiske forhold langt fra er hensigtsmæssige.

Flytningen af museets møbelmagasin var en nødvendig del af

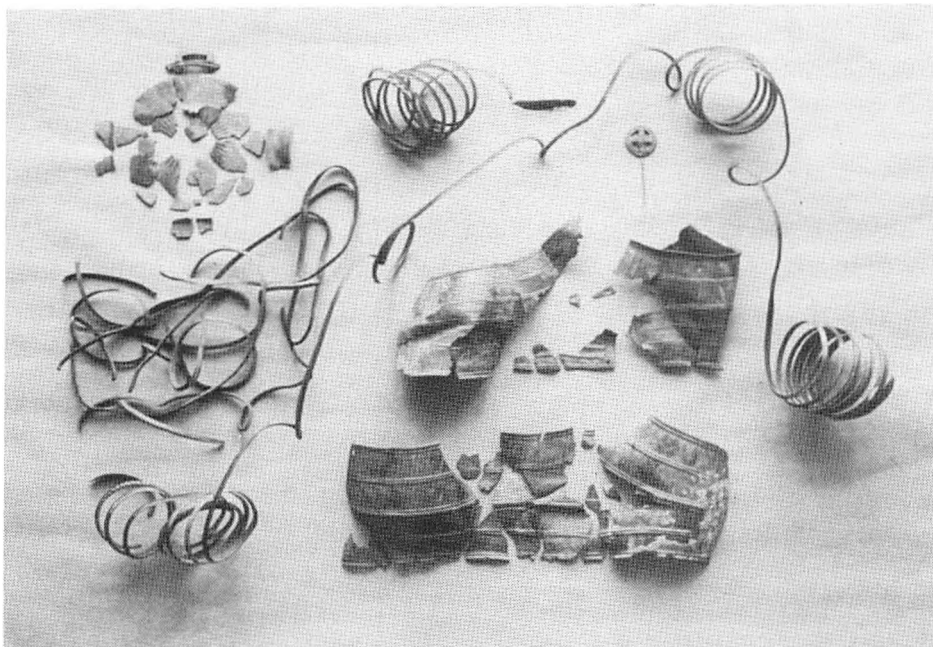

Fig. 2. Ved gården Lillelund blev et værdifuldt smyksesæt fra yngre bronzealder reddet for eftertiden takket være et par år-vågne Hørmsted-boere. Smykkesættet, der har tilhørt en velhavende kvinde, blev fundet i pløjelaget, men ved museets undersøgelse viste det sig at have været gemt under gulvet i et ca. 15 m langt hus.

forberedelserne til indretning af Skolegade 8 til en stor udstilling i anledning af Hjørrings 750 års jubilæum i 1993.

Da bygningen var helt ryddet forestod en gennemgribende istandsættelse, der stort set lagde beslag på museets håndværkere i resten af året.

Det er svært at forestille sig en begivenhed, hvor man i højere grad har brug for et museum og et historisk arkiv end netop et byjubilæum. Alle museumsfaglige medarbejdere blev da også inddraget i forberedelserne i årets løb, som idemagere og konsulen-

ter og som aktivt medvirkende ved en række projekter og arrangementer.

Resultaterne af de senere års bevidste opprioritering af formidlingsvirksomheden begynder nu at vise sig. Det samlede besøgstal er over 70.000, og indtægterne fra museets kiosk og cafeteria-virksomhed er i stadig stigning. Til trods herfor rykker museet ned i museumsrækken, hvad besøgstallet angår. Eller rettere sagt, andre museer rykker op i rækken, som resultat af offentlige investeringer til nye museumsbygninger og nye store udstillinger.

For Vendsyssel historiske Museum var det en varm og glædelig begivenhed, da Nordjyllands Amts nystiftede museumspris blev tildelt museumsinspektør Per Lysdahl, som anerkendelse af hans indsats for arkæologisk undersøgelse og forskning af landsdelens oldtid.

En anden glædelig og perspektivrig begivenhed indtraf i efteråret, da et fælleskommunalt samarbejde om en skoletjeneste ved Vendsyssel historiske Museum blev en realitet. Hver kommunes skolevæsen har udpeget en museumspædagog, og den lille ar-

Fig. 3. I 1991 foretoges de første arkæologiske arbejder forud for anlæggelsen af de landsyselske motorveje. Det drejede sig om rekognoscering af delstrækninger ved Hjørring og Sæby. Rekognosceringsarbejdet fortsatte i 1992 og blev efterfulgt af prøvegravninger og enkelte mindre udgravninger.

På billedet ses en maskinelt udført prøvegravning ved gården Hjelmlund øst for Hjørring. Ved prøvegravningen fandtes en ligbrændingsgrav fra ældre jernalder, som blev undersøgt samme år.

bejdsgruppe gik straks igang med at udarbejde en række undervisningstilbud til brug for skolerne ved besøg på museets forskellige afdelinger i de kommende år.

ILLUSTRATIONER

Niels Bendsen (diagrammer), Ole Brønden (fig. 1, 7a-10, 13-15, 17), Bent Bach Nielsen (fig. 6), Torben Nilsson (fig. 2, 4a-5), Hans Ravn (fig. 11 a-12), Søren Schnoor (fig. 16), Bente Skjoldager (fig. 3).

Fig. 4 a-b. I Manna Mose i den nordlige del af Store Vildmose er der i de senere år dukket flere fortidsminder frem under tørven som følge af sphagnumindvinding, bl.a. en trædestensrække fra ældre jernalder. I den tørre sommer skete der kraftige sammensynkninger af den resterende tørv, hvorved der dukkede enkelte egepæle frem i forlængelse af trædestenene, og for enden af egepælene fandtes endnu en trædestensrække (fotografiet). Hele anlægget omfatter således to trædestensrækker på hver side af et gammelt vandløb, hvori der har stået en egepælekonstruktion.

Ved museets undersøgelse fandtes forskellige stykker bearbejdet egetræ, bl.a. to knap 1 m lange tilhuggede egestolper af ukendt funktion. Den ene ses her.

Fig. 5. På en tidligere registreret boplads fra ældre romersk jernalder ved Moien i Hørmested sogn er undersøgt en lille, 1,25 m dyb stensat brønd.

Fig. 6. Ved om- og frilægning af en rørlagt væk i anlægget »Lunden« i Vrå fandt en-reprenøren store dele af en stammebåd af egetræ. En analyse af årringene i træet har vist, at båden stammer fra midten af 100-årene, altså begyndelsen af vikingetiden. Her studeres båden nærmere inden den placeres i konserveringsbad for en årække.

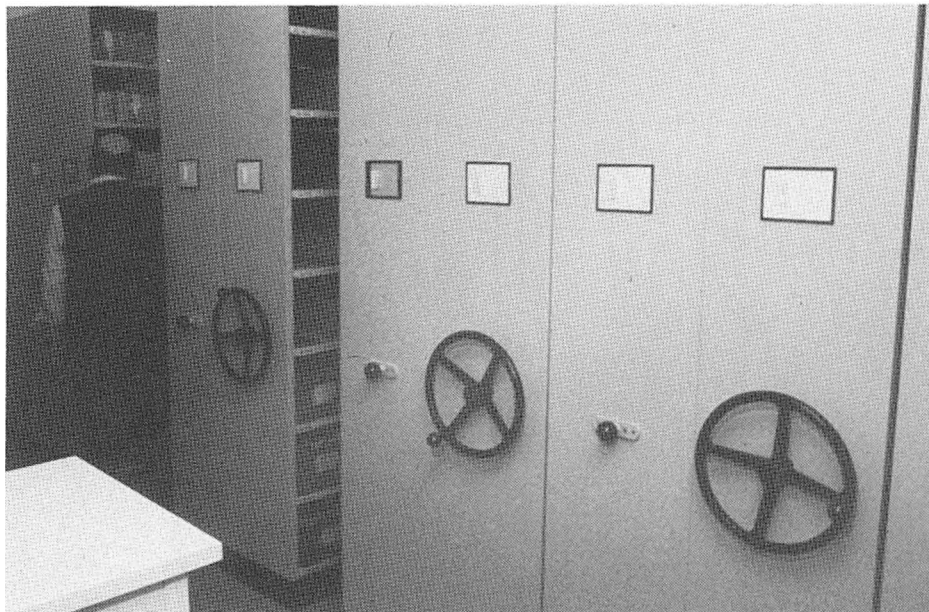

Fig. 7 a-b. Magasinforholdene i Historis Arkiv er blevet markant forbedrede efter en gennemgribende istandsættelse og indretning af nye og gamle lokaler, som nu er forsynede med reolsystemer, sikkerhedsalarmer og fugtighedsregulering. De store samlinger af fotografiske negativer er forsvarligt placeret i kompakteoler og en arbejdsplads med lysbord gør det nemt at finde det rette billedmateriale.

Fig. 8. Arkivets samling af kort og tegninger opbevares i stålskabe med store vandrette skuffer, hvor materialet er placeret særskilte læg, så de nemt kan tages frem uden at lide overlast.

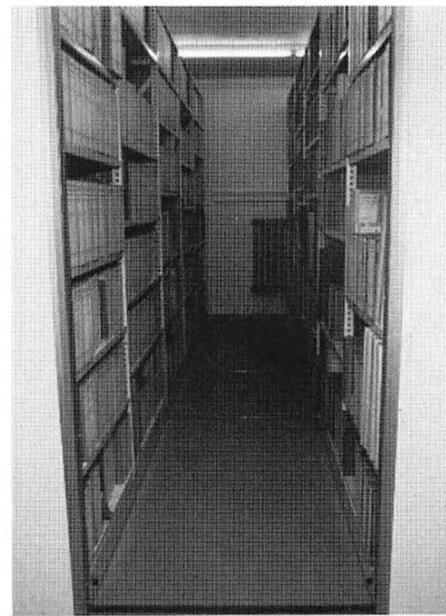
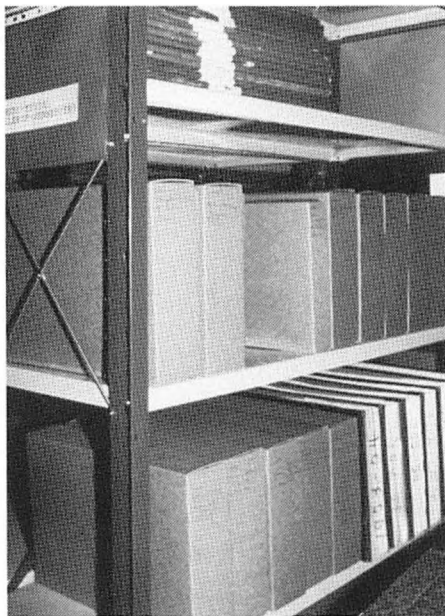

Fig. 9 a-d. Når Historisk Arkiv modtager et virksomhedsarkiv eller andre arkivalier, bliver alt materiale i første omgang placeret i en indkomstreol. Efter en systematisk gennemgang og registrering placeres de arkivalier som skal bevares for eftertiden i det relevante magasinlokale.

Fig. 10. Historisk Arkiv har taget initiativ til udgivelse af en ny publikationsserie: »Hæfter fra Historisk Arkiv« med arkiv- og litteraturfortegnelser, mindre kildeudgaver og andre udgivelser af interesse for arkivets brugere. Her præsenterer bibliotekar Ruth Hedegaard de to første hæfter.

Fig. 11 a-b. Efter mange års ihærdige bestræbelser fik museet endelig Civilforsvarsstyrelsens accept til nedrivning - for egen regning - af besættelsestidens betondækningsgrav i Museumshaven i Hjørning.

Projektet blev gennemført meget nemmere og hurtigere end vi havde turdet håbe, og med aktiv støtte fra Fodboldklubben Fortuna, Dansk Boligselskab og vognmand Anker Christensen.

Her beundres resultatet af museets venner, styrelsesmedlemmer og medarbejdere.

Fig. 12. Museumsinspektør Else Mølgaard med den hellige Memelia. Den middelalderlige kirkefigur har været udlånt til en udstilling på Museum voor Religiøze Kunst i Holland.

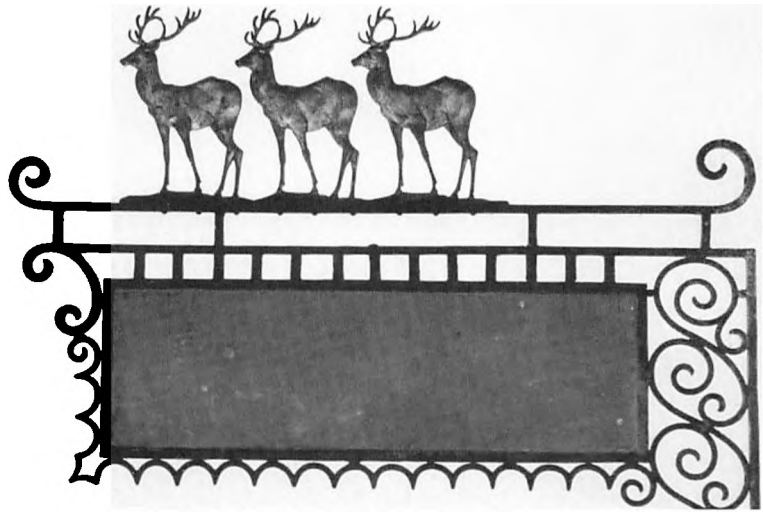

Fig. 13. Johan Jensen, Hjørring, har kønket museet et udhængsskilt fra bedstefaderens restaurant »De tre Hjorte« i Jøstergade 8.

Fig. 14. Skolevæsenet i de 4 kommuner, der arbejder sammen om museets drift, har i fællesskab etableret en skoletjeneste ved Vendsyssel historiske Museum. Virksomheden blev indledt under Hjørrings festuge i august med et kursus i baging af ldtidsbrød.

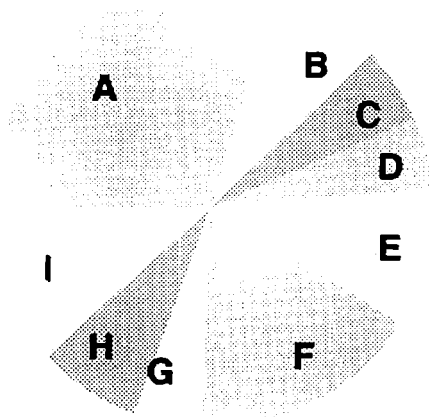
Fig. 15. Sommeren 1992 sagde konserverator Edel Sørensen farvel til museet efter mere end 20 års virksomhed. Museet markerede afskeden med en lille særudstilling, af eksemplere på Edel Sørensens mangeårige og nænsomt udførte konserveringsarbejder.

Fig. 16. Ved Museumrådets efterårsmøde Hirtshals modtog museumsinspektør Per Lysdahl som den første den nyindstiftede nordjyske museumspris på kr. 15.000. Formanden for amtets undervisnings- og kulturudvalg, Hanne Thygesen begrundede museumsprisen til Per Lysdahl som en anerkendelse af hans indsats, »de lange seje træk«, til gavn for Vendsyssel Historiske Museum og forskningen af landets oldtid.

Fig. 17. Ved husmandsstedet i Mosbjerg tog 6. klasse fra Mosbjerg Skole vare på årets juleforberedelser.

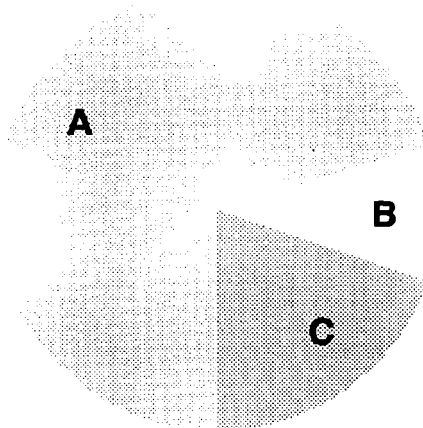

INDTÆGTER 1992

fordelt på:

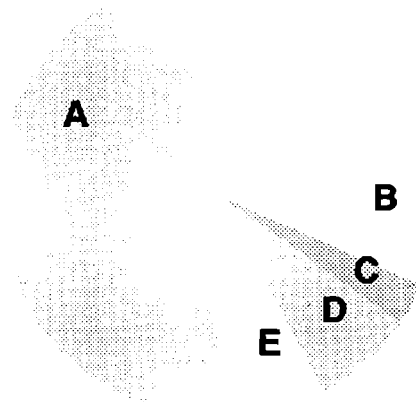
A Tilskud Hjørring kommune	29,5%
B Tilskud Hirtshals kommune	8,4%
C Tilskud Løkken-Vraa kommune	5,3%
D Tilskud Sindal kommune	5,4%
E Tilskud Amt	10,3%
F Tilskud Stat	17,1%
G Entre	4,9%
H Kiosk og Cafeteria	7,4%
I Andre indtægter	11,7%
Ialt kr. 7.157.000	100,0%

UDGIFTER 1992

fordelt på:

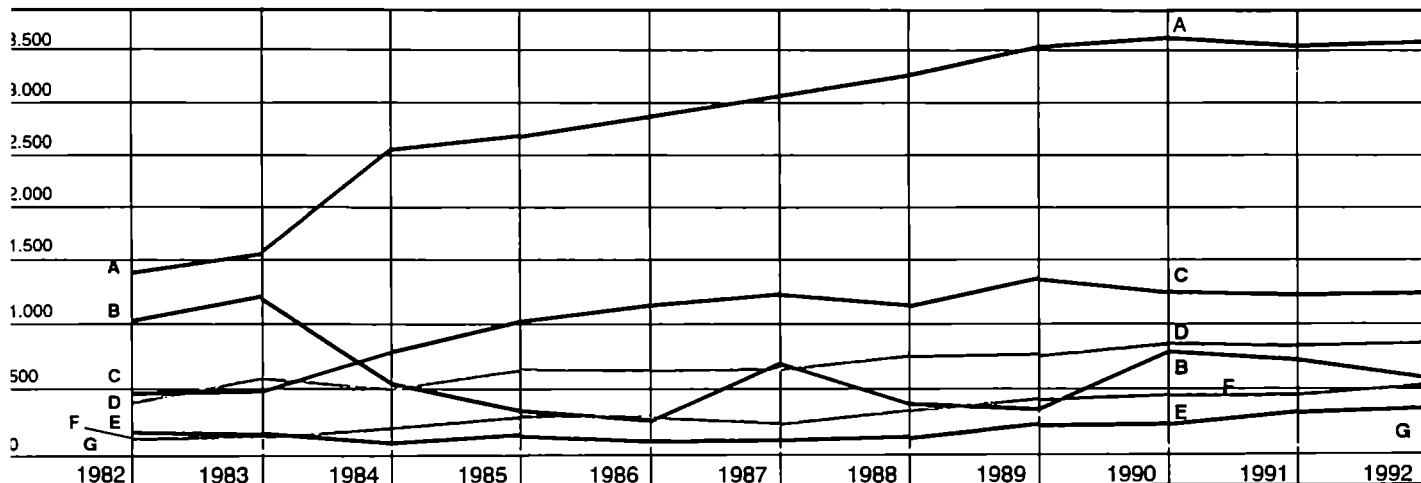
A Løn	65,1%
B Anskaffelser og varekøb	9,1%
C Fremmede tjeneste- ydelser incl. reserve	25,8%
Ialt kr. 7.002.000	100,0%

UDGIFTER 1992

fordelt på:

A Fælles virksomhed	68,5%
B Lokalafdeling i Hjørring	13,1%
C Lokalafdeling i Hirtshals	3,1%
D Lokalafdeling i Rubjerg	7,6%
E Lokalafdeling i Mosbjerg	7,7%
Ialt kr. 7.002.000	100,0%

NDTÆGTER 1982-92

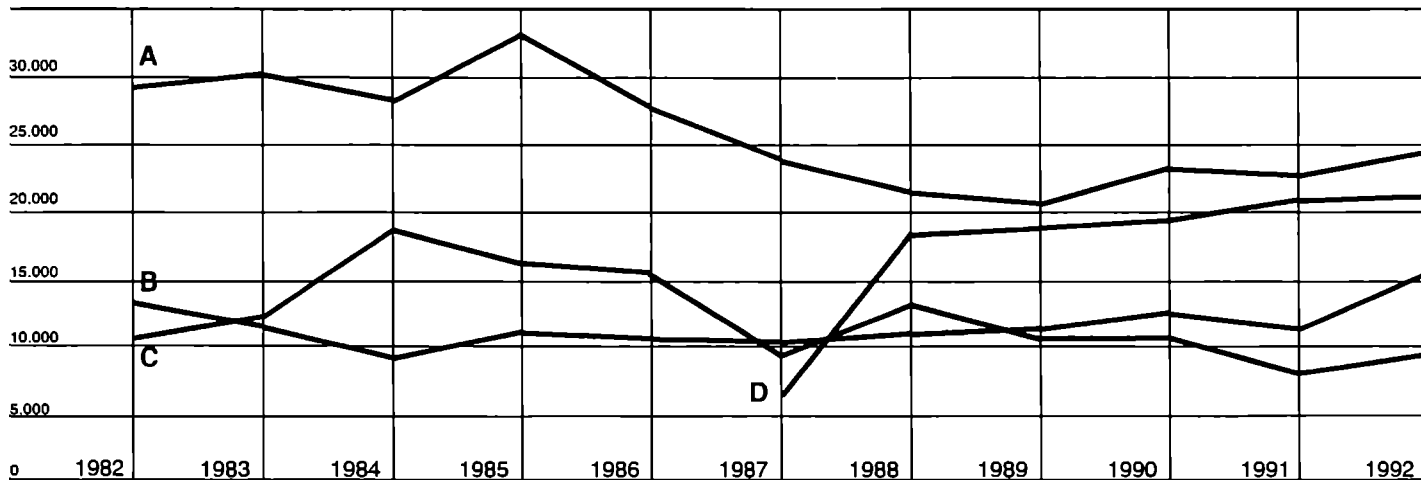
1000 kr.

- \ Tilskud fra kommuner
- } Andre indtægter
- > Tilskud fra Stat

- D Tilskud fra Amt
- E Entre
- F Kiosk og Cafeteria
- G Andre tilskud

BESØGSTAL 1982-92

- A VHM Rubjerg
- B VHM Hirtshals
- C VHM Hjørring
- D VHM Mosbjerg

Indhold

Magne Andersen: Hjørringhus, Ves
gade 8.

Else Mølgaard: Selvgjort er velgjort -
habit fra Linderum.

Poul Hauerbach: Skagen Odde - en
verdens største oddedannelser.

Torben Nilsson og Gert Jensen: En
ledsten fra Børglum Kloster.

Ernst Boe og Tage Jacobsen: Oprør
1954 - en byfest med mening i.

Torben Nilsson: Stentinget - en bopl.
med handel og håndværk fra germ.
jernalder og vikingetid.

Magne Andersen: En »Osteriscene«
Kypers Hotel.

Per Lysdahl og Merete Skjernov: En tæ-
l til - en jernaldergrav fra Lendum.

Palle Friis: Vendsyssel historiske I
seum 1986-1991.

Palle Friis: Vendsyssel historiske I
seum 1992.

